PUJA FRIGYES

EGYSÉG ÉS VITA A NEMZETKÖZI KOMMUNISTA MOZGALOMBAN

PUJA FRIGYES

EGYSÉG ÉS VITA A NEMZETKÖZI KOMMUNISTA MOZGALOMBAN

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ • 1969

TARTALOM

BEVEZETŐ 7

I. A NEMZETKÖZI KOMMUNISTA MOZGALOM EGYSÉGÉNEK JELENTŐSÉGE 9

1. *A kommunista mozgalom egysége és a munkásosztály harcának jellege* 9
A munkásosztály osztályharcának nemzetközisége 9
A kommunista mozgalom egységének jelentősége a munkásosztály harca szempontjából 14

2. *Az egység megbomlásának okai* 17
A kommunista mozgalom monolitikus egységének megszűnése 18
Az egység megbomlásának néhány társadalmi tényezője 24
A XX. kongresszus 28
A jobboldali és a „baloldali" opportunizmus erősödése, nézeteik és módszereik hasonlósága 34
Az egység megbomlásának néhány szubjektív jellegű oka 41

3. *Az egység megbomlásának következményei a kommunista és a forradalmi mozgalomban* 45
Az egység megbomlásának hatása a szocialista országok államközi kapcsolataira és a kommunista pártokra 46
Az egység megbomlásának hatása a nemzeti felszabadító és más baloldali mozgalmakra 47

© PUJA FRIGYES 1969

II. A NEMZETKÖZI KOMMUNISTA MOZGALOM ELVI, STRATÉGIAI ÉS TAKTIKAI KÉRDÉSEIBEN ELFOGLALT ÁLLÁSPONTOKRÓL 51

1. *A szocialista világrendszer jelentősége és szerepe, a szocialista forradalom perspektívája* 52
A szocialista világrendszer szerepe 53
Téves nézetek a szocialista világrendszer jelentőségéről és szerepéről 56

2. *Korunk fő ellentmondása* 67

3. *A szocialista forradalom objektív és szubjektív feltételei, a szocialista forradalom formái* 75
A szocialista forradalom objektív és szubjektív feltételeinek kérdése 75
A szocialista forradalom békés és fegyveres formája 79
Téves nézetek a békés átmenetről 82
A proletárdiktatúráról és a szocialista demokráciáról 87

4. *A munkásosztály és a kommunista párt vezető szerepe a szocialista forradalomban* 96
Régis Debray nézetei 97
A vezető szereppel kapcsolatos helytelen nézetek a kommunista mozgalomban 102

5. *A szocialista országok és a kommunista pártok önállóságának, függetlenségének, szuverenitásának kérdései* 108

6. *Néhány külpolitikai, szervezeti és taktikai kérdés* 114
Külpolitikai kérdések 114
Szervezeti kérdések 120
Taktikai kérdések 123

III. HARC A NEMZETKÖZI KOMMUNISTA MOZGALOM EGYSÉGÉNEK HELYREÁLLÍTÁSÁÉRT ÉS MEGSZILÁRDÍTÁSÁÉRT 126

1. *A kommunista mozgalom pártjainak viszonya a mozgalom marxista—leninista alapon nyugvó egységéhez* 126
A kommunista mozgalom egységét erősítő tendenciák ... 131
A divergencia, s növekedésének néhány oka 133

2. *A kommunista mozgalom új egységének néhány kérdése* 138
A proletár internacionalizmus elvének maradéktalan érvényre juttatása a nemzetközi kommunista mozgalomban 138

Az SZKP-hoz és a Szovjetunióhoz való viszony kérdése .. 142
A kommunista és munkáspártok közös nemzetközi irányvonala 145

3. *A nemzetközi kommunista mozgalom egysége helyreállításának útjai* 147
Az antiimperialista akcióegység szerepe 148
Az ideológiai vita szerepe 151
A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozásainak szerepe 156

4. *A moszkvai nemzetközi tanácskozás* 158

5. *A Magyar Szocialista Munkáspárt tevékenysége a nemzetközi kommunista mozgalom egységének helyreállítása érdekében* 165

6. *A kommunisták feladatai a kommunista mozgalom egységének helyreállításában* 169

BEVEZETŐ

E tanulmány elé azt a feladatot tűztük, hogy az olvasónak bepillantást nyújtson a nemzetközi kommunista mozgalom jelenlegi helyzetébe. Megkíséreljük megvilágítani azokat a bonyolult problémákat, amelyek a nemzetközi kommunista mozgalmat napjainkban általánosan, ezen belül pedig az egyes kommunista pártokat külön-külön is foglalkoztatják, s amelyek körül kiterjedt ideológiai viták, elméleti összeütközések zajlanak.

Joggal merülhet fel az olvasóban az a gondolat, hogy a nemzetközi kommunista mozgalom problémáinak tárgyalása során nem volna-e célszerű foglalkozni a nemzetközi munkásmozgalom legfontosabb kérdéseivel is, hiszen a kommunista mozgalom problémái jobban megérthetők, ha a munkásmozgalom egészébe ágyazva, azzal összefüggésben vizsgáljuk őket. Tekintve azonban a téma sokoldalú és bonyolult voltát, ez a tárgyalásmód meghaladná szűkre szabott lehetőségeinket, s valószínűleg inkább csak nehezítené, semmint megkönnyítené a kommunista mozgalommal kapcsolatos kérdések jobb megértését.

Ezért foglalkozunk ezúttal csak a kommunista mozgalomhoz közvetlenül kapcsolódó problémákkal, s nem térünk ki a munkásmozgalomnak a kommunista mozgalmon kívül eső kérdéseire, illetve csak akkor érintjük ezt a területet, ha a kommunista mozgalom problémaköré-

hez tartozó kérdések vizsgálata azt feltétlenül megköveteli.

De a kommunista mozgalom problémáival sem foglalkozhatunk részletekbe menően, külön-külön taglalva az összes, vagy akár a jelentősebb kommunista pártok helyzetét. Ilyen széles körű elemzés egyetlen tanulmányban aligha lehetséges. Az utóbbi huszonöt esztendőben a kommunista mozgalom az egész világot átfogó mozgalommá vált. Jelenleg 89 kommunista és munkáspárt van, taglétszámuk meghaladja az 50 milliót. A kommunista mozgalom fejlődésével együtt, érthető módon, megszaporodtak a szövevényes, gyakran igen bonyolult problémák is. Azt lehetne mondani – és ez nem is túlzás –, hogy szinte minden kommunista pártról külön-külön vaskos kötetet lehetne írni, s valószínűleg még így sem meríthetnénk ki az összes kommunista pártok minden lényeges problémáját.

Mindennek a tudatában csak arra vállalkozhattunk ebben a tanulmányban, hogy a kommunista mozgalom mai helyzetének legáltalánosabb, legfontosabb és főképpen az *egységgel* összefüggő kérdéseit tárgyaljuk. Nem vállalkoztunk elmélyültebb elméleti elemzésre, hanem csak arra, hogy *tájékoztatást* adjunk a legfontosabb kérdésekről.

Azok az érvelések és meggondolások, amelyek e tanulmányban kifejtésre kerültek, a szerző magánvéleményét tükrözik, de természetesen a Magyar Szocialista Munkáspártnak a nemzetközi kommunista mozgalommal kapcsolatos állásfoglalásain alapulnak. Ezenkívül figyelembe vettük azokat a fontosabb megállapításokat is, amelyek a kommunista és munkáspártok 1969 júniusában, Moszkvában lezajlott nagy jelentőségű tanácskozásán az egyes pártok képviselői részéről elhangzottak.

A NEMZETKÖZI KOMMUNISTA MOZGALOM EGYSÉGÉNEK JELENTŐSÉGE

Kiindulásképp röviden a kommunista mozgalom egységének fontosságával foglalkozunk, kidomborítva annak néhány jellemző vonását.

1. A KOMMUNISTA MOZGALOM EGYSÉGE ÉS A MUNKÁSOSZTÁLY HARCÁNAK JELLEGE

A nemzetközi kommunista mozgalom egysége szempontjából rendkívül fontos szerepet játszik annak a harcnak a jellege, amelyet a munkásosztály vív a tőke ellen. Egészen más következtetésre jut az, aki abból indul ki, hogy a munkásosztály főként nemzeti jellegű harcot folytat, mint aki a munkásosztály osztályharcában a nemzetközi jelleget tartja alapvetőnek.

A munkásosztály osztályharcának nemzetközisége

A munkásosztály osztályharcának jellegét a marxizmus klasszikusai, Marx és Engels, majd őket követően az imperializmus korszakában Lenin, szinte minden vonatkozásában tisztázta. A Kommunista Kiáltványban és más írásaikban Marx és Engels kifejtették, hogy a munkásosztálynak a kapitalista társadalom megdöntéséért, a szocialista forradalomért vívott osztályharca – bár az nemzeti keretekben zajlik – lényegét tekintve törvényszerűen nemzetközi jellegű, mivel csak az ilyen harc biztosítja a proletariátus osztályérdekeinek érvényesü-

lését. Lenin — elemezve a kapitalizmus legfelsőbb fokának, az imperializmusnak a törvényszerűségeit — teljes mértékben alátámasztotta ezt a következtetést, hiszen az imperializmus körülményei között megerősödött az érvénye.

A II. Internacionálé pártjaiban — a jobboldali opportunizmus uralmának körülményei között — háttérbe szorult ez az igazság. A Kommunista Internacionálé vállalta magára azt a feladatot, hogy megvédelmezze és ismét érvényre juttassa a munkásmozgalomban a proletár internacionalizmus elvét. Vannak jelek arra, hogy napjainkban egyes kommunista pártokban is kétségeket támasztanak a munkásosztály osztályharcának alapvetően nemzetközi jellege tekintetében. Úgy hisszük, kommunista kötelességünknek teszünk eleget, amikor szembefordulunk az ilyen kísérletekkel.

A munkásosztály kapitalizmus elleni osztályharcának nemzetközi jellege mindenekelőtt abból következik, hogy a világ munkásai csakis közös, nemzetközileg koordinált erőfeszítésekkel győzhetik le a tőke nemzetközi összefogását és teljesíthetik történelmi feladatukat, a szocialista forradalom végső győzelmét mind az egyes országokban, mind világméretekben.

Amióta csak megszületett a szocializmus eszméje, a kapitalisták mindig is annak kudarcában bíztak, s szemben álltak vele. Amióta pedig testet öltött ez az eszme, az imperialista hatalmak szüntelenül a Szovjetunió és a többi szocialista ország társadalmi rendszerének szétzúzására, illetőleg aláaknázására kovácsoltak terveket. Elképzeléseikről minden jel szerint ma sem mondtak le.

Az imperialista hatalmaknak, a tőke nemzetközi erőinek ilyesfajta törekvései természetszerűek, mert szeretnék megóvni a világon a tőkés rendszert, visszaszerezni elvesztett pozícióikat, kiterjeszteni a kizsákmányolás szféráját, és meghiúsítani minden olyan kísérletet, amely a kapitalista rendszernek szocialista rendszerrel való felváltását célozza. Ezért tartják a kapitalizmus megdön-

téséért, a szocializmus megvalósításáért küzdő erőket első számú ellenségüknek.

A tőke nemzetközi összefogásában, közös fellépésében a szocializmus ellen, napjainkban főképpen két objektív tényező játszik szerepet: a tőke fokozódó méretű és gyorsuló nemzetköziesedése, ezen belül az amerikai tőke növekvő szerepe a nemzetközi tőkében; valamint a tőke közös érdekeltsége a szocialista forradalom hátráltatásában és a szocializmus sikereinek megakadályozásában.

A tőke nemzetközivé válásának legfontosabb eszközei, illetve formái a nemzetközi monopolszervezetek. Ma az óriás-monopóliumok csápjai a világ legtávolabbi pontjaira is elérnek, sok gyengébb tőkét „felszippantanak", sokfajta tőkével társulnak, szövetkeznek, sok tőkést befolyásolnak, s így különféle nemzetiségű tőkések érdekeltségét testesítik meg. Az amerikai, a nyugatnémet, a japán, a francia, az angol, az olasz, a holland stb. monopoltőke ezer és ezer szállal kapcsolódik egymáshoz, s ezért sok tekintetben azonosak az érdekeik. Ez a nemzetközi összefonódás ma már olyan fokot ért el, hogy szinte lehetetlen megállapítani, milyen nagy egy-egy kapitalista ország nemzeti tőkéje, s az egyes monopolszervezetekben melyik tőkének milyen méretű érdekeltsége van. Egy tendencia azonban világosan kirajzolódik, éspedig az, hogy a legnagyobb, az egész világot, vagy egy-egy földrészt behálózó monopolszervezetekben növekszik az amerikai tőke befolyása. Ez azt jelenti, hogy a nemzetközi tőke mind amerikaibb lesz, az amerikai tőke mindinkább domináló szerepre tesz szert.

Ez a folyamat egyidejűleg kiváltja az ellentétek növekedését is, hiszen a nem amerikai érdekeltségű tőkéseknek természetesen nem tetszik az amerikai túlsúly, s fokozódó ellenállást tanúsítanak vele szemben. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy az összes — bármilyen nemzetiségű — monopoltőkéseknek közösek az alapvető érdekeik a szocializmus elleni harcban. Egyformán félnek a szocialista forradalomtól, amely kilátásba helyezi kisajátításukat, s egyformán érdekeltek abban, hogy ezt megakadályozzák.

Ez a helyzet azt jelenti, hogy a szocializmus győzelme egy valamely kapitalista országban nemcsak az adott ország tőkéseit érintené, hanem közvetett módon az egész nemzetközi tőkét is, s nemcsak anyagi veszteséget okozna a különböző nemzetiségű tőkéseknek, hanem közvetlen politikai fenyegetést is, mert felidézné annak a veszélyét, hogy a példát követi a „saját" munkásosztály is.

Ilyen körülmények között a tőkés uralkodó körök, minden ellentmondással együtt is, szolidárisak egymással. A szocializmustól való félelem hajtja a gyengébb kapitalista országokat az erősebb imperialista rablók karjaiba; ez sorakoztatja fel a kapitalista országokat az amerikai imperialisták szocializmusellenes stratégiája mögé; ez viszi őket a vezető imperialista hatalmak által szervezett agresszív politikai és katonai blokkokba; ez fogadtatja el velük a szocialista országok gazdasági diszkriminációját; ez készteti őket az amerikai intervenciók, egyes független országok ellen irányuló gazdasági és katonai nyomás támogatására, és így tovább. Egyszóval, a tőkések objektív gazdasági tényezőkön nyugvó összefogásának egyik legfontosabb hajtóereje: a félelem a szocializmustól.

Egyes nézetek szerint a tőkések — következésképp a kapitalista országok — nemzetközi összefogása a szocializmus ellen ma már nem lehetséges, mert megakadályozzák azt a kapitalista országok, valamint a monopolcsoportok mélyreható — és egyre erősbödő — egymás közötti ellentétei. Valóban — ahogy ezt már kiemeltük — ilyen ellentétek vannak és hatnak, s a szocialista országoknak, az antiimperialista erőknek harcuk érdekében ki is kell használni őket. Nem szabad azonban szem elől tévesztenünk, hogy a tőkés uralkodó körök mindenekfelett valónak tartják a szocializmus elleni harcot, annak megakadályozását, hogy a szocializmus győzelemre jusson saját országukban és másutt. Ehhez járul az a már említett, fontos körülmény, hogy az amerikai tőke súlya a nemzetközi tőkében, az Egyesült Államok politikai és

katonai szerepe a kapitalista világban ma sokkal nagyobb, mint bármikor korábban volt. A második világháború utáni időszak története azt bizonyítja, hogy a tőkésországok uralkodó körei napjainkban félre tudják tenni nézeteltéréseiket, át tudják hidalni ellentéteiket, ha a kapitalizmus pozícióit veszélyeztetve látják, s — az amerikai imperializmus masszív nyomására — képesek jelentős méretű közös erőfeszítések kifejtésére is a szocialista országok, általában a szocializmus erői elleni harcban.

Mit tehet ilyen körülmények között a munkásosztály? A tőke nemzetközi összefogásával, koordinált szocializmusellenes harcával szemben minden ország munkásosztályának összehangolt cselekvésére, a proletár nemzetköziség szellemében vívott közös harcára van szükség, s ez a harc ma már a szocialista országok erejére támaszkodhat, s kell is támaszkodnia. A kapitalista országok munkásai nem vehetik fel eredményesen a küzdelmet a nemzetközi tőke összefogott erejével, ha elszigeteltek maradnak, ha magukra hagyatkoznak, ha nem keresik a többi ország munkásainak szövetségét és segítségét. Ha valamely ország munkásai a nemzetközi munkásosztály, a szocialista országok és a nemzeti felszabadító mozgalom harcától elszigetelten akarnák győzelemre vinni a szocialista forradalmat, a nemzetközi tőke egyesített ereje könnyűszerrel végezhetne velük.

Történelmi precedensek hosszú sora bizonyítja ezt. A munkásosztály első nagyszabású forradalmi kísérletének, a párizsi kommünnek a vérbefojtása nem utolsósorban azért következett be, mert a nemzetközi tőke azt teljesen izolálni tudta. Európa többi országának munkásosztálya — közte a német munkásosztály — tétlen maradt, nem lépett fel saját elnyomói ellen, így a porosz reakció kegyetlenül eltiporhatta a világ első munkáshatalmát. 1917—1919-ben az Oroszországon kívüli európai proletárforradalmak nemcsak a kedvezőtlen nemzetközi erőviszonyok miatt buktak el, hanem azért is, mert az intervenciós seregeket küldő országok munkásainak

nagy többsége nem tekintette magáénak a más országok munkásainak forradalmát, s a katonaruhába bújtatott parasztok és munkások nem fordították fegyvereiket saját uraik ellen.

Ezzel szemben az oroszországi proletárforradalom győzelmét az ellenforradalmi erők és az intervenciósok felett nagyban segítette, hogy más országok fiai is százezerszám fogtak fegyvert a szovjethatalom védelmében, hogy a legkritikusabb időszakban, amikor az imperializmus halálos csapásokra készült s az oroszországi proletárdiktatúra veszélybe került, az európai országok munkásosztálya hatalmas kiterjedésű akcióival meggyöngítette az imperialista hatalmak cselekvőképességét.

A fent kifejtettek teljes mértékben érvényesek a nemzetközi munkásosztály nagy művére, a szocialista világrendszerre is. Ha a szocialista világrendszer nem egységes, ha a szocialista országok nem képesek egységesen, határozottan fellépni az imperialista mesterkedésekkel szemben, akkor a nemzetközi tőke, az imperializmus összefogott ereje akadályozhatja, vagy legalábbis lassíthatja fejlődésüket, gyöngítheti a népek békéjéért és szabadságáért vívott harc eredményességét.

A munkásosztály szolidaritásának és nemzetközi összefogásának, a szocialista országok egységének szükségességét kommunisták aligha vonják kétségbe. De az eredményes harchoz mindenekelőtt a tettekben megnyilvánuló egységre van szükség: alaposan átgondolt elképzelésekre, a tervek összehangolására és fegyelmezett végrehajtására, egységes, jól szervezett akciókra.

A kommunista mozgalom egységének jelentősége a munkásosztály harca szempontjából

A munkásosztály nemzetközi összefogása nem valósulhat meg másképp, csak az őt képviselő szervezetek összefogása révén. Az összefogás azonban sok problémát vet föl.

A kapitalista országokban élő és dolgozó munkások nem egyetlen szervezetbe tömörülnek, a munkásoknak

több, s különböző politikai színezetű szervezete van. A kapitalista Európában például nagy szerepet játszanak a jobboldali szociáldemokraták befolyása alatt álló pártok és az úgynevezett sárga szakszervezetek, amelyek nagyrészt munkás tagságú szervezetek. A történelmi tapasztalatok viszont egyértelműen azt mutatják, hogy a reformista, jobboldali szociáldemokrata vezetők nem akarnak szocialista forradalmat, ellenkezőleg, valósággal rettegnek a szocialista forradalomtól, a proletárdiktatúrától. Ennek megfelelően a jobboldali szociáldemokrata munkásszervezeti vezetők természetesen nem akarják a világ munkásainak és dolgozóinak nemzetközi összefogását sem, hanem ellene tesznek és dolgoznak. A jobboldali szociáldemokrata vezetők befolyása alatt álló munkásszervezetek tehát semmiképp sem lehetnek alkalmasak a munkásosztály érdekeit szolgáló nemzetközi összefogás realizálására, habár bizonyos, hogy e szervezetek tagjainak jelentős része őszintén kívánja a kapitalista társadalom forradalmi átalakítását.

Magától értetődő, hogy a munkásosztály forradalmi harcának vezetésére nem alkalmasak a kereszténydemokrata, vallási alapon szervezett szakszervezetek sem, hiszen ezek vezetői távol állnak a szocializmustól, a kapitalizmus megrögzött védelmezői. De nem alkalmasak a munkásosztály harcának a vezetésére az utóbbi években gomba módra elszaporodó, ultrabaloldali, álforradalmi csoportok vagy pártok sem. Ezek kalandor taktikája alapján, a munkásosztály és a dolgozók érdekei ellen ható politikájuk égisze alatt nem egyesülhetnek a kapitalista országok munkásai.

A munkásosztálynak a mai világban egyetlen olyan politikai szervezete van, amely képes a forradalmi mozgalom helyes irányban való vezetésére, a munkások osztályharcának nemzetközi összefogására, a szocialista forradalom győzelmének kivívására — ez a marxista—leninista párt, a kommunista párt, amely természete és elvei alapján következetesen internacionalista osztályharcos szervezet. Jól tudják ezt a tőkés uralkodó körök

is, éppen ezért fő csapásaikat a kommunista pártokra, a kommunistákra mérik, még akkor is, ha egyes országokban a kommunista pártnál „radikálisabb", „baloldalibb" jelszavakkal fellépő — de lényegében álforradalmi — pártok vagy csoportok is akadnak.

Ezek alapján önmagától adódik a másik következtetés: a munkásosztály nemzetközi összefogása és harcának eredményessége nagymértékben függ a nemzetközi kommunista mozgalom egységétől, összeforrottságától. A történelem azt tanúsítja, hogy amikor a kommunista mozgalom nemzeti osztagai képesek megteremteni az egységüket, kidolgozni közös nemzetközi stratégiájukat, s amikor a munkásosztály vagy annak döntő része ennek alapján küzd a kapitalizmus, az imperializmus ellen, akkor a munkásmozgalom és azzal együtt a népek békéjéért és szabadságáért folyó antiimperialista harc nagy győzelmeket tud kivívni. És fordítva: ha a kommunista pártok imperializmusellenes harcukban nem egységesek, ha a nemzetközi helyzet elemzése során nem képesek közös következtetésekre jutni, ha nem tudnak egyetértésre jutni a nemzetközi stratégia kidolgozásában, s ha nem ilyen közös stratégia alapján vezetik a munkásosztály harcát, akkor a munkásosztály nem képes kiaknázni a kínálkozó nagy lehetőségeket, harca megtorpan, sőt súlyos vereségeket is szenved. Ezért joggal állítható, hogy mindazok, akik a kommunista mozgalom — és a szocialista országok — egysége ellen áskálódnak — bármilyen szépen hangzó, radikális „forradalmi" jelszavakkal lépjenek is fel —, gyöngítik a munkásosztály harcát, hátráltatják a szocialista forradalmat, s végeredményben közvetett módon a tőke nemzetközi méretekben összefogott erőinek a kezére játszanak.

Köztudott, hogy a nemzetközi kommunista mozgalom napjainkban nem egységes, s az is, hogy a jelen követelményeinek megfelelő egység rövidebb időn belül valószínűleg nem alakítható ki. A szocializmus roppant erejét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy előrehaladása és térhódítása az egység megbomlása idején sem állt

meg. A szocialista országok úgy megerősödtek, a szocializmus eszméje annyira terjed és hat a világban, a kommunista pártok befolyása olyannyira megnőtt, hogy az általános válsággal küszködő imperializmus a kialakult helyzetben sem képes a szocializmus elleni általános ellentámadás hathatós megszervezésére, illetőleg kibontakoztatására.

A kérdést azonban másképp kell föltenni. Egyrészt tagadhatatlan, hogy egyes kommunista pártok vezetőinek szakadár tevékenységét és a kommunista mozgalom egységének megbomlását az imperializmus a maga javára kamatoztatja, s az is, hogy többek között ezzel magyarázhatók az imperializmus egyes átmeneti sikerei. Másrészt az imperialista politika lehetőségei sokkal korlátozottabbak lennének, ha a kommunista mozgalom egységes volna, ha a kommunista pártok – és természetesen a szocialista országok – a közös és alapvető harci feladatok végrehajtásában a nemzetközi porondon egységesen lépnének fel. S ilyen körülmények között a szocializmus, a kommunizmus gyorsabban és biztosabban hódíthatna teret. A nemzetközi kommunista mozgalom egységének a mai követelményekhez képest történő helyreállítása a nemzetközi erőviszonyoknak a szocializmus, a haladás és a béke ügye javára további jelentős erőeltolódást eredményezne.

2. AZ EGYSÉG MEGBOMLÁSÁNAK OKAI

A nemzetközi kommunista mozgalom történetének tanulságaiból ítélve: az egység gyengülése, majd megbomlása rendszerint azzal kezdődik, hogy egyes kommunista pártok, vagy kommunista vezetők a nemzetközileg általánosan érvényesnek bizonyult állásponttól eltérően ítélik meg a nemzetközi helyzet, a kommunista mozgalom elvi és stratégiai kérdéseit. Ha az ilyenkor szükségképpen keletkező vita letér az elvi útról, ha egyes pártok, vagy ezek vezetői, szakítva a proletár nemzetköziség elvével, politikai harcot kezdenek más pártok ellen s szakadár

tevékenységet folytatnak, a nézeteltérések egyre mélyülő ellentétekké válnak.

Napjaink kommunista mozgalmának történetében a legkárosabb ilyen szerepet Mao Ce-tung és csoportja játssza. A kínai vezetők az első években még nagyrészt eszmei támadásokat folytattak, később azonban, nacionalista nagyhatalmi célokat követve, rátértek a politikai harc útjára, amelyet a Szovjetunió Kommunista Pártja, a Szovjetunió, illetve a vele alapjában egyező politikát folytató kommunista pártok és szocialista országok, tehát a kommunista pártok és szocialista országok túlnyomó többsége ellen folytatnak. Mao Ce-tung és csoportja eljutott odáig, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártját, a Szovjetuniót nagyobb ellenségének tartja, mint az amerikai imperialistákat.

A kommunista mozgalom monolitikus egységének megszűnése

Fölmerül a kérdés: mik a mélyebben fekvő okai a kommunista mozgalom egysége megbomlásának?

Az egység megbomlásának okait kutatva — véleményünk szerint — mindenekelőtt azt kell tisztázni, hogy milyen körülmények játszottak közre a téves elméletek és koncepciók kialakulásában. Így feltéve a kérdést, a következőket célszerű számba venni: a nemzetközi kommunista mozgalom fejlődésének egy bizonyos szakaszában a mozgalom egységének szükségszerűen másképpen kellett felmerülnie, mint korábban; a téves nézetek és helytelen módszerek keletkezésének bizonyos társadalmi, azaz osztálybázisa van; a kommunista mozgalom egyes osztagai — mivel lényegesen eltérő körülmények között is dolgozhatnak — esetenként eltérően ítélhetik meg a mozgalom egyes kérdéseit; jobboldali és „baloldali" opportunista hatások szivárogtak be a kommunista mozgalomba. Ezzel együtt megállapítható, hogy a szubjektív elem is nagy szerepet játszik a nézeteltérések kialakulásában és elmélyülésében.

Napjainkban a marxisták-leninisták között általánosan elfogadott, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa új szakaszt nyitott a nemzetközi kommunista mozgalom fejlődésében, mégpedig a mozgalom egysége tekintetében is. A XX. kongresszus fényében vált ugyanis teljesen világossá, hogy a kommunista mozgalom régi egysége, az úgynevezett monolitikus egység fokozatosan megszűnt és megteremtődtek egy új egység kialakulásának feltételei, sőt ennek az új egységnek a kialakulása már meg is kezdődött. A XX. kongresszus lendületet adott és utat is mutatott az új egység kialakulásának.

A polgári világban, a fejlett tőkésországok sajtójában, megelőzően hosszú időn át sokat foglalkoztak a kommunista mozgalom monolitikus egységével. Különböző rendű és rangú cikkírók és politikusok a kommunista pártok egységes cselekvését úgy tüntették fel, mintha az „Moszkva parancsa", a „Moszkva kezében levő Komintern" (majd az 1947-ben alakult Kominform) vasszigorral keresztülhajszolt utasításainak alapján jött volna létre. Eszerint a kommunista mozgalomban ebben az időben végső soron minden Moszkvától függött, s minden „Moszkva parancsára" történt.

Az ilyen vélemények a legjobb esetben is úgy keletkeztek, hogy szerzőik nem ismerték és nem értették a kommunista mozgalom lényegét, belső szabályait; a legtöbbször azonban a rágalmazás volt a céljuk.

A monolitikus egység, a marxista–leninista ideológia egységes értelmezése, a kommunista mozgalom nemzetközi stratégiájának és taktikájának közös kidolgozása és egységes végrehajtása egészen más alapokra épült. Említsük meg a legfontosabbakat.

A monolitikus egység egyik pillére a demokratikus centralizmus volt. A nemzetközi kommunista mozgalom kérdéseiről a kommunisták abban az időben is elmondhatták és gyakran el is mondták a véleményüket. A tervezett döntésekről, a határozati javaslatokról minden kommunista párt vezetősége nyilatkozhatott, de ha

valamely „felsőbb szerv" (a Komintern, sőt később egyes esetekben a Kominform is) döntött vagy határozott, akkor vitának már nem volt helye, hanem a határozatok végrehajtására került sor, s ezt a kommunisták kötelességüknek tartották. A kommunista pártok, a kommunisták tömegei — akárcsak nemzeti mozgalmukban — a nemzetközi kommunista mozgalom tekintetében is kötelezőnek tartották magukra nézve a demokratikus centralizmus elvét. A kommunisták akkoriban szinte egyetlen nagy pártnak tekintették a nemzetközi kommunista mozgalmat, s ennek vasfegyelmét minden kommunista párt, minden kommunista önként vállalta. Egyébként éppen ezt az önként vállalt vasfegyelmet tekintették akkoriban a kommunista párt egyik lényeges ismérvének.

A monolitikus egység másik pillére a Szovjetunió Kommunista Pártja vezető szerepének az elismerése volt. A monolitikus egység időszakában a kommunista pártok vezetői önként elfogadták azt az elvet, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja a nemzetközi mozgalom vezető osztaga, a Szovjetunió a szocializmus központja, s kötelességüknek tartották az orientálódást a Szovjetunió Kommunista Pártjának a stratégiájára és taktikájára.

Akkoriban a kommunista pártok gyakran részleteiben is általános érvényűnek tekintették a szocializmus építésében szerzett, vagy a nemzetközi kommunista mozgalom vonatkozásában összegyűjtött szovjet tapasztalatokat. E tapasztalatok teljes átvétele — különösen azután, hogy néhány újabb országban győzött a szocialista forradalom és ott is megindult a szocialista társadalom építése — általánossá vált, és helyenként másolássá fajult.

A monolitikus egység harmadik pillére a kommunista mozgalom vezető szerve, „központja" volt, amelyet a kommunista pártok ugyancsak önként, szabad akaratukból hívtak létre és működtettek. Ismeretes, hogy a Komintern 1919-ben alakult, s 1943-ban oszlatták fel, miután betöltötte feladatát. A kommunista pártok kép-

viselői ebben a szervezetben rendszeresen megvitatták a nemzetközi helyzet, a nemzetközi kommunista mozgalom időszerű kérdéseit, s megtárgyalták egyes kommunista pártok politikáját is. A Komintern értékeléseit, döntéseit, határozatait a kommunista pártok elfogadták, magukra nézve kötelezőnek ismerték el, s általában azok a pártok is, amelyekre az értékelés vagy a határozat vonatkozott.

A 10 kommunista és munkáspárt részvételével alakított Tájékoztató Irodát (Kominform), amely 1947-től 1956-ig működött, nem ruházták fel ugyanolyan jogokkal, mint a Kominternt, tekintettel a kialakult helyzetre, főként a kommunista pártok önállóságának fokozódására. De előfordult, hogy a Kominformban is megtárgyalták más pártok helyzetét, s az ezzel kapcsolatos következtetéseket, valamint a nemzetközi helyzet analízise alapján kialakított értékeléseket a kommunista mozgalom pártjainak túlnyomó többsége elfogadta, kötelezőnek tartotta magára nézve.

Természetesen a monolitikus egység időszakában is előfordultak ideológiai és politikai nézeteltérések egy-egy kommunista párt és a többi párt között. A nézeteltérések megoldására különböző módszereket alkalmaztak, a vitát, a kritikát, a meggyőzést, de – sajnos – adminisztratív intézkedéseket is, egyes pártok határozatilag történő megbélyegzését, egyes pártvezetőségek leváltását, egyes pártok feloszlatását, sőt „kizárását" is a kommunista mozgalomból. Bár ezek a kemény intézkedések olykor beavatkozást jelentettek az érintett pártok belső ügyeibe, a kommunisták általában elfogadták ezt, még akkor is, ha téves döntések és határozatok is akadtak.

A kommunista mozgalom monolitikus egységét tehát semmiképp sem lehet valamilyen, a mozgalomra rákényszerített egységként felfogni. Egyrészt a kommunista mozgalom fejlődésének akkori szakasza ilyen egységet követelt, másmilyen egység nem is lett volna megvalósítható, másrészt a monolitikus egység lényegét és fenn-

tartásának módszereit is a kommunista pártok, a kommunisták általában önkéntesen elfogadták, s kötelezően magukra vállalták.

Az idők folyamán, a nemzetközi kommunista mozgalom fejlődésével olyan helyzet alakult ki, hogy a monolitikus egység fenntartása szükségtelenné és lehetetlenné is vált. Ennek szerteágazó előzményei voltak, itt csak a legfontosabbakra mutatunk rá:

— A harmincas évek végén, a második világháború alatt és után a nemzetközi kommunista mozgalom nagymértékben kiszélesedett. A kommunista pártok általában az egész világon megerősödtek, taglétszámuk és tömegbefolyásuk jelentősen növekedett. Számos újabb országban alakult kommunista párt. A kommunista eszmék olyan rétegekbe is behatoltak, amelyek korábban idegenkedtek tőlük. Több helyütt a kommunista párt az ország jelentős tényezőjévé, befolyásos politikai erejévé lett. Ezek a pártok minden tekintetben meg tudtak állni a saját lábukon.

— Az évtizedes kemény harcokban megedződtek a kommunista pártok káderei. Új, a marxizmus–leninizmus elméletét a saját viszonyaikra helyesen alkalmazni tudó vezetők nőttek fel, akik immár önállóan tudták irányítani pártjukat a munkásosztály és a többi néprétegek érdekeiért folytatott, bonyolult politikai és gazdasági harcban.

— A kommunista pártok vezetői sok tapasztalatot gyűjtöttek a nemzetközi osztályharcban, a kommunisták nemzetközi együttműködéséért vívott küzdelemben is. Nem volt már szükség a kommunista mozgalom egységes eljárására a harc minden részletkérdésében, elegendő lett, ha a kommunista pártok a stratégiai és a fontosabb taktikai kérdésekben követnek egységes irányvonalat.

— A második világháború utáni években a szocialista világrendszer létrejötte szintén ilyen irányban hatott. Egy sor újabb országban győzött a szocialista forradalom, ezen országok kommunista pártjai országaik vezető erejévé lettek, s egész dolgozó népük érdekeit képviselve,

önállóan vezetik országukat. Ezzel együtt merült fel a szocialista országok együttműködésének és egységének problémája és feladata, mint amely a szocialista világrendszer kialakulása előtt nem létezett.

Ilyen helyzetben a kommunista pártok harcának irányítása egyetlen központból szükségtelenné és lehetetlenné vált. Megszűnt a vezető párt, a vezető központ igénye és szükségessége, a monolitikus egység helyett pedig a kommunista mozgalom új egységének a kikovácsolása került napirendre.

Az új egység kialakulása azonban nem megy simán, ez minden valószínűség szerint hosszadalmas és nehéz folyamat lesz, az új egységhez egy sereg buktatón és csapdán át vezet az út. Nem lehet csodálkozni azon, hogy a monolitikus egység megszűnésének nyilvánvalóvá válása után egyes kommunista vezetők bizonytalanná váltak, hiányzott nekik a „központból" jött megbízható iránymutatás, a minden részletében kimunkált egységes irányvonal. Más kommunista pártok vezetői pedig úgy éltek az új helyzettel, hogy a kommunista pártok többségétől eltérő, külön stratégiai irányvonalat dolgoztak ki. Ezt tette a Kínai Kommunista Párt és az Albán Munkapárt vezetősége.

Megszületett a mozgalomban a policentrizmus elmélete, s hatni kezdtek a centrifugális erők.

A Szovjetunió Kommunista Pártja maga jelentette ki, hogy a kommunista mozgalomban nincs szükség vezető pártra, ám — képletesen szólva — benyújtotta erre az igényét a Kínai Kommunista Párt. Egyes kommunista pártok teoretikusai pedig valamiféle regionális szellemi vezető szerep igényével jelentkeztek. Több kommunista párt vezetői még tájékozódási alapul sem fogadták el a Szovjetunió Kommunista Pártjának stratégiáját és taktikáját. A Szovjetuniónak a szocializmus építésében és a nemzetközi osztályharcban szerzett tapasztalataiból számos kommunista párt ma már azt sem veszi át, ami kipróbáltan általános érvényű.

Azok az értekezletek – az 1957. és az 1960. évi moszkvai értekezletek –, amelyeket a kommunista mozgalom új nemzetközi stratégiájának a kidolgozására szántak, csak részben tudták betölteni feladatukat. A jelenlegi helyzetben pedig a kommunista pártok egy része csak olyan nemzetközi tanácskozást tartott helyesnek, amelyen nem kerültek megvitatásra a kommunista mozgalom, a nemzetközi fejlődés legfontosabb elvi, stratégiai kérdései.

Összefoglalva: a nemzetközi kommunista mozgalom egysége körüli nehézségek nem kis mértékben abból az objektív tényből származnak, hogy a mozgalom az egység tekintetében átmeneti állapotba került. Fokozatosan megszűnt a kommunista mozgalom régi egysége, a monolitikus egység, de jelenleg még nem alakult ki teljesen, illetve nem erősödött meg a mai követelményeknek megfelelő, minőségileg új egység.

Az egység megbomlásának néhány társadalmi tényezője

A kommunista mozgalom egysége megbomlásának elemzése során – véleményünk szerint – nagy figyelmet kell szentelni annak a társadalmi bázisnak, amelyen a téves, antimarxista–antileninista nézetek létrejöhetnek és elterjedhetnek.

Amikor Lenin az opportunizmus gyökereit elemezte, megjelenését és elterjedését a munkásmozgalomban két tényezőre, a munkásarisztokráciára és a kispolgárság befolyására vezette vissza. Nézzük ezt a két tényezőt.

A munkásarisztokrácia – ahogy ezt tudjuk – a munkásosztálynak az a része, amely a tőkés rendszerben élvezett különleges anyagi helyzete alapján és a burzsoázia eszmei ráhatása következtében is, elszakadt a munkásosztály derékhadától, s az osztályharcban a forradalomellenes erők oldalára került. A lényeget illetően a munkásarisztokráciához sorolható az úgynevezett munkás-bürokrácia is, amilyenek a sárga szakszervezeti boncok, a jobboldali szociáldemokrata párttisztviselők stb. Ezek szinte életre-halálra összenőttek a burzsoáziá-

val, s a burzsoá, valamint minden rendű és rangú opportunista nézetek táptalajává váltak.

Lenin azon megállapítása, hogy a munkásarisztokráciához a munkásoknak csak egy töredéke tartozik, napjainkban is nagy jelentőségű. A fejlett tőkésországokban ugyanis különböző elméletek jelentek meg arról, hogy a munkásosztály kibékült a kapitalizmussal, nem forradalmi osztály többé, „integrálódott" (beilleszkedett) a kapitalista rendszerbe stb. Herbert Marcuse és egyes más, magukat „baloldalinak", avagy éppen forradalmárnak nevező ideológusok pedig szinte az egész munkásosztályt a munkásarisztokráciához sorolják. Marcuse, ez a kétes hírnevet szerzett amerikai filozófus, „A marxizmus elavulása" című könyvében többek között a következőket írja: „...*a munkásarisztokrácia elmélete szerint jelenleg csak a munkások néhány kiváltságos csoportja épül be a tőkés rendszerbe, azaz csak a szakszervezeti bürokráciához tartozó munkások és azok, akik a pártapparátusokat irányítják, míg az egyszerű munkásokra ez az integráció nem terjed ki. Szerintem ez az elmélet idejétmúlt; az integráció korántsem korlátozódik csekély kisebbségre, a munkás-bürokráciára, hanem kiterjed az egyszerű munkásokra is. A kiváltságokból kirekesztett csoportok, amelyek a kizsákmányolás nehezét viselik, a szervezett munkásság körén kívül maradnak*".

Marcuse és társai azt akarják bebizonyítani, hogy a munkások nagy többsége a fejlett tőkésországokban már nem alkot kizsákmányolt osztályt, s már nem tekinthető a történelmi átalakulás, a szocialista forradalom alapvető tényezőjének. Az „integrálódási" elméletek ezért munkás-, egyszersmind kommunistaellenesek.

Az opportunista téveszmék keletkezésének és elterjedésének másik társadalmi bázisa a kispolgárság.

Itt figyelembe kell venni, hogy a munkásosztály soraiba szünet nélkül beáramlanak a különféle kispolgári elemek, a tönkrement kis üzletemberek, közép- és kisparasztok, s a diplomás értelmiségiek csoportjai.

Napjainkban számolni kell az alkalmazotti rétegek –

a tudományos-műszaki forradalommal összefüggő — állandó növekedésével is. E rétegek helyzetüknél fogva csak részben támogatják a munkásosztály törekvéseit.

A forradalmi fellendülés a tőkésországokban mindezeket a rétegeket is megmozgatja, s egy részüket bekapcsolja a forradalmi mozgalomba. Ez alapjában véve föltétlenül pozitív jelenség, de egyben bonyolultabbá teszi a forradalmi folyamatot és harcot. Ezek a rétegek, a munkásmozgalomnak ezek az „újoncai", behurcolják a mozgalomba helytelen nézeteiket és az osztályharc szempontjából negatív tulajdonságaikat.

A kispolgárokra nagymértékben jellemző az ingadozás, a nehézségektől való megrettenés, az osztályharcban az állhatatosság és a fegyelem hiánya. A kispolgár fogékonyabb a burzsoá propaganda, kiváltképpen annak rafináltabb módszerei iránt, mint a munkás. A kispolgárt könnyebben megzavarják a társadalmi fejlődés ellentmondásai, a sikerek idején mindent rózsaszínben lát, hurrá-hangulat tölti el, a vereségek, a balsikerek viszont hamar letörik.

A munkásosztály soraiba került és a munkásmozgalomba bekapcsolódott kispolgári, illetve volt kispolgári tömegek gondolkodásmódja, magatartása és nézetei hatnak a munkásosztály egyes csoportjaira is, eltorzíthatják elképzeléseiket a szocializmusról és a hozzá vezető utakról. A kispolgári nézetek természetesen behatolhatnak a kommunista pártokba is, hiszen a párt a tömegek között él.

Tapasztalható, hogy a marxizmus—leninizmus jobboldali vagy baloldali elferdítése éppen azokban az országokban jelentkezik a legintenzívebben, amelyekben a lakosság egészéhez viszonyítva magas volt, illetve magas a városi kispolgárság, illetve a paraszti kispolgárság számaránya. A tapasztalatok alapján azt lehet mondani, hogy a marxizmus—leninizmus jobboldali opportunista elferdítése inkább a kispolgáriasodó vagy a kispolgárivá vált rétegekben, a munkásarisztokráciában és egyes értelmiségi rétegekben gyökerezik, míg a baloldali elhaj-

lásnak, az úgynevezett ultraforradalmiságnak (ami álforradalmiság) általában a tönkrement, proletarizálódott kispolgári tömegek alkotják a talaját.

Látnivaló tehát: az a pozitív tény, hogy ma a világon különféle társadalmi rétegekhez tartozó emberek tömegei lépnek az aktív politizálás, sőt a politikai harc útjára, egyúttal új nehézségek forrása is, amellyel a kommunista pártoknak marxista–leninista alapon kell foglalkozniuk.

Az antimarxista, antileninista nézetek és áramlatok kialakulását és terjedését elősegíti a burzsoázia, kiváltképp az imperialista vezető körök propagandája, összefüggésben azzal, hogy ma általában véve megnövekszik a burzsoázia ellenállása. Az egész munkásosztály és a munkásmozgalom is ki van téve a burzsoázia propagandahatásának, a burzsoá gondolkodásmód fertőzésének, hiszen a munkás a tőkés társadalomban él, amelyben a propaganda eszközei, a rádió, a televízió, az oktatási és kulturális intézmények a tőkések tulajdonában vannak, s az uralkodó osztály és államhatalma mindezeket fáradhatatlanul felhasználja a munkások befolyásolására. A burzsoá propaganda hatását a munkásosztályra és a munkásmozgalomra semmiképp sem szabad lebecsülni.

Szerepet játszik a jobboldali és „a baloldali" opportunista nézetek keletkezésében és terjedésében az imperializmus taktikája is. Az imperialisták állandó törekvése a munkásosztály, a kommunisták, általában a szocializmusért harcoló erők bomlasztása, megosztása, a régi taktika, a „divide et impera" alapján. Az imperialista propaganda – nagyon is ravaszul – „jó" és „rossz", „hazafias" és „hazafiatlan" kommunistákról beszél, „független" és „függő" országokra osztja a szocialista országokat, az egyiknek hízeleg, esetleg politikai lépésekkel kedvez neki, a másikra átkokat szór, s igyekszik elszigetelni. És nem áltathatjuk magunkat azzal, hogy ennek semmi hatása sincs a munkásosztályra s magukra a kommunis-

tákra is. Ezenkívül a kapitalisták felhasználják az erkölcsi befolyásolás minden formáját, a politikai, sőt az egyházi eszközöket a kommunistáknak a helyes útról való letérítésére. E koncentrált nyomásnak nem minden kommunista és — hozzátehetjük — nem is minden kommunista párt vezetősége tud mindig ellenállni.

Közvetlenül a kommunista pártok és a szocialista országok között jelentkező nézeteltérésekről és a vitás nézetek kialakulásáról szólva: szerepük lehet azoknak az objektív körülményeknek is, amelyek között egyes kommunista pártok dolgoznak. Érthető, ha esetenként másképpen ítéli meg a mozgalom egyes kérdéseit az a kommunista párt, amely hatalmon van, mint az, amely nincs hatalmon. Ugyanez vonatkozik a fejlett és a kevésbé fejlett országok körülményei között működő kommunista pártokra. Aligha közelíthetnek meg minden elvi kérdést azonos módon például az indiai és a francia kommunisták, egyazon általános érvényű marxista—leninista igazság más formában jelenhet meg Franciaországban, mint Indiában. De még két fejlett tőkésország viszonyait sem lehet azonosnak tekinteni. A sajátos körülmények tehát megvannak, és azokat mindenképp figyelembe kell venni. De semmiképp sem szabad abszolutizálni őket.

A nézeteltérések gyakran abból fakadnak, hogy egyes pártok túlértékelik sajátos körülményeiket és feladataikat s ezek oltárán feláldozzák a közös érdekeket, még a marxizmus—leninizmus egyes alaptételeit is; de az egység, a közös ügy vallja a kárát annak is, ha egyes pártok nem tanulmányozzák és nem értik meg eléggé más pártok sajátos körülményeit és feladatait.

A XX. kongresszus

Van olyan nézet — főként a kínai és az albán vezetők vallják —, hogy a kommunista mozgalomban felmerült nézeteltérések alapvető oka a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa, mert ott — úgymond — „revizionista" elméleti tételeket hirdettek meg, s elve-

tettek egy sor, még ma is érvényes marxista–leninista elméleti tételt.

Mi az igazság ebben a nagyon fontos kérdésben?

A második világháború utáni években kialakult helyzet akár futólagos vizsgálata is azt mutatja, hogy az a munka, amelyet a XX. kongresszus elvégzett, az új marxista–leninista következtetések kidolgozása és meghirdetése szükségszerű volt. A társadalmi és gazdasági előrehaladás, a nemzetközi helyzet, a szocialista világrendszer kialakulása és a kommunista mozgalom fejlődése új és bonyolult kérdéseket vetett föl, s haladéktalanul válaszolni kellett rájuk.

A nemzetközi kommunista mozgalom a második világháború után jelentősen megerősödött. Ez kifejeződött abban, hogy Európa számos országában a hatalom a kommunista párt által vezetett munkásosztály kezébe ment át; Kínában új lendületet vett – majd győzött – a népi forradalom; a kapitalista országokban dolgozó kommunista pártok szervezeti ereje és tömegbefolyása számottevően megnövekedett, taglétszámuk emelkedett, milliós tömegek mozgósítására váltak képessé, s ezzel összefüggően a választási harcokban is jelentős eredményeket értek el.

1948–1950-től fogva azonban a nemzetközi kommunista mozgalomban szemmelláthatóan súlyos nehézségek mutatkoztak. Megkezdődött egyes – főképpen nyugat-európai – kommunista pártok visszaesési folyamata, taglétszámuk csökkenni, befolyásuk szűkülni kezdett. Ebben jelentős szerepet játszott az amerikai imperializmus és a magához tért európai kapitalizmus támadása, antikommunista boszorkányüldözése, de elősegítették ezt a kommunista pártok politikájában előfordult torzulások és hibák is. Növekedtek a kommunista pártok nehézségei a népi demokráciákban is. Az erőltetett ütemű iparosítási politika, a nehézipar túlméretezett fejlesztése és más hibák miatt súlyos aránytalanságok keletkeztek ezen országok népgazdaságában és stagnálni vagy csökkenni kezdett a lakosság életszín-

vonala. A legtöbb szocialista ország pártéletére és köz életére ránehezedett a személyi kultusz nyomasztó légköre. Az 1956. évi magyar ellenforradalom és az ugyanazon időben lejátszódott lengyelországi események világosan megmutatták, hogy a hibák halmozódása — amelyet a nemzetközi imperializmus és a belső reakció nagymértékben kihasznált ellenforradalmi céljai érdekében — felidézte a népi demokráciák létét kockáztató robbanások veszélyét.

Ez a helyzet, ezek az események azt tükrözték, hogy a kommunista pártok régebben kialakított stratégiája és taktikája nem felelt meg többé az új körülményeknek, sőt egyes vonatkozásokban összeütközésbe került velük.

Szükségszerűen napirendre kellett tehát tűzni az új helyzet, az új körülmények mélyreható elemzését, a marxizmus—leninizmus egyes régi elméleti tételeinek felülvizsgálatát, új elméleti következtetések levonását, a kommunista pártok politikájának, a szocialista országok egymás közti viszonyának és szerepének kritikus elemzését és új politikai irányvonal kidolgozását.

Erre vállalkozott a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa. A kongresszus egyértelműen elítélte a Sztálin körül kialakult személyi kultuszt, s intézkedéseket tett a pártélet lenini normáinak helyreállítására, a kollektív vezetés érvényesítésére a párt életében, valamint a szocialista törvényesség biztosítására az állami életben. Új módon vetette fel a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett élésének politikáját, s kimutatta, hogy napjainkban a háború nem végzetszerűen elkerülhetetlen többé. Megfogalmazta a kapitalizmusból a szocializmusba való békés átmenet lehetőségének koncepcióját, és új módon közelítette meg a kommunista és munkáspártok egységét, valamint a kommunisták és a szociáldemokraták együttműködését.

A XX. kongresszus eszmei ellenfelei azzal is vádolják a XX. kongresszust, hogy önkényesen, a nemzetközi

fejlődés és a kommunista mozgalom helyzetének mélyebb analízise nélkül vonta le következtetéseit.

Ezzel szemben az igazság az, hogy a XX. kongresszus nem véletlen problémákat tárgyalt, hanem olyanokat, amelyekről már több év óta folyt az elvi vita, az elméleti tisztázás a kommunista mozgalomban. Olyan problémákat, amelyek megoldását az élet tűzte napirendre. A XX. kongresszus új elméleti következtetéseinek egyes elemei már jóval a kongresszus megtartása előtt megjelentek és megfogalmazást nyertek. Nézzünk néhány példát.

A személyi kultusz bírálata, a pártvezetés kollektivitásának helyreállítása a Szovjetunióban már 1953-ban, közvetlenül Sztálin halála után megkezdődött. Más szocialista országokban is — többek között Magyarországon — kezdetét vette a személyi kultusz bírálata, a kollektív vezetés szükségességének hangsúlyozása. Emlékeztetünk ezzel kapcsolatban a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének 1953 júniusi határozatára. Igaz, ez a határozat lényegében papíron maradt, de mégis ez volt az első kísérlet a lenini normák helyreállítására pártunkban.

Úgy véljük, a kommunista pártok a XX. kongresszus előtt is mélyen bíztak abban, hogy a háború elhárítható s megőrizhető a béke. Ha ez nem így lett volna, miért tűzték volna a második világháború után harci zászlajukra az amerikai imperialisták agresszív terveinek meghiúsítását? Ha a kommunisták nem bíztak volna a szocialista és a kapitalista országok közötti háború elháríthatóságában, nyilván nem is harcoltak volna ezért a célért. A valóságban a második világháború utáni évek során a nemzetközi erőviszonyok eltolódásának eredményeképp reálissá vált a világháború elhárításának vagy legalábbis elodázásának lehetősége. Ezt a lehetőséget Sztálin is megemlítette a „Pravda" tudósítójával 1951. február 17-én folytatott beszélgetésében. Sztálin akkor ezt mondta: *„A béke fennmarad és tartós lesz, ha a népek kezükbe veszik a béke megőrzésének ügyét és végig kitartanak mellette. A háború elkerülhetetlenné válhat, ha a*

háborús gyújtogatóknak sikerül hazugságaikkal befonni a néptömegeket, félrevezetni és új világháborúba sodorni őket."

Hasonló volt a helyzet a kapitalizmusból a szocializmusba való békés átmenet kérdésében. Egyes kommunista pártok és kommunista vezetők jóval a XX. kongresszus előtt hangot adtak ilyen elképzeléseiknek. Például Noszaka, a Japán Kommunista Párt ismert vezető személyisége, már 1946—1949-ben kísérletet tett a kapitalizmusból a szocializmusba való békés átmenet koncepciójának kifejtésére. Noszaka a következőket mondotta: „*A párt, a nép többségének támogatására és magának a népnek az erőfeszítésére számítva, kész békés és demokratikus eszközökkel a kapitalizmusnál sokkal tökéletesebb társadalmi rendet, mégpedig a szocialista társadalmi rendet kifejleszteni.*" Majd máshol: „*Felmerült az a lehetőség, hogy a proletárpártok a parlamenti mandátumok többségét megszerezve, saját kormányt alakíthatnak és a bürokratikus apparátus és a bürokratikus erők szétverése útján kezükbe vehetik a politikai hatalmat. Más szóval, felmerült a hatalom parlamenti, demokratikus módszerekkel történő elhódításának lehetősége.*"

Nagy-Britannia Kommunista Pártjának 1951 januárjában nyilvánosságra hozott programjában a következőket olvashatjuk:

„*A kommunizmus ellenségei azzal vádolják a kommunista pártot, hogy a szovjethatalom megteremtésére és a parlament megsemmisítésére törekszik Angliában. Ez nem más, mint politikánk hazug elferdítése. A tapasztalat megmutatta, hogy a jelen körülmények között más úton is lehet haladni a szocializmus felé. Például a népi demokrácia útján, a szovjethatalom létrehozása nélkül, amiként az a kelet-európai népi demokratikus országokban történik... Britannia a maga útján fog eljutni a szocializmushoz. Miként az orosz nép a politikai hatalomhoz a szovjet úton jutott el, amelyet a kialakult történelmi körülmények és a cári rendszer fennállása írtak elő, miként a népi demokratikus országok és Kína dolgozói a maguk útján és saját*

történelmi körülményeik között vívták ki a politikai hatalmat, úgy az angol kommunisták is kijelentik, hogy Anglia népe a kapitalista demokráciát igazi népi demokráciává változtathatja, ha a parlamentet, amely Nagy-Britanniában a demokráciáért lefolyt történelmi harcok eredményeként született, a demokrácia eszközévé, az angol nép óriási többségének akaratát kifejező eszközzé változtatja... Az angol nép számára előre vezető út egy népi kormány létrehozását jelenti majd olyan parlament alapján, amelyben a nép igazi képviselői foglalnak helyet."

Ami a XX. kongresszusnak a kommunista mozgalom egységéről elhangzott megállapításait illeti, azokban szintén a régóta érlelődő problémák megoldása nyert kifejezést.

Úgy véljük, a felsorolt példák nem igényelnek kommentárt. A Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa valóban az egész nemzetközi kommunista mozgalom tapasztalatait elemezve fogalmazta meg új elméleti következtetéseit. Ez mindenképp bátor, nagy tett volt, amellyel az SZKP óriási szolgálatot tett a kommunista mozgalomnak.

A XX. kongresszus új következtetései azonban nem tetszettek mindenkinek. A kínai vezetők már akkor kifejezték egyet nem értésüket a személyi kultusz elítélésével és a békés átmenet lehetőségével kapcsolatban, később pedig a XX. kongresszus összes új elméleti következtetéseit antileninista, revizionista tételeknek kiáltották ki, s harcot kezdtek ellenük.

A kommunista mozgalomban az elvi vita a XX. kongresszus után kezdett szélesebben kibontakozni. Ekkor kezdtek kirajzolódni azok az áramlatok, amelyek a XX. kongresszus eszméitől gyökeresen eltérő nézeteket képviselnek a nemzetközi fejlődés, a kommunista mozgalom sok fontos elvi kérdésében. Ekkor kezdte meg Mao Cetung és csoportja ismert ellenplatformjának kidolgozását, amely minden lényeges kérdésben szemben áll a XX. kongresszus eszméivel.

A jobboldali és a „baloldali" opportunizmus erősödése, nézeteik és módszereik hasonlósága

A kommunista mozgalom egységének megbomlását nagyban elősegítette a jobboldali és a „baloldali" opportunizmus, valamint a revizionizmus és a dogmatizmus behatolása, illetve újjáéledése és megerősödése. És fordítva, a mozgalom egységének megbomlása tápot adott az antileninista nézetek és irányzatok terjedéséhez, térhódításához.

Ezzel kapcsolatban szükségesnek tartjuk néhány fogalom tisztázását, annál is inkább, mert egyes kérdések másképpen merülnek fel most, mint korábban.

Korábban az volt a szokás, hogy a kommunista mozgalomban jelentkező jobboldali elhajlást általában a revizionizmus fogalmával azonosították, a „baloldali" elhajlást pedig a dogmatizmus fogalmával. A revizionizmust általában a marxizmus – leninizmus elméleti tételeinek jobboldali pozíciókból kiinduló revíziója jellemezte, a dogmatizmus pedig azonos volt minden új elvetésével, az élet által túlhaladott marxista – leninista tételekhez való görcsös ragaszkodással, azok szinte dogmaszerű ismételgetésével.

Azt hisszük, hogy a két fő antileninista irányzat ilyen kategorizálása ma már nem lenne kielégítő, mert az nem tükrözi pontosan a jelenlegi helyzetet. A kommunista mozgalomban természetesen most is van revizionizmus is, dogmatizmus is, de ezek határai nem esnek pontosan egybe a jobboldali vagy a „baloldali" elhajlás fogalmával. A kínai vezetők eszme-rendszerét például dogmatizmusnak szokás nevezni, pedig arra nemcsak a dogmatizmus a jellemző, hanem – talán ennél nagyobb mértékben – a revizionizmus is. Egyes jobboldali revizionisták nézeteire viszont nemcsak a revizionizmus a jellemző, hanem a dogmatizmus is, különösen ha alkalmazott módszereiket vesszük tekintetbe. Ezért az látszik helyesnek, ha a kommunista mozgalomban jelentkező jobboldali elhajlást jobboldali opportunizmusnak, a „baloldali" elhajlást

pedig „baloldali" opportunizmusnak nevezzük, s tudomásul vesszük, hogy mind a két elhajlást jellemzi a revizionizmus is, a dogmatizmus is.

A kommunista és munkáspártok 1969 júniusi moszkvai értekezletén a testvérpártok képviselői kifejtették a kommunista mozgalomban jelenleg meglevő jobboldali és „baloldali" opportunizmus lényeges vonásait. L. I. Brezsnyev elvtárs, a Szovjetunió Kommunista Pártjának főtitkára, erről a kérdésről a következőket mondotta:

„A jobboldali opportunizmus a likvidátorok álláspontjának irányában való elcsúszást, a szociáldemokratizmussal való kiegyezést jelenti a politikában és az ideológiában. A szocialista országokban a jobboldali opportunizmus eljut egészen a marxista–leninista párt vezető szerepének tagadásáig, ami a szocializmus által kivívott pozíciók feladásához, az antiszocialista erők előtti fegyverletételhez vezethet. A »baloldali« opportunisták ultraforradalmi frázisokba burkolózva kalandor cselekményekre ösztönzik a tömegeket, a pártot pedig olyan szektás útra terelik, amelyen megbénul képessége az imperializmus elleni harc részvevőinek összefogására."

Korábban a jobboldali és a „baloldali" opportunizmus egymástól többé-kevésbé világosan elhatárolható elhajlásként jelentkezett, megvoltak a jellemző gondolatmeneteik, eszméik, módszereik stb. A mai helyzetre viszont inkább az a jellemző, hogy a jobboldali és a „baloldali" opportunisták nézetei, módszerei az internacionalista irányvonal elleni harcukban nagymértékben közelednek egymáshoz, sokszor összefolynak, átcsapnak egymásba, olykor azonosulnak, s nehéz annak a megállapítása, hogy egyes konkrét esetekben milyen színezetű állásfoglalásról van szó. Közeledik egymáshoz a két antileninista irányzat politikai kérdésekben is, s mind gyakrabban fordul elő, hogy nemcsak a politikai platformjuk azonos, hanem még az argumentációjuk is.

Jellemző mindkét irányzat módszerére, hogy fellépése első szakaszában elméleti síkon támad, elméleti alapo-

kon igyekszik bizonyítani fellépésének helyességét, s rendszerint valamiféle ellenplatformot állít szembe a marxista–leninista álláspontal. Ez az elméleti platform azonban a harc éleződése során egyre alárendeltebb szerepet játszik, s az elméleti harc fokozatosan politikai harcba s szakadár tevékenységbe megy át. Ma már mind a kínai vezetők, mind a jobboldali opportunisták teljesen alárendelik elméleti elképzeléseiket — ami fellépésük állítólagos indítéka — politikai céljaiknak. Azt is mondhatnánk, hogy ma már aszerint váltogatják „elvi" álláspontjukat, ahogy az megfelel politikai szükségleteiknek.

Tapasztalható, hogy mind a jobboldali, mind a „baloldali" opportunisták — leginkább a kommunista pártok önállóságára és egyenjogúságára hivatkozva — ingerülten visszautasítják, ha más pártok vagy kommunisták részéről észrevétel éri nézeteiket. Teszik ezt azért is, hogy eleve elkerüljék más kommunista pártok bírálatát. Pedig a kommunista mozgalomnak, a szocializmus építésének kipróbált szabálya, hogy a kommunisták nem dolgozhatnak a szocializmus fő erőitől elszigetelten, hogy harcukban nélkülözhetetlen a nemzetközi munkásosztály, a szocialista országok segítsége, tanácsa s bírálata is. Ugyanakkor mind a jobboldali, mind a „baloldali" opportunisták arra törekszenek, hogy nézeteiket rátukmálják más kommunista pártokra, sőt az egész kommunista mozgalomra. Beszélnek ugyan a nézetek „szabad harcáról", a valóságban azonban csak saját nézeteiket szeretnék érvényre juttatni, nemzetközi érvényűvé tenni. Ennek az a mozgatórugója, hogy mindkét antileninista irányzat vezető szerepre törekszik a nemzetközi kommunista mozgalomban, a szocialista világrendszerben, vagy ezek egyes régióiban. Mindezt dogmatikus türelmetlenséggel siettetik, hajszolják, s nem fukarkodnak más pártok bírálatával, ha azok ennek a törekvésnek az útjában állanak.

Mind a jobboldali, mind a „baloldali" opportunisták támadásának fő iránya a Szovjetunió Kommunista Pártja, a Szovjetunió. Mindkét irányzat vitatja az SZKP és a

Szovjetunió szerepének elsőrendű fontosságát a nemzetközi munkásosztály harcában, a nemzeti felszabadító mozgalomban, az antiimperialista harcban. Mindkettő arra törekszik, hogy megfossza az SZKP-t és a Szovjetuniót a nemzetközi munkásmozgalomban és a szocialista világrendszerben játszott kiemelkedő szerepétől.

A jobboldali opportunisták tulajdonképpen nem tartják szocialista országnak a Szovjetuniót és a vele alapvetően egyező politikát folytató szocialista országokat. Történelmileg kialakult rendszerüket konzervatívnak, bürokratikusnak, etatistának nevezik, létüket s politikájukat a nemzetközi forradalmi mozgalom fejlődése fő akadályának tartják. Szerintük — a forradalmi mozgalom további fejlődése érdekében — nincs más út, mint a szembefordulás a „szovjet típusú" szocializmussal.

Ezzel függ össze, hogy a jobboldali opportunisták tagadják a leninizmus nemzetközi érvényét. A leninizmust szembeállítják a marxizmussal, mondván, hogy a leninizmus speciálisan orosz jelenség, s nincs nemzetközi érvénye. Ilyen felfogással találkoztunk az utóbbi években egyes jugoszláv és csehszlovák filozófusok és történészek írásaiban is.

A „baloldali" opportunisták hasonló módon viszonyulnak az SZKP-hoz és a Szovjetunióhoz, más kommunista pártokhoz és szocialista országokhoz. Ők sem tekintik szocialista jellegűnek ezeknek az országoknak a kialakult társadalmi és gazdasági rendszerét, mert ott véleményük szerint a kapitalista rendszer restaurációja megy végbe, vagy már vissza is állították a kapitalizmust. Felfogásuk szerint az SZKP és a vele alapjában egyező politikát folytató, marxista—leninista alapokon álló kommunista pártok elfajultak, elkorcsosultak, revizionista pártokká váltak, s tulajdonképpen már nem is forradalmi kommunista pártok. Ők is az SZKP-t, a Szovjetuniót tartják a szocialista világforradalom fő akadályának, amelynek az eltávolítása nélkül nem haladhat előre a szocializmus, a kommunizmus ügye.

A jobboldali és a „baloldali" opportunisták azt a kö-

vetkeztetést vonják le, hogy a szocializmus, a kommunizmus, a forradalom központja áthelyeződött; a jobboldali opportunisták szerint „valahová Európába", a „baloldali" opportunisták szerint viszont Pekingbe.

Mint látjuk, a jobboldali és a „baloldali" opportunisták majdnem hasonló „elméleti" indokolással támadják a Szovjetuniót, az SZKP-t és a vele alapjában egyező felfogást valló európai szocialista országokat, ezek kommunista pártjait és más kommunista pártokat. Ha különbözik is a megközelítés, a két antileninista irányzatnak azonos fő célja van: diszkreditálni, lejáratni az SZKP-t és a Szovjetuniót, megszerezni a vezetést a nemzetközi kommunista mozgalomban, a szocialista világrendszerben, s érvényre juttatni az ő stratégiájukat és taktikájukat.

Gyakran kerülnek a jobboldali és a „baloldali" opportunisták azonos platformra politikai jellegű kérdésekben is. Nemegy tapasztalat bizonyítja, hogy kiélezett nemzetközi helyzetben gyakorlatilag közös frontban lépnek fel az internacionalista irányvonalat képviselő kommunista pártokkal és szocialista országokkal szemben. Szemléletes példája volt ennek az a magatartás, amelyet a jobboldali és a „baloldali" opportunisták az öt európai szocialista ország szövetséges csapatainak csehszlovákiai bevonulásával kapcsolatban tanúsítottak. Mindkét irányzat lényegében azonos indokokkal támadta az öt szocialista ország pártjának és kormányának ezt az internacionalista lépését.

Látnivaló tehát, hogy mindkét irányzat, a jobboldali és a „baloldali" opportunizmus egyaránt, a marxista—leninista politikát képviselő pártokat tartja fő ellenségének. A jobboldali és a „baloldali" elhajlás azonos következményekkel jár a kommunista mozgalomra nézve; gyengíti a kommunista pártok harci készségét, alássa a munkásosztály és az antiimperialista erők egységét.

Maradt még két kérdés, amely megválaszolásra szorul: hogyan viszonyul a jobboldali és a „baloldali" opportuniz-

mus a XX. kongresszus új elméleti tételeihez, és melyik opportunizmus a veszélyesebb napjainkban?

Mint arról könyvünkben már szó volt, a „baloldali" opportunisták a XX. kongresszus új elméleti következtetéseit a modern revizionizmus megnyilvánulásának tartják, a kommunista mozgalomban az utóbbi években keletkezett nehézségeket a XX. kongresszus irányvonala alapján folytatott politika egyenes következményeként könyvelik el.

Ezzel szemben a jobboldali opportunisták — legalábbis szavakban — nem tagadják a XX. kongresszus jelentőségét, sőt magukat általában a XX. kongresszus követőinek és eszmei védelmezőinek tartják. Csakhogy a XX. kongresszus új elméleti tételeit egyáltalában nem úgy értelmezik, mint a következetesen internacionalista politikát folytató pártok. A jobboldali opportunisták — régi, bevált receptjükhöz híven — egyoldalúan túlhajtják és így eltorzítják a XX. kongresszus következtetéseit. Lényegében a XX. kongresszus lobogója mögé bújva hadakoznak a marxista—leninista pártok, főképpen a Szovjetunió Kommunista Pártja ellen.

Itt kell megemlíteni, hogy a jobboldali opportunisták — különösen a csehszlovák események kapcsán — arról cikkeznek, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja, valamint más kommunista és munkáspártok általános irányvonala jelenleg átértékelés alatt van, hogy ezek a pártok letérnek a XX. kongresszus irányvonaláról, s valamiféle „neosztálinista" politikát dolgoznak ki. Magyarázatuk szerint ez azért történik, mert ezek a pártok megrémültek a kommunista mozgalomban mindinkább erősödő „haladó" áramlatoktól, „visszakozz"-t fújnak, és visszatérnek a „sztálinizmus" kitaposott ösvényére.

Ez az állítás merő képtelenség. A XX. kongresszus irányvonalának lényege nem változtatható meg, s azt nem fenyegeti ilyen veszély. A dolog természetéből következik azonban, hogy a kongresszus eszméi nem juthattak egy csapásra érvényre a nemzetközi kommunista mozgalomban, hogy ebben a feltartóztathatatlan

folyamatban ellentmondások és kitérők is előfordulhatnak. A kommunista és munkáspártok többsége a XX. kongresszus irányvonalát folytatja, de ugyanakkor kötelességük és eltökélt szándékuk ezeknek a pártoknak, hogy a XX. kongresszus eszméit megvédelmezik és megtisztítják a ferdítésektől. Ezért veszik fel a harcot a jobboldali opportunisták ferdítéseivel szemben is. Nem lehet ugyanis vitás, hogy annak az áramlatnak, amit a jobboldali opportunisták – és velük együtt az imperialisták! – „haladó" jelzővel látnak el, nincs köze a XX. kongresszus valódi szelleméhez, ez a „haladó áramlat" nem más, mint maga az új erőre kapott jobboldali opportunizmus.

Végül válaszoljunk arra a kérdésre, hogy melyik elhajlás a veszélyesebb napjainkban, melyik a fő veszély, a jobboldali vagy a „baloldali" opportunizmus. Meggyőződésünk, hogy továbbra is érvényes az a régi marxista–leninista felfogás, miszerint a kommunista mozgalomban mindig az az elhajlás a veszélyesebb, amelyik ellen a kommunisták beszüntetik a küzdelmet. Ennek a puszta hangoztatása azonban nem elég. Konkrétabban vizsgálva a kérdést, megállapítható, hogy a nemzetközi kommunista mozgalomban mindkét veszély jelen van. A kommunista és munkáspártoknak a „baloldali" opportunizmussal folytatott több éves eszmei harca következtében a kínai és az albán vezetők nézetei diszkreditálódtak a világ előtt, s elszigetelődtek, de még mindig hatnak. Ugyanakkor ezzel a harccal párhuzamosan a nemzetközi kommunista mozgalomban lanyhult a jobboldali opportunizmus elleni harc, leleplezése nem volt elég alapos és következetes. Ezért a jobboldali opportunizmus megerősödhetett, s – mint tudjuk – egyes világesemények kapcsán támadásba is lendülhetett a marxizmus–leninizmus sarkalatos elméleti tételei ellen. A nemzetközi kommunista mozgalom egyes régióiban, így Európában, a jobboldali opportunizmus nagy veszéllyé vált.

Éppen ezért úgy véljük, a kommunista és munkáspártok egyik legfontosabb feladata az elkövetkezendő

években az lesz, hogy – egy pillanatra sem szüneteltetve a harcot a „baloldali" opportunizmus ellen – megállítsák a jobboldali opportunizmus offenzíváját, feltárják antimarxista – antileninista lényegét, és elszigeteljék s kiszorítsák a kommunista mozgalomból.

Az egység megbomlásának néhány szubjektív jellegű oka

Néhány szót akarunk még szólni azokról a legfontosabb szubjektív jellegű tényezőkről, amelyek elősegítették a marxizmus – leninizmus elveitől idegen nézetek és áramlatok kialakulását, a kommunista mozgalom egységének megbomlását.

A nemzetközi kommunista mozgalomban felbukkant helytelen nézeteket, a jobboldali vagy a „baloldali" elhajlók nézeteit és magatartását vizsgálva arra a végkövetkeztetésre juthatunk, hogy ezek közös jellemzője a nacionalizmus.

Nem újkeletű a burzsoá nacionalizmus behatolása a kommunista mozgalomba. Közismert, hogy a hatalomért, a szocialista forradalom győzelméért küzdő kommunista pártok sokszor kerültek és kerülnek szembe ezzel a veszéllyel. A nemzetközi kommunista mozgalomban jelenleg folyó vita egyik nagy tanulsága viszont az, hogy a burzsoá nacionalista nézetek a szocialista országokban is föléledhetnek, s hatásuk nem csökken feltétlenül a szocializmus építésének sikereivel párhuzamosan. Ám nemcsak a régi rendszertől örökölt nacionalista és soviniszta érzelmekről van szó, hanem bizonyos olyan újfajta nacionalista érzelmekről és nézetekről, amelyek a szocialista körülmények között termelődnek ki.

A kommunista mozgalomban a nacionalizmus egyik tipikus megnyilvánulási formája jelenleg a nemzeti korlátoltság.

Manapság egyes kommunista pártok szándékosan megnyirbálják a kapcsolataikat más kommunista pártokkal, mert – úgymond – nem akarják befolyásoltatni magukat és a párttagokat bizonyos más pártoktól. A Holland Kommunista Párt vezetői olyan messzire

mennek az ilyenfajta elzárkózás útján, hogy nem vesznek részt más kommunista pártok kongresszusain, nem küldenek más kommunista pártokhoz delegációkat, és így tovább. Egyes más kommunista pártok vezetői tartanak ugyan kapcsolatokat a többi kommunista párttal, de nem hajlandók semmiféle érdemleges eszmecserére a saját pártjukat érintő kérdésekről, s ha valamely párt vezetői a közös érdekből kiindulva és elvtársi szándékból netán mégis bíráló szót ejtenek politikájukról, akkor felháborodottan tiltakoznak, s a pártok közötti kapcsolatok normáinak megsértéséről panaszkodnak.

A kommunista pártokra nézve különösen veszélyes nacionalista jelenség a szovjetellenesség. Erről könyvünk más fejezeteiben még lesz szó, most csak arra a sajnálatos tényre térünk ki, hogy az utóbbi évtizedben a szovjetellenesség a nemzetközi kommunista mozgalom számos osztagában felütötte a fejét, különféle színezetű köntöst öltve magára. S hadd utaljunk már itt arra a történelmi tapasztalatra, hogy a szovjetellenességnek megvan a maga logikája, aki erre az útra téved és azon halad, az végül is a marxizmus—leninizmus ellenfeleinek táborában köt ki, bármilyen marxistának—leninistának kiáltja is ki magát.

A nacionalizmus keletkezésének fő okát a kommunista mozgalomban jól megjelölte Władisław Gomulka elvtárs, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának első titkára a kommunista és munkáspártok 1969 júniusi moszkvai tanácskozásán. „*A nacionalizmusnak az alapja az* — mondotta —, *hogy egyetlen párt partikuláris szempontjait, szűklátókörűen értelmezett pillanatnyi érdekeit szembeszögezik az általános internacionalista állásponttal, amely az egész mozgalom távolabbi érdekeit, a szocializmus és a béke érdekeit fejezi ki.*" Azaz a vélt, vagy valóságos nemzeti érdekek mindenek fölé helyezéséről van szó, amikor megfeledkeznek arról, hogy a kommunista pártnak nemcsak a nemzeti érdekeket kell képviselnie, hanem a nemzetközi munkásosztályét is, s nem elég a

jogos nemzeti érdekek szem előtt tartása, hanem egyidejűleg figyelembe kell venni a nemzetközi munkásosztály, a nemzetközi kommunista mozgalom érdekeit is.

Egyetlen kommunista pártnak sem szabad olyan álláspontra helyezkednie, az internacionalizmust úgy felfognia, hogy ha valamely lépésük megfelel saját népük érdekeinek, az automatikusan megfelel a nemzetközi proletariátus érdekeinek is. Ez veszedelmes leegyszerűsítés. A pillanatnyi nemzeti érdekek ugyanis nem minden esetben egyeznek meg pontosan a munkásosztály nemzetközi érdekeivel. A kommunista pártok életében és munkájában a proletár internacionalizmus egyik leglényegesebb ismérve éppen az, hogy a nemzeti érdekeket mindenkor összeegyeztessék a nemzetközi munkásosztály érdekeivel, vagy ha erre szükség van, azt alárendeljék ennek.

A nacionalizmus rendkívül veszedelmes métely, s változatos formákban jelentkezik. Ha valamely kommunista párt megtűri a nacionalista jelenségeket, nem harcol ellenük, esetenként valóságos soviniszta hisztériává fajulhatnak, amely veszélybe sodorhatja a kommunista párt létét is.

A nézeteltérésekben és az egység megbomlásában szereplő szubjektív okok közé kell sorolnunk egyes befolyásos kommunista vezetők hibáit, tévedéseit is. Számos nézeteltérés és kár keletkezett már abból, hogy egyes pártok, befolyásos vezetőik hibájából, nem voltak képesek helyesen alkalmazni a marxizmus – leninizmust saját viszonyaikra. Mások olyan „rugalmasaknak" bizonyultak a marxizmus – leninizmus elveinek alkalmazása során, hogy alig maradt valami annak alapelveiből.

Természetesen, minden kommunista párt vezetői követhetnek el egy-egy helyzetben és kérdésben hibákat. Szólni kell itt például arról, hogy a XX. kongresszus eszméinek tolmácsolása a helyes, marxista – leninista irányvonalat követő pártokban sem volt mindig világos és pontos, esetenként pedig szubjektív módon történt. Tapasztalható az is, hogy egyes pártokban a társadalom

fejlődése során felbukkanó új jelenségekre nem adnak mindig időben megfelelő választ, s ezzel bizonytalanságot keltenek a kommunistákban és a tömegekben. Mindezeket a hibákat az antileninista irányzatok igyekeznek maximálisan kihasználni és a saját javukra kamatoztatni.

Károkat okoznak az elkövetett hibák, de még roszszabb az, amikor a kommunista vezetők képtelenek a hibák felismerésére, vagy amikor makacsul kitartanak helytelen elgondolásaik mellett, s inkább újabb elméleteket kerekítenek hibáik igazolására.

A nézeteltérések elmélyülésének egyik körülményeként – bármilyen különösen hangzik is ez – szólni kell arról a tényről is, hogy ma már sok országban van hatalmon a kommunista párt. Mire gondolunk itt?

A nemzetközi kommunista mozgalom történetében régen is előfordult, hogy valamelyik kommunista pártban helytelen nézetek alakultak ki és kerekedtek felül, s hogy ez a párt időlegesen szembekerült a nemzetközi kommunista mozgalom pártjainak többségével. De akkor az ilyen jellegű problémák viszonylag gyorsan megoldódtak, vagy úgy, hogy a párt vezetése elfogadta a bírálatot és kijavította az elkövetett hibákat, vagy úgy, hogy a helytelen nézeteket valló és azokhoz ragaszkodó vezetőket leváltották. Mivel függött ez össze? Abban az időben az adott, hatalmon nem levő párt vezetésének helyes álláspontot képviselő része utat találhatott a párt tagságához, s érvényesíthette a helyes álláspontot. Más a helyzet a hatalmon levő pártok esetében. Ezek vezetőségének sokkal nagyobbak a lehetőségei a párttagság, a közvélemény, a nép befolyásolására, s nagy lehetőségei vannak arra is, hogy más pártokat befolyásoljon, frontot képezzen platformja védelmében, terjessze eszméit, meggyőzzön másokat, „ellenpolitikát" dolgozzon ki és valósítson meg. A Kínai Kommunista Párt, tehát egy hatalmon levő párt egyes vezetői olyan messzire jutottak, hogy más pártok vezetőségének „megnyerése" vé-

gett a politikai nyomás alkalmazásától sem rettentek vissza.

Manapság a kommunista pártok közötti konfliktusok megoldása, a nézeteltérések tisztázása tehát sokkal bonyolultabb, nehezebb, mint korábban volt, s árnyalt, sokoldalú munkát kíván az internacionalista irányvonalat követő pártoktól.

*

A kommunista pártok történetében sokszor előfordult a marxizmus–leninizmustól idegen nézetek felbukkanása. Ez – úgy véljük – elkerülhetetlen. A marxista–leninista párt vezetésének azonban éppen az az egyik legfontosabb kötelezettsége, hogy leleplezze, elszigetelje, hatástalanítsa a hibás nézeteket. Ha azonban valamely párt vezetése erre nem képes, ellenkezőleg, maga is a marxizmustól–leninizmustól idegen nézetek hatása alá kerül, akkor azok elhatalmasodhatnak, felülkerekedhetnek a pártban. Több kommunista párt tragédiája napjainkban éppen ez: vezetőik nem képesek a kispolgári nézetek leleplezésére, elszigetelésére, a marxizmus–leninizmus osztatlan érvényesítésére a pártban.

3. AZ EGYSÉG MEGBOMLÁSÁNAK KÖVETKEZMÉNYEI A KOMMUNISTA ÉS A FORRADALMI MOZGALOMBAN

Nagyrészt a kínai vezetők fellépésének, az ideológiai vita elmérgesedésének, a kínai vezetők szakadár tevékenységének tulajdonítható, hogy a növekvő feszültség légkörében egyes kommunista pártok vezetői elbizonytalanodtak, ingadozni kezdtek, ami természetesen állásfoglalásaikban is tükröződött. A kínai vezetők fellépése általánosan ösztönözte a jobboldali és a „baloldali" opportunizmus új köntösben való jelentkezését, nagy része volt abban, hogy a marxista–leninista pártok egymáshoz fűződő szoros kötelékei meglazultak.

Az egység megbomlásának hatása
a szocialista országok államközi kapcsolataira
és a kommunista pártokra

A Szovjetunió Kommunista Pártja és más szocialista országok kommunista és munkáspártjai a nyílt vita megindulásának pillanatától kezdve arra törekszenek, hogy a kommunista pártok között zajló ideológiai vita lehetőleg ne befolyásolja károsan a szocialista országok államközi kapcsolatait. Törekvéseik ez ideig nem jártak kielégítő eredménnyel. Egyrészt az ideológiai vita is rendkívül éles formát öltött, másrészt, miután a kínai vezetők az ideológiai vitáról áttértek az SZKP és több más szocialista ország kommunista pártja ellen folytatott politikai harcra, ennek elkerülhetetlenül ki kellett hatnia a szocialista országok államközi kapcsolataira is. A szocialista országokat kommunista pártok vezetik, s ha e pártok között lényeges kérdésekben éleződő ideológiai vita folyik, sőt az egyik szocialista ország kommunista pártja politikai harcot kezd a legtöbb szocialista ország pártja ellen, ennek előbb-utóbb ki kell hatnia az államközi kapcsolatokra is. A szocialista országok egymás közötti kapcsolatait nem lehet úgy fejleszteni, hogy a kínai vezetők árulónak, renegátnak, revizionistának rágalmazzák a Szovjetunió és más szocialista országok vezetőit, sorra-rendre visszautasítják azok javaslatait az államközi kapcsolatok javítására.

A kommunista mozgalom, a szocialista világrendszer egységének hiánya, a nyíltan jelentkező ellentétek, a „baloldali" és jobboldali opportunisták szakadár aknamunkája kihat az egyes kommunista és munkáspártok belső életére is. Különösen nehéz a kapitalista és a fejlődő országokban dolgozó kommunista és munkáspártok helyzete. Ezek némelyikében a párttagoknak — akik egész életüket a kommunista mozgalomra tették fel, s akiknek mindig azt tanították, hogy védjék a párt egységét — nehéz megmagyarázni az ellentétek okait, sokszor nem is értik pontosan, miről van szó, s elkedvetle-

nednek, sőt demoralizálódnak is, lábra kap közöttük a közömbösség. Különösen a kisebb kommunista pártokban nagy veszély ez, ahol az elkedvetlenedést és demoralizálódást csak fokozza munkájuk viszonylagos sikertelensége, az időleges visszaesések és vereségek. A kommunista mozgalomban fennálló helyzet sok országban szükségszerűen kihat a párton kívüli szimpatizánsokra is, s így sokkal nehezebb a párt sorainak bővítése.

A kommunista mozgalom jelenlegi helyzete, az egység megbomlása kétségtelenül gyöngíti a kommunista pártok szövetségi politikájának eredményességét is, megnehezíti a közös célok elérésére olyan fontos egységfront alakítását a többi baloldali pártokkal és mozgalmakkal. Nemcsak egy-egy ország kommunista pártja és a „saját" szakadárjai között folyó vita hathat ilyen irányban, hanem a nemzetközi kommunista mozgalomban folyó vita, illetve a fenti kérdésben megnyilvánuló ellentétek is kedvezőtlenül hatnak a kommunista pártok potenciális szövetségeseire. Dezorientálják és megingatják őket.

Az egység megbomlásának hatása a nemzeti felszabadító és más baloldali mozgalmakra

Ugyanez elmondható a nemzeti felszabadító mozgalmakkal kapcsolatban is.

A nemzeti felszabadító mozgalmak vezetői azt látják, hogy miközben a szocialista országokat és a kommunista pártokat ellentétek osztják meg, hogy miközben a kínai vezetők és más szakadárok a felszabadító mozgalmakban minden eszközzel csökkenteni igyekeznek más szocialista országok és kommunista pártok befolyását és ezt fontosabbnak tartják, mint a nemzeti felszabadító mozgalmak igazi megsegítését, aközben az imperialisták és helyi csatlósaik alaposan felkészülhetnek és sikereket érhetnek el. Ennek láttán joggal állítják a nemzeti felszabadító mozgalmak vezetői, hogy a kommunista mozgalom jelenlegi helyzete lassítja a nemzeti felszabadító mozgalmak fejlődését, s gátolja a nemzeti felszabadító mozgalmak, a szocialista országok és a kommunista

pártok hatékony összefogását az imperialistaellenes harcban.

A kommunista mozgalom, a szocialista világrendszer egységének megbomlása akadályozza a kommunista pártok kapcsolatának fejlődését a nyugati kapitalista országokban fellendülőben levő „új baloldal" erőivel, pedig ezek több országban máris jelentős ellenzéki politikai szerepet játszanak. Az „új baloldal" névvel jelölt politikai mozgalmak egyik fontos jellemzője, hogy egy-egy országban a meglevő politikai pártokon és haladó mozgalmakon kívül keletkeztek, nem tartoznak egyetlen eddig ismert baloldali párthoz sem. Az „új baloldal" politikailag meglehetősen tarka képet mutat, általában azonban imperialistaellenes, sőt helyenként kapitalistaellenes. Tanúi vagyunk annak, hogy a fejlett tőkésországok és egyes latin-amerikai országok ifjúsága, diákok és munkásfiatalok, politikailag radikalizálódnak és a fennálló rendszer ellen lázadnak. Ezeknek a fiataloknak egyre inkább elegük van a „jóléti állam", a „fogyasztói társadalom", a „demokratikus szocializmus" jelszavából, és kivezető utat keresnek a kapitalista rendszer válságából. Általában tapasztalható, hogy a nyugati tőkésországokban és másutt is a kapitalista országokban az intelligencia tömegesen bekapcsolódik a békéért folyó antiimperialista harcba.

Az „új baloldal" mozgalmaiban, különösen az értelmiségiek és diákok körében a társadalmi átalakulásra, a politikai harcra, a forradalomra vonatkozóan sok hibás nézet és elmélet él. Az, hogy e tömegek nem értik kellőképp a kommunista pártok és a szocialista országok szerepét és jelentőségét, hogy újra megjelenhettek a színen és szalonképessé válhattak az anarchizmus sokszor megcáfolt eszméi, hogy egyes nyugat-európai diákmozgalmak a latin-amerikai gerillák módszereit akarják átplántálni a merőben eltérő viszonyok közé, hogy a maóizmus nézeteit is visszhangozzák egyes rétegek, mindez a kommunista pártok ideológiai munkájának és befolyásának gyöngeségét is mutatja.

Mint látható, a nemzetközi kommunista mozgalom egységének megbomlása nemcsak a kommunista mozgalomban és a szocialista világrendszerben okoz nehézségeket, hanem a harmadik forradalmi áramlatban, a nemzeti felszabadító mozgalomban is. A nemzetközi kommunista mozgalom egységének hiánya, az ideológiai nézeteltérések, a „baloldal-" és jobboldali opportunisták politikai harca, szakadár tevékenysége ártalmára van az egész forradalmi mozgalomnak, hátráltatja előrehaladását.

Ez a helyzet végeredményben az imperializmusnak kedvez, mert gyöngíti az antiimperialista harcot és késlelteti a szocialista forradalom kibontakozását és győzelmét az egyes országokban és világméretekben.

Az imperializmus – mindenekelőtt az amerikai imperializmus – pontosan felméri és bekalkulálja terveibe a nemzetközi kommunista mozgalom egységének megbomlását és annak következményeit. Bizonyítható tény, hogy az Egyesült Államok imperialistái úgynevezett globális stratégiájukat lényegében a szocialista országok és a kommunista mozgalom egységének megbomlására, cselekvési egységének gyengülésére építi.

Az imperializmus – fő célját, a szocialista rendszer gyengítését, a kommunista mozgalom szétzilálását, végső soron felszámolását szem előtt tartva – támogatja és bátorítja a kommunista mozgalomban jelentkező antimarxista – antileninista irányzatokat, a mindkét színezetű opportunizmust, az egységet gyöngítő minden tendenciát. Az imperialisták tisztában vannak vele, hogy minden szembefordulás a marxista – leninista irányvonallal – amelyet az SZKP és más kommunista és munkáspártok képviselnek – gyakorlatilag céljaik megvalósításában segíti őket. Az imperialista propaganda napjainkban ezért helyezi a középpontba a „független" kommunista politika – értsd a Szovjetunió és az SZKP politikájával való szembefordulás – dicséretét, és ezt ajánlja követendő példaként minden kommunista pártnak, minden szocialista országnak. Az imperialisták jól

tudják, hogy minden eltávolodás attól a politikától, amelyet a Szovjetunió, az SZKP, valamint más kommunista pártok képviselnek, objektívan – egyes kommunista vezetők szubjektív indítékaitól függetlenül – a kommunista összefogást, az antiimperialista frontot, a szocializmus erőit gyengíti.

II.

A NEMZETKÖZI KOMMUNISTA MOZGALOM ELVI, STRATÉGIAI ÉS TAKTIKAI KÉRDÉSEIBEN ELFOGLALT ÁLLÁSPONTOKRÓL

A kommunista pártok jelenlegi nézeteltéréseinek komplexuma a nemzetközi helyzet és a kommunista mozgalom sok problémáját felöleli. Egymásnak homlokegyenest ellentmondó álláspontok jelentkeznek, mégpedig a marxizmus–leninizmus egy sor alapvető elvi kérdésében, a kommunista mozgalom egységének problémakörében, valamint a kommunista mozgalom stratégiáját és taktikáját illető számos kérdésben.

Úgy véljük, ezúttal eltekinthetünk attól, hogy minden fontosabb vitás kérdésre kitérjünk, annál is inkább, mert legtöbbjükkel a napi sajtó, a folyóiratok, az e témakörben megjelent elméleti tanulmányok már behatóan foglalkoztak. Most inkább azokra a vitás kérdésekre fordítjuk a figyelmet, amelyekkel ez ideig viszonylag kevesebbet foglalkoztak, s azzal az igénnyel, hogy hozzájáruljunk e problémák mélyebb, alaposabb megismertetéséhez és némi tisztázásához.

Most itt a következő kérdéscsoportokkal foglalkozunk: a szocialista világrendszer jelentősége és szerepe, a szocialista forradalom perspektívája; a szocialista forradalom objektív és szubjektív feltételei és a szocialista forradalom formái; a munkásosztály és a párt vezető szerepe a szocialista forradalomban; a kommunista pártok és a szocialista országok önállósága, függetlensége és szuverenitása; néhány külpolitikai, szervezeti és taktikai kérdés.

1. A SZOCIALISTA VILÁGRENDSZER JELENTŐSÉGE ÉS SZEREPE, A SZOCIALISTA FORRADALOM PERSPEKTÍVÁJA

A második világháború befejezése óta a nemzetközi küzdőtéren az erőviszonyokban bekövetkezett gyökeres változások mindenekelőtt a szocialista világrendszer létrejöttével, fejlődésével és erősödésével függenek össze. A nemzetközi fejlődés elemzése alapján ezt állapította meg a kommunista és munkáspártok 1960. évi moszkvai értekezlete is. Az értekezletről kiadott nyilatkozat többek között a következőket állapítja meg:

„Korunk fő jellegzetessége, hogy a szocialista világrendszer az emberi társadalom fejlődésének döntő tényezőjévé válik." Majd egy másik helyen: *„Az emberi társadalom történelmi fejlődésének fő tartalmát, fő irányát és fő sajátosságait korunkban a szocialista világrendszer, azok az erők határozzák meg, amelyek az imperializmus ellen, a társadalom szocialista átalakításáért harcolnak."*

A kommunista és munkáspártok a nemzetközi fejlődésben a szocialista világrendszernek alapvető jelentőséget tulajdonítanak, hiszen a szocializmus és a kapitalizmus küzdelmének fő frontja a szocialista világrendszer és az imperialista világrendszer között van. A szocialista világrendszer jelentőségének ilyen értékelésével ma is egyetért a kommunista és munkáspártok túlnyomó többsége.

Úgy véljük, hogy a kommunista és munkáspártok 1960. évi moszkvai értekezletének nyilatkozatában először megfogalmazott tételt, azaz hogy a szocialista világrendszer mindinkább az emberi társadalom fejlődésének döntő tényezőjévé válik, kétségbe vonni nem lehet. Mire alapozódik ez a megállapítás?

Először arra, hogy a szocialista országokban a legszervezettebbek az osztályerők, elsősorban ezekben az országokban találhatók a munkásosztálynak, a jelenkori társadalom élenjáró osztályának legöntudatosabb tömegei.

Másodszor arra, hogy a szocialista világrendszer és csakis a szocialista világrendszer töltheti be – hatalmának, erejének, befolyásának növekedése arányában – az imperializmus ellenforradalmi, béke- és haladásellenes céljaival szemben a fő erő szerepét.

Harmadszor arra, hogy a szocialista világrendszer országaiban megvalósult a kizsákmányolástól mentes társadalom, s a szocialista építés történelmi sikereket ér el az anyagi termelésben, a társadalmi viszonyok fejlesztésében, a kultúrában és az élet más szféráiban. Ezért mind nagyobb a vonzereje a kapitalista országok és a harmadik világ tömegeire.

Ezzel elérkeztünk ahhoz a fontos kérdéshez, hogy mi a szocialista ország, illetőleg a szocialista világrendszer szerepe a világforradalmi folyamatban?

A szocialista világrendszer szerepe

A marxisták–leninisták válasza erre a kérdésre széles körben ismert és alapjában nem változott.

Lenin több művében foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy az adott körülmények között mi legyen az első szocialista ország munkásosztályának és népének a fő feladata. Lenin arra a következtetésre jutott, hogy a szovjet munkásosztály fő feladata az adott körülmények között a népgazdaság fejlesztése, a szocialista iparosítás és a mezőgazdaság kollektivizálása útján a szocialista társadalom felépítése.

Ennek a feladatnak a teljesítése természetesen nem volt öncél, hanem szorosan összefüggött a szocialista világforradalmi folyamattal, a szocialista forradalom perspektívájával. Lenin hangsúlyozta, hogy a szocialista ország éppen a szocialista építés sikereivel, főképpen gazdasági sikereivel gyakorolhatja a legnagyobb befolyást a világforradalom menetére. A szocialista rendszer politikai, gazdasági és kulturális eredményei nagy hatást keltenek a kapitalista országok dolgozó tömegeiben, ösztönzőleg hatnak a munkásosztály kapitalizmusellenes osztályharcára, elősegítik a dolgozók szélesebb körű

bekapcsolódását a kapitalizmus ellen, a társadalmi felszabadulásért vívott csatákba. A kapitalista országokban élő munkások, parasztok és szellemi dolgozók — látva a szocializmus sikereit, a dolgozók életszínvonalának emelkedését, a szocialista kultúra és a szocialista demokrácia fejlődését — a gyakorlatban győződhetnek meg arról, hogy csakis a szocialista rendszer elégítheti ki maradéktalanul anyagi és szellemi szükségleteiket, valósíthatja meg a szabad, az emberhez méltó életről kialakított ideáljaikat. Ennek a hatásnak — és természetesen más hatásoknak — az eredményeként gyorsabban megy végbe a kapitalista országok munkásainak és más dolgozó tömegeinek forradalmasodása, újabb és újabb országban érnek be a szocialista forradalom feltételei s lépnek a munkások és a dolgozó tömegek a szocialista forradalom útjára.

A szocialista forradalom szakaszos fejlődésének lenini koncepciója igazolódott a gyakorlatban is, azzal, hogy 13 új szocialista ország jött létre a második világháború utáni években.

Milyen feladatokat szánt ez a koncepció a nemzetközi munkásosztálynak, a kommunista mozgalomnak, abban a helyzetben, amikor csak egy országban létezett munkáshatalom és épült a szocializmus? Fő feladata lényegében ugyanaz volt, mint Szovjet-Oroszország munkásosztályának: a maga sajátos eszközeivel, módszereivel hozzájárulni az első szocialista ország megvédelmezéséhez az imperializmus, a reakció aknamunkájával szemben, segíteni a szocialista társadalom felépítését. Ez a nemzetközi munkásosztálynak és a kommunista mozgalomnak létérdeke volt, hiszen csakis így remélhette, hogy fennmarad és megerősödik az első szocialista állam, s csakis így lehetett a Szovjetunió a nemzetközi munkásosztály, a szocialista forradalomért, a haladásért, a békéért küzdő erők hatalmas hátországává, bázisává, amely alkalmas arra, hogy hatékony segítséget nyújtson a nemzetközi forradalmi mozgalmaknak, a szocializmusért küzdő erőknek.

A szocialista világforradalom fejlődésének lenini perspektívája az államok nemzetközi viszonyait tekintve magában foglalta annak felismerését, hogy az első szocialista államnak egy bizonyos történelmi időszakon át egymás mellett kell léteznie a kapitalista államokkal, s be kell rendezkednie a kapitalista országokkal való békés verseny hosszú időszakára. A lenini koncepció lényeges eleme ugyanis az, hogy a szocialista rendszernek lehetőleg – hacsak az imperializmus nem robbant ki ellene háborút – a békés versengés körülményei között kell bebizonyítania a kapitalista országok dolgozóinak, hogy a fejlődés során fölénybe kerül, s sokkal többet nyújt a dolgozó embernek, mint a kapitalista rendszer.

Fölmerül a kérdés, hogy most, amikor már nem egyetlen szocialista ország van a világon, hanem sok; most, amikor a nemzetközi erőviszonyok lényegesen megváltoztak a szocializmus javára, érvényes-e még a világforradalom lenini perspektívája?

Véleményünk szerint Lenin elképzelései alapjaiban ma is helyesek. Ahogy annak idején az első szocialista ország munkásosztályának és népének, valamint a nemzetközi munkásosztálynak, a kommunista mozgalomnak alapvető feladata volt, hogy megvédelmezze a Szovjetuniót, most ezeknek az erőknek az az egyik legfontosabb közös feladatuk, hogy védelmezzék a szocialista világrendszert az imperializmussal szemben, elősegítsék a szocializmus és a kommunizmus felépítését a szocialista világrendszer országaiban, s így a szocialista világrendszer a forradalom, a népek békéjének és szabadságának erős bázisa, támasza, egyszersmind vonzó példa legyen. Napjainkban a szocialista forradalom, de semmilyen más forradalom sem lehet sikeres egyetlen országban sem, ha nem támaszkodik a szocialista világrendszer országaira, mert csakis velük szövetségben veheti fel győzelmesen a harcot a nemzetközi imperializmus és a belső reakció ellentámadásaival. Joggal állapította meg ezzel kapcsolatosan a kommunista és munkáspártok 1969 júniusi moszkvai értekezletén Alvaro

Cunhal, a Portugál Kommunista Párt főtitkára: „*Ma egyetlen párt sem mondhatja el, hogy kizárólag saját erejéből valósította meg a forradalmat. A jelenlegi nemzetközi helyzetben egy olyan országban, amelyben győzött vagy győz a proletárforradalom, az imperializmus nyomása miatt a belső erők maguk nem képesek biztosítani az elért győzelem megszilárdítását, a szocialista társadalom fejlődését és védelmét.*"

E politika eredményeképp a szocialista világrendszer egyre inkább képes lesz arra, hogy politikai eszközökkel, de ha szükséges, katonai erővel is meghiúsítsa az imperializmus mesterkedéseit, hogy egyre inkább a vonzó példa erejével hasson a kapitalista országok dolgozóira, egyre nagyobb erkölcsi, politikai, anyagi, de ha kell, fegyveres segítséget nyújtson a forradalmi változást igénylő népeknek. Csakis ez a politika eredményezheti újabb országok kiválását az imperializmus világláncából, és szocialista útra térésüket.

Ugyancsak érvényben van a békés egymás mellett élésre és a békés gazdasági versenyre vonatkozó lenini koncepció. A különbség az akkori helyzethez képest az, hogy most nem egyetlen szocialista ország verseng azért, hogy bebizonyítsa rendszerének fölényét a kapitalista rendszerrel szemben, hanem több mint egy tucat.

Téves nézetek a szocialista világrendszer jelentőségéről és szerepéről

A kínai és az albán vezetők szisztematikusan támadják a szocialista világrendszer jelentőségének és szerepének, a nemzetközi munkásosztály és a kommunista mozgalom legfontosabb feladatainak ilyen felfogását. Minden jel azt mutatja, hogy Mao Ce-tung és csoportja revízió alá vette mindazokat az elvi és politikai következtetéseket, amelyeket a marxista–leninista pártok nemzetközi értekezletein a szocialista világendszer jelentőségére és szerepére vonatkozóan kidolgoztak.

Pedig a Kínai Kommunista Párt vezetői valamikor egyetértettek a szocialista világrendszer jelentőségének

és szerepének ismertetett felfogásával, hiszen ők is aláírták az 1960. évi moszkvai nyilatkozatot. Ámde a későbbiekben radikálisan szembefordultak azzal. Ezt mutatják a nemzeti felszabadító mozgalom jelentőségére és szerepére vonatkozó kínai megállapítások. A KKP Központi Bizottsága 1963. július 14-i, az SZKP Központi Bizottságához intézett levelében, az úgynevezett 25 pontos platformban, kijelentette: „*A világforradalom viharainak fő övezetét Ázsia, Afrika és Latin-Amerika kiterjedt területei alkotják.*" A „Renmin Ribao" és a „Vörös Zászló" 1963. október 23-i szerkesztőségi cikkében pedig a következőket olvashatjuk: „*Ma az ázsiai, az afrikai és a latin-amerikai nemzeti felszabadító forradalom a legfontosabb erő, amely közvetlen csapást mér az imperializmusra.*" Ezekből a megállapításokból logikusan következik, hogy a kínai vezetők lebecsülik a szocialista világrendszer jelentőségét, s tagadják azt a tényt is, hogy a szocialista világrendszer mind döntőbb befolyást gyakorol a világfejlődés menetére. Sőt, ennél is tovább mennek, nézeteik alapján a szocialista világrendszer önálló szerepet sem kap a tömegek antiimperialista harcában, s feladata csupán az, hogy betöltse az elnyomott népek és nemzetek támogatójának szerepét.

A kínai vezetők elvetik a kapitalizmus és a szocializmus békés gazdasági versengésének koncepcióját is. Azzal vádolják az SZKP-t, a Szovjetuniót, azokat a kommunista pártokat és szocialista országokat, amelyek elfogadják a békés gazdasági versengés politikáját, hogy a kapitalizmussal való együttműködés érdekében leszerelik, passzív várakozásra késztetik a népi tömegeket, amikor pedig azok készen állnak a szocialista forradalom győzelmének kivívására. A kínai vezetők szerint a békés gazdasági versengés politikáját folytató kommunista pártok, illetőleg a szocialista országok a valóságban nem akarnak támogatást nyújtani azoknak a népeknek, amelyek akár fegyverrel is készek harcolni a kapitalizmus, az imperializmus ellen.

Ez természetesen rágalom. Mi tudjuk azt, hogy a

békés gazdasági verseny semmiképp sem pótolhatja a népek harcát; ha a népek nem készek az elnyomóik és kizsákmányolóik elleni harcra, akkor a forradalmi folyamat nem haladhat tovább. De a kapitalizmussal való békés versengés is harc, az osztályharc egyik specifikus eszközökkel vívott formája, amely a szocialista és a kapitalista országok között zajlik, és sikere esetén kedvező feltételeket teremt a kapitalista országok dolgozó tömegeinek harcához a tőkések, a nemzetközi imperializmus ellen. A tények bizonyítják, hogy a szocialista országok példája — főként távlatait tekintve — igenis ébresztően és mozgósítóan hat a világon mindenütt a forradalmi tömegekre, másrészt, hogy csakis a szocialista országok gazdasági — és katonai — erejének növekedése alapján növelhető a forradalmi mozgalmak erkölcsi és politikai segítése, gazdasági támogatása.

Mao és csoportja — s mindazok, akik egy véleményen vannak velük — más szerepet szánnak a szocialista világrendszernek. Szerintük hibás az a felfogás, hogy a szocialista országok elsősorban gazdasági-társadalmi eredményeikkel, a példa erejével hatnak a forradalmi folyamatra. A kínai nézetek szerint a szocialista világ ne arra összpontosítsa erőit, hogy megoldja problémáit, növelje politikai befolyását és gazdasági erejét, a lehetőséghez képest következetesen emelje népeinek életszínvonalát, hanem arra, hogy minden eszközzel „előre hajtsa" a szocializmus világméretű győzelmét, olyannyira, hogy evégett az imperializmussal való fegyveres konfrontációtól sem szabad visszariadnia. Ezért a szocialista világrendszernek csak azokat a mozgalmakat és pártokat szabad támogatnia, amelyek hajlandók az azonnali fegyveres harcra az imperializmus és csatlósai ellen. S mivel a kínai vezetők szerint a fejlett tőkésországok munkásosztálya és más dolgozói elkényelmesedtek, elpuhultak, mivel — állítólag — nem hajlandók kezet emelni a kapitalizmusra, a szocialista országoknak alapvetően az imperializmus ellen fegyverrel is harcolni kész nemzeti felszabadító mozgalmakat és a harmadik

világ egyes „forradalmi rendszerű" országait kell támogatniuk.

A szocialista világrendszer szerepével kapcsolatos kínai felfogás rokonságban van Trockij koncepciójával. Ismeretes, hogy Trockij az Októberi Szocialista Forradalom győzelme után fellépett és harcolt az ellen a politika ellen, amely abban az időben a szovjet nép, egyszersmind a nemzetközi kommunista mozgalom legfontosabb feladatának a szovjet állam védelmét, erősítését és a szocializmus felépítését jelölte ki. Az ő felfogása szerint a fiatal szovjet állam elemi kötelessége az lett volna, hogy akár a szuronyok hegyén is „átdobja" a forradalom lángját Európába. Trockij görcsösen azt bizonygatta, hogy enélkül elbukik az oroszországi szocialista forradalom, mert az elmaradott ország egymagában nem építheti föl a szocializmust és nem védheti meg a forradalom vívmányait a nemzetközi imperializmus erejével, támadásaival szemben. A forradalom szerencséje, hogy Trockij kalandor és opportunista koncepciójával szemben a forradalom lenini koncepciója győzedelmeskedett.

A kínai vezetőknek a szocialista világrendszer szerepéről vallott nézetei súlyos tévedéseket tartalmaznak. Mindenekelőtt helytelen az, hogy szétválasztják a kommunista pártok, illetőleg a szocialista országok egymással összefüggő nemzeti és nemzetközi feladatait, s azt feltételezik, hogy a nemzeti feladatok teljesítése semmiféle befolyást nem gyakorol a világforradalom győzelméért folytatott általános harcra. Holott a dolog dialektikája éppen az, hogy a kommunista pártok és a szocialista országok azzal segíthetik elő a leginkább a szocialista forradalom előrehaladását világméretekben, ha maradéktalanul teljesítik az előttük álló nemzeti feladatokat. Ha a szocialista országok a kínai és más hasonló gondolkodású kommunista vezetők útmutatásait követnék, kockára tennék a szocializmus sorsát saját országaikban, egyszersmind súlyosan ártanának a többi kommunista pártnak, a nemzetközi kommunista mozgalomnak is.

A maóista koncepció azon a feltételezésen alapul, hogy a szocialista világforradalom mesterségesen előrehajtható, hogy a kommunista pártok és a szocialista országok ott és akkor lobbanthatják lángra a forradalmat, ahol és amikor akarják. A maóista koncepció szerint a szocialista forradalom újabb országokban bekövetkező győzelme döntően a szocialista világrendszer anyagi és más segítségétől függ. Ez az elképzelés nem veszi tekintetbe a forradalmi helyzetről szóló marxista–leninista tanítást, semmibe veszi a szocialista forradalom szubjektív feltételeit, lényegében a forradalom exportját tartja lehetségesnek és szükségesnek.

A világforradalom „előrehajtása" mögött a maóizmus kishitűsége és perspektívátlansága rejlik. Mao Ce-tung és csoportja a szocializmus fölépítését Kínában csak a világforradalom győzelmének a talaján tudja elképzelni, s ebből kifolyólag a szocializmus fölépítésének korszakát néhány száz évre becsüli. Mao Ce-tung és csoportja tagadja annak a lehetőségét is, hogy a többi szocialista ország a jelenlegi nemzetközi helyzetben és erőviszonyok között, jelenlegi mivoltában és a jelenleg érvényes stratégia és taktika alapján, képes lesz teljesíteni fő feladatát, felépíteni a szocialista, a kommunista társadalmat.

A kínai vezetők szerint éppen a fentiek miatt nincs más út, mint a szocialista világforradalom forszírozása, minden eszközzel való „előrehajtása", mielőbbi teljes győzelmének megszervezése. Csakis így érhető el szerintük a szocializmus győzelme a szocialista országokban és az egész világon.

Ebbe a koncepcióba megdöbbentően cinikus „elméletek" is belefférnek. A kommunista és munkáspártok 1957. évi moszkvai értekezletén Mao Ce-tung azt igyekezett bizonygatni, hogy a szocializmus ügyét a termonukleáris háború nem vetné vissza, ellenkezőleg, előrelendítené. A következőket mondotta: „*Feltételezhetjük-e, hány emberi áldozatot követel majd a jövő háborúja? Lehet, hogy az egész világ 2 milliárd 700 milliónyi lakosságának*

egyharmadát, vagyis csupán 900 millió embert... Vitatkoztam erről Nehruval. E tekintetben ő borúlátóbb, mint én. Azt mondottam neki, ha az emberiség fele megsemmisül, még megmarad a másik fele, az imperializmus viszont teljesen megsemmisül és az egész világon csupán szocializmus lesz, s egy fél évszázad vagy egy egész évszázad alatt a lakosság ismét megnövekszik, talán a felénél többel is."

Mao Ce-tungnak ezek szerint tehát nem okozna gondot, ha egy termonukleáris világkatasztrófa során elpusztulnának az emberéletek százmilliói, a civilizáció legnagyobb központjai, a legnagyobb ipari és mezőgazdasági körzetek. Az sem, hogy egyes népek, egyes országok nem élnének túl egy ilyen katasztrófát. Amikor egy csehszlovák újságíró Tao Csuval, a KKP Központi Bizottságának akkori tagjával beszélgetve emlékeztette őt arra, hogy Csehszlovákiában mindössze 14 millió ember él s termonukleáris háború esetén elpusztulna az egész nemzet, ezt a választ kapta: „*Pusztító háború esetén a szocialista táborhoz tartozó kis országoknak alá kell rendelniük érdekeiket az egész tábor közös érdekeinek.*" A Kínai Kommunista Párt egy másik funkcionáriusa, szovjet elvtársakkal beszélgetve azt állította, hogy Togliattinak, az Olasz Kommunista Párt akkori első titkárának nincs igaza, amikor népe sorsáért aggódva arról beszélt, hogy egy termonukleáris háborúban egész Olaszország elpusztulna. A kínai funkcionárius kijelentette: „*Hiszen megmaradnak más népek, az imperializmus azonban megsemmisül...*"

Azt hisszük, az olvasó egyetért velünk abban, hogy ilyen nézetekkel nehéz vitába szállni...

A világforradalom „előrehajtásának" elméletével, illetve ennek az elméletnek különböző válfajaival, azok gyakorlatba való átültetési kísérletével találkozhatunk más területeken, így például Latin-Amerikában is.

A szocialista világrendszer jelentőségének és szerepének maóista felfogása mellett a jobboldali opportunisták is megalkották a maguk elméleteit ebben a kérdésben, s azok — különösen az utóbbi egy-két évben —

valósággal divattá váltak egyes szocialista országok és néhány fejlett tőkésország értelmiségi rétegeiben.

A jobboldali opportunisták nézetei megegyeznek a kínai vezetőkéivel annyiban, hogy ők is lebecsülik a szocialista világrendszer szerepét és jelentőségét a szocialista forradalom előrehaladásában, s a fő, a döntő erőt nem a szocialista világrendszernek tulajdonítják, hanem valamilyen homályosan körvonalazott haladó áramlatoknak, amelyek között a jobboldali szociáldemokrácia is helyet kap. Mások nem tagadják ugyan a szocialista országok példájának szerepét, csak éppen nem találnak olyan szocialista országot, amely erre alkalmas. Felfogásuk szerint a jelenleg létező szocialista országok társadalmi rendszere bürokratikus, etatista, nem eléggé demokratikus, nem eléggé szabad. Egyes jobboldali opportunisták olyan messzire mennek, hogy kijelentik: a szocializmus történelmileg létező formája, tehát az a forma, amely a szocialista országokban jelenleg létezik, inkább teher, mint előny, akadály a tömegek megnyerésének útjában. A „Neue Politik" című osztrák lap 1969. június 1-i számában megjelent cikk tanúsága szerint az Osztrák Kommunista Pártban az ilyen felfogást vallók talán szívesebben vennék, ha nem volnának szocialista országok, mert akkor ők eredményesebben harcolhatnának az „ideális" szocializmus megvalósításáért...

A jobboldali opportunisták abban látják a szocialista országok pártjainak legfőbb feladatát, hogy a – szocialista forradalom „előrehajtása" végett – átalakítsák társadalmi rendszerüket, főleg annak politikai felépítményét. Nem nehéz kitalálni, mire gondolnak. A lelkük mélyén a jobboldali opportunisták tulajdonképpen a kapitalista rendszer politikai felépítményét, a burzsoá demokráciát a fejlett tőkésországokban ma kialakult formájában tartják demokratikusnak, s egyesek abban látják feladatukat, hogy valami hasonló felépítményt húzzanak rá a szocialista alapra. Mások közülük arra törekszenek, hogy valahogyan „közelítsék" egymáshoz, összeötvözzék, összeolvasszák a szocialista és a kapita-

lista rendszert. Innen a konvergencia, a kapitalista és a szocialista rendszer fokozatos és szükségszerű közeledésének elmélete, innen a lázas kutatás a szocializmus valamiféle új „modellja", az „emberi arculatú", a „humánus" stb. szocializmus után.

A szocialista világrendszer jelentőségét és szerepét illetően az egyik legfontosabb vitás kérdés az, hogy kötelességük-e a kommunistáknak a szocialista országok megvédelmezése az imperializmus támadásaitól és a belső ellenforradalom fellépése idején avagy sem. A kommunista és munkáspártok 1969. évi júniusi tanácskozásán részt vevő pártok túlnyomó többségének a véleményét fejezte ki Abdelkhalid Halek Mahgub, a Szudáni Kommunista Párt főtitkára, amikor kijelentette, hogy a szocialista világrendszer az az anyagi alap, amelyre a mai világ valamennyi frontján küzdő népek mozgalma támaszkodik, következésképpen a szocialista világrendszer védelme minden kommunista legfontosabb internacionalista kötelessége.

Ide tartozik az a fontos kérdés, hogy kötelesek-e a szocialista országok, a kommunista pártok minden segítséget megadni annak a szocialista országnak, amelynek társadalmi rendszere az imperializmus és a belső restaurációs erők támadásai következtében veszélybe került, azaz ellenforradalom, kapitalista restauráció fenyegeti. Ezt a kérdést nem lehet azzal a demagóg fogással elintézni, hogy ilyen veszély nem állhat elő, hiszen 1956-ban Magyarországon és 1968-ban Csehszlovákiában volt ilyen veszély. Úgy véljük, nem lehet kétséges, ha ilyen veszély valamely szocialista országban előáll, a többi szocialista országnak, a kommunista pártoknak minden rendelkezésükre álló eszközzel segítséget kell nyújtaniuk a veszély leküzdésére. Ilyen helyzetben éppen ebben nyilatkozik meg a kommunista pártok és a szocialista országok internacionalizmusa.

A szocialista országok vezetői esetenként szemrehányásokat kapnak egyes nyugati kommunista pártok ve-

zetőitől, amiért nemzetközi politikájukban — állítólag — előnyben reszesítik a szocialista országok állami érdekeit, s háttérbe szorítják a munkásosztály nemzetközi érdekeit. Ez a szembeállítás azonban hamis. A helyes, marxista—leninista politikát folytató szocialista országok állami érdekei nem állhatnak szemben a nemzetközi munkásosztály érdekeivel, hiszen a szocialista állam külpolitikájának alapja a proletár internacionalizmus elve, s a szocialista ország államérdekei és a nemzetközi munkásosztály érdekei között szoros objektív összefüggés van.

Kádár János elvtárs, pártunk Központi Bizottságának első titkára, behatóan foglalkozott ezzel a kérdéssel a kommunista és munkáspártok 1969 júniusi moszkvai tanácskozásán. Többek között a következőket mondotta:

„Egyetlen kommunista párt és egyetlen szocialista ország sem erősödhet a többi kárára vagy gyengülése árán. Ezért szocialista országok vezetői nem választhatják szét egymástól a proletár internacionalizmus kérdését és a szocialista országok államérdekeit. Ha egy szocialista ország vezetői egymástól függetlenítik az internacionalizmust és országuk államérdekeit, akkor csak árthatnak a közös ügynek, és országuk érdekeinek is."

A szocialista világrendszer szerepével kapcsolatban fölmerül egy másik, sok vitát kiváltó kérdés is: kötelesek-e a szocialista világrendszer országai segítséget nyújtani a nem proletár forradalmi mozgalmaknak, illetve azoknak az országoknak, amelyekben a társadalmi rendszer nem szocialista jellegű ugyan, de vezetőik és népeik határozottan szakítani akarnak a múlttal és a valódi politikai és gazdasági függetlenség útjára akarnak lépni?

Erre a kérdésre határozott igennel kell válaszolnunk. A harmadik világ kialakulása óta egyébként ezen a téren már meghonosodott egy bizonyos fajta gyakorlat is. A Szovjetunió és több más szocialista ország határozottan támogatja azokat a forradalmi mozgalmakat, amelyek a még gyarmati uralom alatt levő területeken (például az afrikai portugál gyarmatokon) harcolnak ország-

guk politikai függetlenségéért, s támogatja azokat az antiimperialista mozgalmakat, amelyek Latin-Amerikában küzdenek az USA-imperializmus és helyi csatlósaik, a földbirtokos oligarchia és a komprádor burzsoázia ellen. A szocialista világ támogatást nyújt továbbá azoknak a fejlődő országoknak is, amelyek politikailag többé-kevésbé függetlenek ugyan, de gazdaságilag még erősen az imperializmustól függenek.

A Szovjetunió és a többi szocialista ország abból indul ki, hogy a fejlődő világ népei az imperializmus potenciális ellenfelei. Hatékony támogatást kell tehát adni nekik ahhoz, hogy teljesen és véglegesen megszabaduljanak az imperialista hatalmak politikai befolyásától, gazdasági gyámkodásától, a belügyeikbe való szüntelen imperialista beavatkozástól, hogy minden téren függetleníthessék magukat az imperialista hatalmaktól. Csakis a szocialista országok egyértelmű, határozott támogatása révén remélhető, hogy ezek az országok, ha fokozatosan is, egyes esetekben csak lassú átmenetekkel, de végül is a szocializmus útjára lépnek. Úgy véljük tehát, hogy a szocialista országok e téren kialakított gyakorlata — helyes politika. Magától értetődő, hogy a szocialista országok a legnagyobb segítséget azoknak a fejlődő országoknak nyújtják, amelyekben a társadalom és a gazdaság a szocializmus irányába fejlődik, azaz a nem kapitalista úton járó országoknak.

Ez egyben válasz a kínai vezetőknek arra a vádjára, miszerint a Szovjetunió és a vele alapjában egyező politikát folytató szocialista országok nem értik meg a nemzeti felszabadító mozgalom, a politikai függetlenségüket elnyert országok jelentőségét. A szocializmus országai mindig is nagyra becsülték a nemzeti felszabadító mozgalmakat, a fejlődő országokat, azoknak az antiimperialista frontban betöltött szerepét, csak azzal a kínai tézissel helyezkednek szembe, amely vezető szerepet vindikál ezeknek az erőknek a forradalmi mozgalmakban és a szocializmus győzelméért folyó világméretű harcban.

A Szovjetuniónak és más szocialista országoknak a felszabadító mozgalmakat és a fejlődő országokat támogató politikája néha bizonyos meg nem értésbe ütközik magukban a szocialista országokban is. Vannak olyan vélemények, hogy célszerűbb lenne, ha a szocialista országok ahelyett, hogy nagy anyagi eszközöket fordítanak ezeknek az országoknak a támogatására, inkább saját bonyolult problémáik és feladataik megoldására összpontosítanák minden erejüket, főleg pedig gazdasági eszközeiket. Eszerint, ha a szocialista országok csak saját boldogulásukkal törődnének, ha azokat a gazdasági eszközöket, amelyekkel a fejlődő országokat támogatják, teljes egészében saját problémáik megoldására fordítanák, nagyobb eredményeket érnének el, fejlődésük meggyorsulna, jobban növekedhetne az életszínvonal, több pénz jutna a kultúra, a népjóléti intézmények fejlesztésére. Ez hozzájárulna ahhoz, hogy a szocialista országok kommunista pártjai még nagyobb támogatást kapjanak népüktől, s egyben a szocialista rendszer még vonzóbb példa lehetne a kapitalista országok dolgozói szemében.

Az ilyen szűk látókörű nézetekkel szemben hadd emlékeztessünk arra, hogy a szocialista országok legtöbbje talán még ma sem volna szocialista, ha nem kapott volna proletár internacionalista segítséget a Szovjetuniótól. S napjainkban, ha a szocialista országok nem segítenék a nemzeti felszabadító mozgalmakat és a fejlődő országok népeit, azok menthetetlenül martalékául esnének az imperialista hatalmaknak. A szocialista országok segítsége lehetőséget ad a fejlődő országok népeinek, hogy szembeszálljanak az imperialista zsarolással, ellenálljanak fenyegetésüknek, politikai és gazdasági nyomásuknak, s arra, hogy ezeknek az országoknak hazafias, haladó erői népüket a szabadság és a felemelkedés útján vezessék. Így válnak ezek az országok és mozgalmak a szocializmus erőinek szövetségeseivé. Helyesen ezt a kérdést se lehet másképp, csakis osztályalapról és történelmi mércével megítélni.

Az a kérdés, hogy napjainkban a világon a legerősebb ellentét hol, mely osztályerők között áll fenn — tehát hogy hol húzódik a nemzetközi osztályharc fő frontja — rendkívüli fontosságú. A kommunista pártok, a forradalmi mozgalmak csak ennek az ismeretében állapíthatják meg, hogy objektív adottságokból kifolyólag melyik társadalmi osztályt illeti a vezető szerep a szocialista forradalomban, melyek azok a társadalmi osztályok és rétegek, amelyek határozottan szemben állanak a kapitalizmussal, az imperializmussal, s hogy ennek alapján mely társadalmi osztályokra és rétegekre kell orientálódniuk. A forradalmi mozgalmak, a kommunista pártok csak ennek a pontos ismeretében dolgozhatják ki harci terveiket, határozhatják meg stratégiai és taktikai irányvonalukat.

Ahogy az ismeretes, Marx a „Tőke" című művében — elemezve a kapitalista gazdasági és társadalmi rend struktúráját és törvényszerűségeit, e társadalom hajtóerőit — kimutatta, hogy a kapitalista társadalomban két alapvető osztály van, a tőkések, azaz a kizsákmányolók és a munkások, azaz a kizsákmányoltak osztálya, s hogy ezek viszonyát a kibékíthetetlen ellentét határozza meg. Ez az ellentét — a munka és a tőke ellentéte — Marx megállapítása szerint a kapitalista társadalom fő ellentmondása. Marx arra a következtetésre jutott, hogy a kapitalista társadalom e fő ellentmondásának a feloldása a történelmi folyamatban törvényszerűen bekövetkezik, azt az osztályharcban előbb-utóbb meg kell oldani, s az nem oldódik meg másképpen, csakis a kapitalista rendszer pusztulása és a szocialista rendszer győzelme következtében.

A „Tőke" megjelenése óta gyökeres változások következtek be a világban. Előbb Oroszországban, majd számos más európai kapitalista országban a munkásosztály — a dolgozó parasztsággal szövetségben — végrehajtotta a szocialista forradalmat, megdöntötte a tőkések uralmát

és munkáshatalmat valósított meg. Ugyanakkor a földkerekség országainak nagyobb részében fennmaradt még a kapitalista rendszer, s ezekben az országokban a hatalom továbbra is a burzsoázia kezében van. Ilyen körülmények között, az első szocialista ország megjelenésével, majd a szocialista világrendszer kialakulásával, a burzsoázia és a proletariátus osztályharcának — amely minden egyes kapitalista országon belül folyik — törvényszerűen ki kellett terjednie a nemzetközi szintérre is. A munka és a tőke ellentmondása, a proletariátus és a burzsoázia antagonisztikus ellentéte tehát a nemzetközi porondon is jelentkezik, éspedig a szocialista és a kapitalista rendszerű országok egymás ellen folytatott harcának formájában. Ha ehhez hozzávesszük, hogy korunk fő tartalma az Októberi Szocialista Forradalommal 1917-ben megkezdődött átmenet a kapitalizmusból a szocializmusba, s hogy a kapitalizmus, a nemzetközi imperializmus elleni világméretű harcban a szocialista világrendszer alapvető, meghatározó szerepet játszik, világossá válik, hogy korunk fő ellentmondása nem lehet más, mint a munkának és a tőkének a nemzetközi viszonyokra kivetített ellentmondása, azaz a szocialista és a kapitalista világrendszer között fennálló ellentmondás.

Ahogy a kapitalista országokban a tőke és a munka ellentmondásának megoldása egyetlen módon lehetséges, éspedig a kapitalista rendszer megdöntése, a munkáshatalom megteremtése útján, úgy korunk fő ellentmondása sem oldódik meg másképp, mint hogy a szocialista világrendszer, valamint a világ haladó és forradalmi erői döntő vereséget mérnek az imperializmusra, ha az egész világon megdöntik a kapitalista rendszert, s győzelemre juttatják a szocialista forradalmat minden kapitalista országban.

A kínai vezetők nem értenek egyet a fő ellentmondás marxista–leninista felfogásával, ezzel kapcsolatban az utóbbi években különleges új elméletet dolgoztak ki, azt szenvedélyesen védelmezik és propagálják. A kínai

vezetők szerint korunk fő ellentmondása nem a szocialista és a kapitalista világrendszer között áll fenn, hanem az imperializmus és az imperializmus által elnyomott népek, nemzetek között. Mao Ce-tung és csoportja tehát az imperializmus és a harmadik világ népei, nemzetei között meglevő ellentmondást tartja korunk fő ellentmondásának. Ez az elmélet logikusan következik a kínai vezetők már előbb idézett nézeteiből, miszerint a harmadik világ övezete korunk „viharsarka", s ennek az övezetnek a lakossága az imperializmus ellen világméretekben folyó küzdelem fő ereje.

Lin Piao, Mao Ce-tung helyettese és kijelölt utódja, a Kínai Kommunista Párt 1969 áprilisában tartott IX. kongresszusán kijelentette: „...*a mai világban négy fő ellentmondás áll fenn: az elnyomott nemzetek és az imperializmus, valamint a szociálimperializmus ellentéte; a proletariátus és a burzsoázia ellentéte a kapitalista és a revizionista országokban; az imperialista és szociálimperialista országok, valamint más imperialista országok között felmerülő ellentét; végül egyrészt a szocialista országok, másrészt az imperializmus és a szociálimperializmus között felmerülő ellentét.*"

Eltekintve most Lin Piao képtelen állításaitól az úgynevezett szociálimperializmusról (értsd: Szovjetunió) és revizionista országokról (értsd: európai szocialista országok), ebből az idézetből is kiderül, hogy a kínai vezetők a legfontosabb ellentétnek korunkban az elnyomott népek, nemzetek és az imperializmus ellentétét tartják.

Mao Ce-tungnak és csoportjának korunk fő ellentmondásaival kapcsolatos elmélete két kérdés megválaszolását teszi szükségessé: *a)* lehetséges-e, hogy korunk fő ellentmondásának vonala nem a szocialista és a kapitalista rendszer között húzódik, hanem a harmadik világ országai, népei, nemzetei és az imperializmus között, és *b)* lehetséges-e, hogy az imperializmus ellen világméretekben folyó küzdelem fő ereje nem a szocialista világrendszer, hanem a harmadik világ?

A válasz kialakításához a következőkben vizsgáljuk

meg a kínai vezetők e nézeteinek eredetét, okait, indítékait.

Kezdjük az imperializmus elleni küzdelem fő erőinek kérdésével.

A harmadik világ — ahogyan azt általánosan értelmezik — a fejlődő országok tarka összetételű, heterogén csoportja, amelyben különböző társadalmi berendezkedésű országok találhatók. Ezeknek az országoknak nagyobbik része kapitalista rendszerű, igaz, részben nem teljesen önálló és független, de mégiscsak kapitalista rendszerű országokból áll. Latin-Amerika országai (Kuba kivételével), India, Indonézia stb. vitathatatlanul kapitalista országok. A harmadik világ országainak egy másik része nemrégiben szabadult fel a gyarmati uralom alól, „nemzeti" kapitalizmus ezekben az országokban nem volt, vagy gyenge volt. Ezek az országok — helyesebben ezeknek az országoknak a vezetői — némi tétovázás után szintén a kapitalista fejlődésre vették az irányt. Ilyen országok Nigéria, Kenya, Tunézia, Marokkó stb. S végül csupán a harmadik világ országainak kisebbsége, mintegy egytizede választott más utat, amit mi általában nem kapitalista útnak nevezünk. Természetesen ez még nem szocialista út, de oda vezethet.

Az elmondottakból következően a harmadik világ országai semmiképp sem lehetnek az antiimperialista harc fő erői. Hisz egészen világos, hogy egy kapitalista ország és annak vezetői — habár előfordul, hogy egyesek közülük is kénytelenek fellépni az imperialista hatalmak neokolonialista törekvései ellen — társadalmi rendszerükből kifolyólag, illetve osztályalapjukat tekintve, nem lehetnek következetesen antiimperialisták. A nem kapitalista úton járó országok sem tölthetik be az antiimperialista harcban a fő erő szerepét. A kapitalizmus ezekben az országokban is jelentős pozíciókkal rendelkezik még, másrészt ezek az országok még gyengék és általában sok még a következetlenség a politikájukban.

Igaz, a maóista propaganda többnyire nem országokról

beszél, hanem a fejlődő országok népeiről, nemzeteiről. De állításai így sem állják meg helyüket. Az úgynevezett fejlődő országokban nincs egységes nemzet, azok több társadalmi osztályból és rétegből állnak, s ezek érdekei sok vonatkozásban ellentétesek. A fejlődő országokban is vannak tőkések, földesurak és kispolgári rétegek, vannak értelmiségiek, s van munkásosztály és parasztság. Aligha valószínű, hogy a harmadik világ bármelyik országában minden társadalmi osztály és réteg egységben harcoljon az imperializmus ellen. Ha kedvezők a körülmények, ezeknek az országoknak a dolgozó tömegei tömöríthetők az imperializmus elleni harcban, különösen ha annak neokolonialista törekvései fenyegetik önállóságukat. Ehhez a harchoz esetenként csatlakozik a kispolgárság többsége, esetleg a burzsoázia egy része is. De arról is bőven van tapasztalat, hogy a nemzeti burzsoázia és a kispolgárság megelégszik félmegoldásokkal, a legjobb esetben is csak egyes korlátozott célok elérésével — például az ország több-kevesebb politikai függetlenségének a kivívásával —, s megáll, amikor mélyrehatóbb gazdasági és társadalmi reformok kerülnének sorra, nem is beszélve a szocialista forradalom céljairól.

Mindezekből következik, hogy a harmadik világot tartani az imperializmus elleni harc fő erejének, megalapozatlan és hibás. Ugyanez vonatkozik arra is, hogy a kínai vezetők a szocialista világrendszernek másod- vagy harmadrendű szerepet szánnak az imperializmus elleni harcban.

Ez az elmélet nem véletlenül jelent meg a kínai vezetők fegyvertárában. Mint Mao Ce-tung és csoportjának legtöbb elméleti következtetésében, ebben is szerepet játszottak bizonyos objektív körülmények is. Ezek közül egyet említünk meg, azt, amely szerintünk jelentősen befolyásolhatta a kínai vezetők fő ellentmondásról szóló elméletének megszületését, éspedig az amerikai imperializmus jelenlegi fő támadási irányát.

Az amerikai imperialisták „globális stratégiájának" egyik lényeges vonása, hogy a nemzetközi erőviszonyok,

ahogy az amerikai stratégák mondják, a nukleáris „erőegyensúly" miatt, a fő frontokon kerülik a közvetlen összecsapást a szocializmus, a haladás fő erőivel. Ehelyett az imperializmus elleni küzdelem szempontjából mellékhadszíntérnek számító területeken fokozzák tevékenységüket, arra számítva, hogy ezeken a helyeken befészkelhetik magukat, s egyik pozíciót a másik után hódítva el a haladás erőitől, végül is — ha sikerül elszigetelniük ezektől a területektől a szocialista világrendszert — előkészíthetik a vele való döntő összecsapást. Ezért vált a harmadik világ az utóbbi esztendőkben az imperializmus fő támadási területévé.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy az amerikai imperializmus a harmadik világot tekinti fő ellenfelének, ez csak azt mutatja, hogy az amerikai imperializmus most, a jelen helyzetben ilyen módon, tehát azáltal, hogy megveti a lábát ezeken a területeken, tartja lehetségesnek fő ellenségének, a szocialista világrendszernek a gyöngítését.

Egy másik oka is van annak, hogy az amerikai imperializmus ilyen nagy figyelmet fordít a harmadik világ országaira. A harmadik világ sok országában ugyanis annyira összegyűltek a megoldatlan társadalmi problémák, annyira felhalmozódott a szociális feszültség, annyira kiéleződtek az ellentétek az egyes társadalmi osztályok és rétegek között, hogy gyakran kerül sor robbanásokra, lázongásokra, felkelésekre, kormányváltozásokra, puccsokra. Az amerikai imperializmus azonban „rendet" akar tartani „hátországában", nem akarja eltűrni a haladás, a szocializmus újabb térhódítását, de azt sem, hogy a valódi önállóság és a függetlenség eszméje — akár a kapitalista alapok megőrzése mellett is — előretörjön. Ezért tűzzel-vassal fellép az ilyen törekvések ellen abban a reményben, hogy ezzel is fő ellenségének, a szocialista világrendszernek támaszt nehézségeket.

Alighanem ezeknek a jelenségeknek a tanulmányozása során jutottak a kínai vezetők tévesen arra a következtetésre, hogy az imperializmus elleni harc fő övezete ma

a harmadik világ, s az antiimperialista harc fő erői ennek az övezetnek a népei és nemzetei.

Közrejátszhattak Mao Ce-tung és csoportjának ismert „alkotói" módszerei is. A kínai vezetők előszeretettel kiáltják ki nemzetközi érvényűnek egyetlen vagy néhány ország népének forradalmi tapasztalatait. Korunk fő ellentmondásának kérdésében, a kínai vezetők nézetének kialakításában valószínűleg a helytelenül értékelt belső kínai tapasztalatok is szerepet játszottak, amennyiben ezeket kivetítették a nemzetközi színtérre.

Vizsgáljunk meg egy másik, ehhez hasonló példát.

A marxisták – leninisták stratégiája azokban az országokban, amelyek az imperializmus uralma ellen küzdenek, vázlatosan a következő: a forradalom első szakaszában az összes imperialistaellenes erők, a munkásosztály, a parasztság, a kispolgárság, a nemzeti burzsoázia egyes rétegeinek összefogása abból a célból, hogy közös erőfeszítéssel megdöntsék az imperializmus uralmát, kivívják országuk függetlenségét és önállóságát; a forradalom második szakaszában a munkásosztály, a szegényparasztság, egyes kispolgári és értelmiségi rétegek összefogása – a szocialista forradalom feladatainak megvalósításáért. Ez a stratégia arra a törvényszerűségre épül, hogy korunkban – különböző, itt nem tárgyalt körülmények miatt – az antiimperialista forradalom szocialista forradalomba nő át, következésképp az antiimperialista forradalom korunkban csak akkor lehet sikeres, ha azt a munkásosztály vezeti, amelyet a marxista – leninista párt irányít. Ez érvényes törvényszerűség még akkor is, ha akadnának kivételek.

Mao Ce-tung és követői az antiimperialista forradalom szakaszát leválasztják a szocialista forradalom szakaszától, s az antiimperialista forradalom stratégiáját – „kis" módosítással, például azzal, hogy ebben a forradalomban nem a munkásosztályt illeti meg a vezető szerep – nemzetközi érvényre emelik, amely az imperializmus ellen világméretekben folyó harcban is kötelező.

A fent említetteken kívül alighanem bizonyos szubjek-

tív okok is közrejátszottak a fő ellentmondásról szóló maóista elmélet kialakulásában. Arról van szó, hogy maga Mao Ce-tung sohasem értette meg és soha nem értékelte megfelelően a munkásosztály szerepét a demokratikus, az antiimperialista és a szocialista forradalomban, sohasem bízott teljesen a munkásosztályban és lényegében soha nem is épített rája. Nem véletlen, hogy egyes nyugati „Kína-szakértők" Mao Ce-tungot nem annyira proletárforradalmárnak, mint inkább parasztforradalmárnak tartják, aki a parasztságot tekinti az igazi forradalmi erőnek.

Nehéz leírni ilyesmit, de okkal feltételezhető, hogy Mao Ce-tung és csoportja elvtelenül hízeleg a nemzeti felszabadító mozgalmaknak és a harmadik világ országainak. A jelek szerint ezzel az a célja, hogy ily módon fogja be a maga terveinek szekerébe a felszabadító mozgalmakat, az imperializmus ellen küzdő más társadalmi erőket, a fejlődő országokat s azok kormányait. Csakhogy az ilyesfajta elvtelen magatartás előbb-utóbb lelepleződik, s ez történik a maóista manőverekkel is.

Végül meg kell jegyezni a következőket: ha a fő ellentmondás kínai felfogását a nemzetközi kommunista mozgalom elfogadná, akkor a kommunista és munkáspártoknak gyökeresen revideálniuk kellene nemzetközi stratégiájukat; ebben az esetben nem a munkásosztályra és művére, a szocialista világrendszerre kellene elsősorban orientálódniuk, hanem a harmadik világra, nem a szocialista forradalomra kellene az irányt venniük, hanem valamiféle általános antiimperialista harcra, nem a szocialista világrendszer és az imperializmus érintkezési pontjait kellene a harc fő területének tartaniuk, hanem a harmadik világ országainak övezetét. És ez azt is jelentené, hogy az imperializmus elleni harc, a munkásosztály forradalmának vezetésére nem a munkásosztály pártja, a kommunista párt lenne hivatott, hanem a harmadik világ nemzeti felszabadító mozgalmai.

A korunk fő ellentmondásával kapcsolatos kínai

nézet egyben magában foglalja azt is, hogy a kínai vezetők a marxizmus – leninizmus néhány más alaptételének a helyességét is kétségbe vonják, s feladják az osztályálláspontot.

3. A SZOCIALISTA FORRADALOM OBJEKTÍV ÉS SZUBJEKTÍV FELTÉTELEI, A SZOCIALISTA FORRADALOM FORMÁI

A nemzetközi kommunista mozgalomban széles körű vita folyik a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet néhány kérdéséről is, így a szocialista forradalom objektív és szubjektív feltételeiről; arról, hogy a hatalom meghódításához minden esetben szükségszerű-e a fegyveres forradalom, vagy megtörténhet az fegyveres forradalom nélkül, békés (tehát nem fegyveres) úton is; hogy a szocialista forradalom győzelméhez, a szocializmus felépítéséhez elkerülhetetlenül szükséges-e a proletárdiktatúra létrehozása, avagy nem? Olyan kérdések ezek, amelyek megválaszolása elől a kommunista pártok nem térhetnek ki.

A szocialista forradalom objektív és szubjektív feltételeinek kérdése

Nincs helyünk rá, hogy részletesen ismertessük a marxizmus – leninizmus megállapításait a szocialista forradalom objektív és szubjektív feltételeiről. Ezért csak azt a tanítást emeljük ki, amit a marxisták – leninisták mindig szem előtt tartanak: súlyos veszélyekkel jár itt is a voluntarizmus, szocialista forradalmat nem lehet ott és akkor kirobbantani, ahol és amikor valakinek az eszébe jut. A szocialista forradalomnak meghatározható objektív és szubjektív feltételei vannak, s ha ezek hiányoznak, a forradalmi kísérlet eleve kudarcra van ítélve.

Az objektív feltételeket tekintve, alighanem minden kommunista párt egyetért azzal, hogy a kapitalista rendszer történelmileg már érett a forradalomra, s így a kapitalizmust törvényszerűen felváltja a szocializmus rend-

szere. Probléma legfeljebb csak akkor támad, amikor egyes országok konkrét helyzetének megítélése kerül sorra.

Nem így áll a kérdés a szocialista forradalom szubjektív feltételeivel, ezekről a kommunista mozgalomban heves viták folynak. A vitatott kérdések egy-egy ország helyzetét illetően a következők: létrejöttek-e azok a szubjektív erők, amelyek objektív forradalmi helyzet jelenléte esetén képesek a szocialista forradalom megkezdésére és végigvitelére; létezik-e szervezett, a szocialista forradalmat igenlő munkásosztály; kész-e harcolni a szocialista forradalomért a dolgozó parasztság; van-e erős, ütőképes kommunista párt, amely képes összefogni a dolgozó tömegeket és harcba vezetni őket a szocialista forradalomért; a szocialista forradalom győzelme szempontjából szükséges-e mindezeknek együttes jelenléte?

A marxisták – leninisták jól tudják, hogy a szubjektív feltételek jelenléte vagy hiánya a szocialista forradalom győzelme szempontjából alapvető kérdés, s addig a szocialista forradalom nem kezdhető meg, amíg azok létre nem jöttek. Ámde számos kommunista párt vezetői nem osztják ezt a nézetet. Jóllehet elismerik a szubjektív elem nagy szerepét a szocialista forradalomban, a várakozást nem tartják szükségesnek a szubjektív feltételek teljes kialakulásáig, hanem szerintük már előbb bátran el lehet és el kell kezdeni – ha csak néhány tucat emberrel is – a fegyveres harcot, mégpedig a partizán- vagy gerillaharcot a hatalom meghódításáért, s a szubjektív feltételek majd időközben, a fegyveres harc során megteremtődnek. Ilyen felfogást képviselnek például egyes latin-amerikai forradalmárok.

Mao Ce-tung és csoportja, ha kifejezetten nem is támadja a szocialista forradalom szubjektív feltételeiről vallott marxista – leninista elveket, a valóságban azonban semmissé teszi őket azzal, hogy minden kapitalista országot illetően az azonnal megindítandó fegyveres harc mellett kardoskodik, függetlenül attól, létrejöttek-e

az adott országban a szocialista forradalom feltételei vagy sem. Ennek a felfogásnak torz kinövése a puccstaktika, s ezt egyes kínai vezetők a jelek szerint nem tartják elvetendőnek.

A leninista és az antileninista nézetek e tekintetben szemtől szembe csapnak össze Latin-Amerikában. Egyes latin-amerikai forradalmárok, köztük kommunisták, a szocialista forradalom feltételeinek kérdésében élesen támadják a latin-amerikai kommunista pártok nagyobb részét. A vita középpontjában az a kérdés áll, hogy megértek-e már Latin-Amerikában a szocialista forradalom feltételei, illetve hogy — egy elterjedt szóhasználattal élve — lehet-e forradalmat „csinálni" Latin-Amerikában vagy sem? Az említett latin-amerikai forradalmárok azt állítják, hogy lényegében Latin-Amerika minden országa érett a forradalomra, s hogy ezekben az országokban mégsem bontakozik ki a hatalom meghódításáért a fegyveres harc, ebben főként a latin-amerikai kommunista pártok a bűnösek, mert — e forradalmárok szerint — tehetetlenek lettek, „integrálódtak" a kapitalista rendszerbe, s nem is akarnak forradalmat.

A helyzet ilyen megítéléséből logikusan következik, hogy ezek a forradalmárok a latin-amerikai forradalom kérdésében más — a marxisták—leninisták és a tapasztalat szerint kudarcra ítélt — stratégiát és taktikát hirdetnek és követnek, mint a latin-amerikai kommunista pártok nagy része. A marxisták—leninisták nem kaphatók arra, hogy elfogadják ezt a meggondolatlan irányvonalat, az említett forradalmárok pedig a támaszt politikájuk megvalósításához nem a kommunista pártokban keresik, hanem a kommunista pártokon kívül álló kispolgári elemek, sőt a kommunista pártokból kizárt, hangoskodó anarchisták, trockisták és más kalandorok között, s főképpen ezekre az elemekre támaszkodva próbálnak forradalmat „csinálni". Még tovább is mennek: véleményük szerint lényegében a világ összes kommunista pártjainak s a szocialista országoknak is ezt a stratégiát és taktikát kellene követniük.

A latin-amerikai kommunista pártok vezetőinek megítélése szerint a kontinens egyes országai valóban közel jutottak a forradalmi helyzethez, Latin-Amerika összes országaiban azonban általában véve még nincs forradalmi helyzet, a kontinens mondhatni csak annak küszöbéhez érkezett el. Az összes latin-amerikai országok tekintetében tehát még nem jött el az az idő, amikor — a forradalmi helyzet lenini ismérveinek megfelelően — az uralkodó osztályok nem tudnak már a régi módon kormányozni, a kizsákmányolt és elnyomott tömegek pedig már nem hajlandók a régi módon élni. Másrészt a legtöbb latin-amerikai országban még hiányoznak vagy fejletlenek a forradalom szubjektív feltételei. Azaz a munkásosztály még nem vált a dolgozó osztályok és rétegek elismert vezetőjévé, a kommunista pártok még nem tudhatják maguk mögött a munkásosztály többségét, a parasztságban a befolyásuk jelenleg még gyönge. Sok latin-amerikai országban mind ez ideig nem sikerült összekovácsolni erős, szilárd imperialistaellenes egységfrontot sem, jóllehet az Egyesült Államok monopoltőkés köreivel s a hivatalos washingtoni politikával szemben szemlátomást növekszik a legtöbb helyen a népi ellenállás. Pedig mindezek nélkülözhetetlenek a sikeres forradalmi harchoz, enélkül a dolgozók aligha sorakoztathatók fel az amerikai imperializmus, a helyi oligarchia és a burzsoázia ellen, a hatalom meghódításáért vívandó harchoz.

Nyilvánvalóan itt a szocialista forradalom szubjektív feltételeinek a lebecsüléséről van szó. E latin-amerikai forradalmárok, védelmezve elképzeléseiket, a kubai forradalom példájára hivatkoznak. Elismerjük, a kubai forradalom valóban tanulmányozásra méltó, de egyrészt ennek a tapasztalataiból sem vonható le olyan következtetés, hogy a szubjektív feltételek kialakulására nem kell várni, s amely megcáfolná a marxista—leninista tanításokat, másrészt a kubai forradalom csak egy forradalom volt a sok közül s olyan speciális körülmények is segítették a győzelmét, amelyek minden való-

színűség szerint ugyanúgy már nem ismétlődhetnek meg, semmiképp sem szabad tehát a másik 13 szocialista forradalom s néhány forradalmi kísérlet tapasztalatait mellőzni. Márpedig a tapasztalatok igazolják a marxista—leninistákat: a forradalom szubjektív feltételeinek érettsége híján a munkásosztálynak kevés reménye lehet a sikerre. A forradalom szubjektív feltételeinek a kialakítása és megteremtődése egyébként bonyolult feladat, s nagyon is leegyszerűsíti a problémát az, aki kijelenti, hogy azok mindenkor és mindenhol megteremthetők a harc vívása közben, föltéve, ha az objektív forradalmi helyzet fennáll.

Mindez, amit elmondottunk, természetesen nem igazolhatja a másik végletet, amikor is valamelyik kommunista párt elmulasztja a forradalmi helyzet felismerését és kihasználását.

A szocialista forradalom békés és fegyveres formája

Célszerűnek látszik, hogy mielőtt az ezzel a problémával kapcsolatos nézetek vizsgálatába bocsátkoznánk, tisztázzunk egy sokat használt fogalmat, a forradalmi erőszak fogalmát. Sok a zavar és a bizonytalanság e fogalom körül, pedig rendkívül fontos, hogy helyesen értelmezzük. Tapasztalható, hogy a maóisták sokat bűvészkednek az erőszak mint a forradalom bábája marxi jelszavával, azzal vádolva a marxistákat—leninistákat, hogy lényegében elvetik a forradalmi erőszak alkalmazását a szocialista forradalomban.

A békés átmenet koncepciójáról szóló vitákban gyakran előfordul, hogy egyenlőségi jelet tesznek a forradalmi erőszak és a fegyveres forradalom fogalma közé. Ez véleményünk szerint helytelen, mert a két fogalom nem egy és ugyanaz.

Úgy véljük, a tapasztalatok alapján nem lehet vitás, hogy a burzsoázia mind ez ideig nem hajlandó önként lemondani a hatalomról és azt simán nem adja át a munkásosztálynak. A burzsoázia csak akkor adja át a hatalmát, ha föltétlen kényszerhelyzetbe kerül. Mármost,

ilyen kényszerhelyzet többféleképpen létrejöhet. Úgy is, hogy a munkásosztály és a népi tömegek ezt a helyzetet fegyveres harccal kényszerítik ki, de előidézheti ezt a tömegek fegyvertelen mozgalma, szervezett és döntő erejű nyomása is. Minek nevezzük ezt a kényszerhelyzetet, erőszakos vagy erőszak nélküli forradalomnak? Semmiképp sem lehet ezt erőszak nélküli forradalomnak nevezni, hiszen ez a tömegnyomás a maga módján szintén erőszak, csak hogy nem fegyveres és véres erőszak. Éppen ezért nincs igazuk azoknak, akik békés átmenetnek csak azt nevezik, amikor a burzsoázia önként, mondjuk parlamenti választások hatására adja át a hatalmat, s nem tartja békés átmenetnek azt, amikor a hatalom átvételében érvényesül ugyan a tömegnyomás, a forradalmi kényszer, de az nem ölt fegyveres formát.

Tulajdonképpen egészen a XX. kongresszusig a marxisták — leninisták egyöntetűen azt tartották, hogy a szocialista forradalom általában csak fegyveres erőszakkal győzhet. Nem azért jutottak erre a következtetésre, mert mindenképp fegyveres harcot akartak, hanem mert az a burzsoázia ellenállása miatt elkerülhetetlennek látszott. Ezt kellett leszűrniük a történelmi tapasztalatokból. Az ez ideig lezajlott szocialista forradalmak ugyanis csak fegyveres erőszak útján győzhettek.

Az Októberi Szocialista Forradalmat 1917-ben a fölfegyverzett munkásosztály hajtotta végre, s a forradalom létét és vívmányait több mint négy esztendeig tartó polgárháborúban kellett megvédelmezni az orosz ellenforradalmárokkal és a 14 kapitalista állam intervenciójával szemben. Hazánkban 1919 tavaszán a burzsoázia és a földesúri osztály képviselői kénytelenek voltak egyetlen puskalövés nélkül átadni a hatalmat a proletariátusnak, de békés átmenetről beszélni — véleményünk szerint — ez esetben sem lehet, hiszen a szocialista forradalom szülöttjének, a Tanácsköztársaságnak létrejötte után alig néhány héttel már véres csatákat kellett vívnia az imperialisták és csatlósaik ellen, s végül is — a ked-

vezőtlen erőviszonyokkal összefüggően — döntően a fegyveres túlerő miatt bukott el. A kínai népi forradalom több mint húsz esztendős fegyveres harcban győzedelmeskedett.

Annak a magyarázatát, hogy a szocialista forradalomnak békés úton ez ideig még nem sikerült tartósan győzedelmeskednie, elsősorban a nemzetközi körülményekben, a forradalom kedvezőtlen nemzetközi föltételeiben kell keresni. Csakhogy az utóbbi két évtizedben lényegesen megváltozott a helyzet. Amikor a XX. kongresszus feltárta a kapitalizmusból a szocializmusba való békés átmenet lehetőségét, megállapításait főleg a nemzetközi erőviszonyok változására alapozta. Ezek bonyolult folyamatban, időnként és egyes helyeken visszaesésekkel, de fokozatosan mégiscsak eltolódnak a szocializmus erői javára. Ilyen úton-módon a szocialista forradalom nemzetközi feltételei mind kedvezőbbé válnak, s bekövetkezik majd az az idő, amikor az imperialista hatalmak — bármennyire szeretnék is — nem lesznek abban a helyzetben, hogy beleavatkozhassanak a népek belső ügyeibe, s eldöntsék a harcot a régi rendszer, a kapitalizmus javára.

Egyébként már történelmi példák is vannak arra, hogy az imperialista hatalmak nem képesek megváltoztatni az események fő irányát. Ez történt például az európai népi demokratikus országok és Kuba esetében, pedig az imperialisták mindkét esetben igyekeztek gátat vetni a rájuk nézve egyáltalában nem örvendetes fejlődésnek. A jövőben pedig annak is meglehet a lehetősége, hogy valamelyik országban a munkásosztály vezetésével olyan széles és erős népi tömegmozgalom bontakozik ki a demokratikus és szocialista átalakítás érdekében, hogy a burzsoázia kénytelen lesz letűnni a színről anélkül, hogy a fegyveres ellenállás eszközéhez nyúlhatna, a nemzetközi imperializmus pedig — a neki kedvezőtlen nemzetközi erőviszonyok következtében — kénytelen lesz beletörődni az újabb pozíció-veszteségekbe.

A nemzetközi kommunista mozgalomban a békés átmenetről több helytelen nézet van forgalomban. Az egyik csoportba azokat a nézeteket sorolhatjuk, amelyek szemben állanak a békés átmenet koncepciójával, a másikba pedig azokat, amelyek a békés átmenet elméletének jobboldali opportunista elferdítéséből származnak.

A kínai vezetők kereken tagadják a békés átmenet lehetőségét, s az erről szóló megállapításokat mindenestől revizionistának tartják. Főként azzal érvelnek, hogy a békés átmenetre még nincs történelmi precedens, s ezért azt nem is lehet érvényesnek tekinteni. Ez azonban teljesen földhözragadt érvelés. Ha a marxizmus–leninizmus klasszikusai ilyenformán gondolkodtak volna, soha egyetlen előremutató elméleti megállapítást sem dolgozhattak volna ki. Hiszen például amikor Marx megalkotta a szocialista forradalomról, vagy Lenin a szocialista forradalomnak egy országban való győzelméről szóló elméletét, akkor ezek még nem igazolódtak a gyakorlatban, hanem csak a megalkotásuk után jóval később.

A kínai vezetők másik, szüntelenül hangoztatott érve Mao Ce-tung ismert nézete, mármint hogy minden hatalom a puskacsőből nő ki. Itt megint nemzetközi érvényre emelik a kínai népi forradalom egyik tapasztalatát.

A kínai vezetők fenti nézeteinek elfogadása megintcsak a kommunista mozgalom stratégiájának és taktikájának teljes átértékelését vonná maga után, hiszen ezekből az következik, hogy a munkásosztályt és a forradalom győzelméért harcoló erőket mindenkor és minden körülmények között kizárólag a fegyveres harcra kellene orientálni, tehát hogy a burzsoázia hatalmának megdöntésére szervezzék meg a fegyveres partizánharcot, a népi háborút, és ennek a célnak mindent rendeljenek alá.

Sajátos nézetekkel találkozunk a szocialista forradalom formáiról a latin-amerikai forradalmi mozgalmakban is. Ezek szerint egy-két latin-amerikai országban – így például Uruguayban vagy Chilében – esetleg van

lehetőség a hatalom megszerzésére békés úton is, de a többi latin-amerikai országban ez teljességgel kívül esik a lehetőség határain. Ezért a latin-amerikai országokban a forradalom győzelme általában véve csak fegyveres harc útján képzelhető el, s az azonnali fegyveres harcra kell a tömegeket orientálni. El kell tehát vetni a legális lehetőségeket, vagy azt a tapasztalatot, amelyet például a Kolumbiai Kommunista Párt szerzett a fegyveres és fegyvertelen, az illegális és a legális harc kombinálásában.

Megjegyzendő, a kínai vezetők általánosító felfogása és az említett latin-amerikai megítélések között lényeges különbség van. A kínai vezetők ugyanis kivétel nélkül minden országra kötelezőnek tartják a fegyveres harcra való kizárólagos orientációt, míg a szóban forgó latin-amerikai forradalmárok ezt csak Latin-Amerikára vonatkoztatják és ott sem minden országra. Ehhez hozzátartozik az is, hogy Latin-Amerika legtöbb országában valóban aligha van más út, hiszen az amerikai imperialisták és a hatalom birtokosai a legtöbb itteni országban mindent megtettek azért, hogy elreteszeljék a forradalom békés fejlődésének útját, itt a fegyveres harcra való orientáció tehát helyes és célravezető. A hiba abban van, hogy a fegyveres harc azonnali megkezdését követelik, függetlenül attól, hogy az adott országban érettek-e már a feltételek a szocialista forradalomra vagy sem, és abban, hogy lebecsülik a legális harcot, a legális és az illegális, a fegyveres és a nem fegyveres harc kombinációját.

A békés átmenet megítélése kapcsán a kínai vezetőkön kívül egyes más kommunista és munkáspártok vezetői is bizalmatlansággal viseltetnek a parlament jelentőségével és szerepével szemben, a szocialista forradalom győzelméért vívott harcban. Főképp olyan országokról van szó, amelyekben a parlament soha nem játszott szerepet, s ezért a vezetők nem értik, miképp lehet a parlamentet felhasználni a szocialista forradalom győzelméért vívott küzdelemben.

A békés átmenet koncepciójának jobboldali elferdítése különösen a fejlett tőkésországokban tapasztalható. Némelyik nyugat-európai kommunista pártban egyesek lebecsülik a fegyveres útra való felkészülés szükségességét, elméletileg abszolutizálják a békés átmenetet, s pártjukat egyoldalúan csak erre orientálják. Arra hivatkoznak, hogy népük nem értené meg, ha a kommunista párt a munkásosztályt a másik eshetőségre, a fegyveres útra is felkészítené, ezenkívül ezzel megerősítenék a burzsoáziának azt a gyakran hangoztatott vádját, hogy a kommunisták a hatalom erőszakos megragadására készülnek. A valóságban azonban mélyebben fekvő indítékokról van szó. Arról, hogy egyes kommunisták szinte már fetisizálják a burzsoá demokratikus parlamentet, annak játékszabályait, és arra számítanak, hogy a tőkés uralkodó körök lemondanak majd a fegyveres erőszakról, ha látják a szocializmus megvalósítását célzó egységes akaratot, a munkásosztály és a nép egységét, tömegakcióinak erejét. Az ilyen illúziók sok kárt okozhatnak a munkásosztálynak, a kommunista pártnak. A parlament szerepével kapcsolatban pedig nem téveszthető szem elől, hogy azt a munkásosztálynak mindenképpen a néphatalom eszközévé kell változtatnia.

Szóljunk itt a már említett konvergencia-elméletről is. Ez nyugat-európai és észak-amerikai baloldali értelmiségi körökben népszerűségre tett szert, s hatása van a munkásmozgalomban is. E teória szerint a kapitalizmus és a szocializmus is „ipari társadalom", s nincs közöttük antagonisztikus ellentét, sőt: a mai gazdasági és társadalmi fejlődés, különösen a tudományos-ipari forradalom elősegíti közeledésüket egymáshoz, s végül is találkozni fognak valamilyen modern ipari társadalomban. A konvergencia elméletének egyik prominens képviselője, Tinbergen holland tudós, 1965-ben cikksorozatot jelentetett meg a „Medjunarodnaja Politika" című jugoszláv lapban. Tinbergen azt állítja, hogy a szocialista és a kapitalista rendszer, mozgásuk tendenciája alapján egyetlen

társadalmi rendszerré fognak válni, amely „*jobb, mint a modern kapitalizmus, és jobb, mint a tiszta* (értsd: szovjet és népi demokratikus) *szocializmus*".

A tapasztalatok azonban – ezek behatóbb ismertetésére itt persze nincs mód – azt mutatják, hogy nem konvergencia megy végbe a két társadalmi rendszer között, hanem divergencia; a különbség a lényeget illetően a két társadalmi rendszer között a fejlődés folyamán nem csökken, hanem növekszik. Ez vonatkozik a termelési viszonyokra és a társadalmi élet minden területére, az államra, a jogra, a kultúrára, az ideológiára, a világnézetre stb. Azt pedig, hogy milyen veszélyeket rejt magában ez az elmélet a forradalmi erőkre nézve, könnyű belátni. Azt sugalmazza a konvergencia perspektívája, hogy értelmetlen a szocialista forradalom, hisz a két társadalmi rendszer így is, úgy is közeledik egymáshoz, s végül is valamiféle „újszocialista" társadalomban egyesül. Megjegyzendő: a kapitalista és a szocialista rendszer ideológiai békés egymás mellett élésének elfogadása lényegében összefügg a konvergencia-elmélettel.

Mint látható, a szocialista forradalom formáit illető balos és jobboldali nézetek megegyeznek abban, hogy egyaránt abszolutizálják a harc egyik formáját. Veszélyekkel jár bármelyik nézet követése. A kommunista pártokat kizárólag a fegyveres harcra orientálni a mai körülmények között azzal jár, hogy megfosztják őket a legális, a viszonylag békés harc lehetőségeitől s a kalandorság, az elhamarkodott akciók veszélyeinek teszik ki. Ha viszont a kommunista pártok csakis a békés átmenetre orientálódnak, akkor készületlenek lesznek a fegyveres harcra, mégpedig ott is, ahol arra szükség van és lesz, illetőleg elszalaszthatják az objektív forradalmi helyzet kihasználását s a legdöntőbb pillanatban – amikor a hatalmat meg lehetne és meg kellene ragadni – akcióképtelenné válhatnak.

Úgy véljük, a kommunista és munkáspártok 1960. évi moszkvai értekezletének nyilatkozata helyesen foglalt

állást a szocialista forradalom formáinak kérdésében, s a kommunista pártok akkor járnak el jól, ha ennek alapján közelednek a problémához. Idézzük a nyilatkozat e részét:

„A munkásosztály és élcsapata, a marxista–leninista párt arra törekszik, hogy békés módon valósítsa meg a szocialista forradalmat. E lehetőség valóra váltása megfelelne a munkásosztály és az egész nép érdekeinek, az illető ország nemzeti érdekeinek. A jelenlegi körülmények között a munkásosztálynak több tőkésországban megvan a lehetősége arra, hogy élcsapata vezetésével, munkásfront, népfront vagy a különböző pártok és társadalmi szervezetek megegyezése s politikai együttműködésének más lehetséges formái alapján, egyesítse a nép többségét, polgárháború nélkül megszerezze az államhatalmat és biztosítsa az alapvető termelési eszközök átkerülését a nép kezébe. Ha a munkásosztály a nép többségére támaszkodik és határozottan lesújt az opportunista elemekre, akik nem képesek szakítani a tőkésekkel és a földesurakkal folytatott paktálás politikájával, akkor megvan a lehetőség arra, hogy vereséget mérjen a reakciós, népellenes erőkre, szilárd többségre tegyen szert a parlamentben s a parlamentet a burzsoázia osztályérdekeit szolgáló eszközből a dolgozó népet szolgáló eszközzé tegye, átfogó arányú parlamenten kívüli tömegharcot indítson, megtörje a reakciós erők ellenállását és megteremtse a szocialista forradalom békés megvalósításához szükséges feltételeket. Mindez csak akkor lesz lehetséges, ha átfogóan és szakadatlanul fejlődik a munkások, a paraszti tömegek és a városi középrétegek osztályharca a monopolista nagytőke ellen, a mélyreható társadalmi reformokért, a békéért, a szocializmusért. Olyan körülmények között, amikor a kizsákmányoló osztályok a néppel szemben erőszakhoz folyamodnak, tekintetbe kell venni a másik lehetőséget – a szocializmusra való nem békés átmenet lehetőségét. A leninizmus azt tanítja és a történelmi tapasztalatok igazolják, hogy az uralkodó osztályok nem engedik át önként a hatalmat. Ilyen feltételek között az osztályharc formája és hevességének foka nem annyira a proletariátustól függ, hanem attól, hogy milyen erejű ellen-

állást fejtenek ki a reakciós körök a nép túlnyomó többségének akaratával szemben, alkalmaznak-e ezek a körök erőszakot a szocializmusért folyó harc egyik vagy másik szakaszában. Az egyes országokban a szocializmusba való átmenet egyik vagy másik módjának tényleges lehetőségét a konkrét történelmi feltételek határozzák meg."

A proletárdiktatúráról és a szocialista demokráciáról

A proletárdiktatúráról és a szocialista demokráciáról az utóbbi néhány évben kiváltképp az európai kommunista mozgalomban bontakozott ki vita. Szükség van-e proletárdiktatúrára és milyen legyen annak formája, milyen módszerekkel vezessen a munkásosztály, mi a szocialista demokrácia lényege, milyen széles és mély lehet a demokrácia? — ilyen problémák állnak az európai kommunisták figyelmének középpontjában.

Kezdjük a proletárdiktatúra szükségességének kérdésével. Azt gondolnók, hogy erre a kérdésre magától értetődő a válasz, a kommunisták a munkáshatalom nélkülözhetetlenségét illetően semmiféle kétségeket nem támaszthatnak. Hiszen a proletárdiktatúráról szóló tanítás a marxizmus—leninizmus sarkköve, s a marxistákat—leninistákat a jobboldali opportunistáktól közismerten elsősorban az különbözteti meg, hogy szükségesnek tartják a proletárdiktatúrát.

A proletárdiktatúrával kapcsolatos helytelen nézetek leginkább Nyugat-Európában terjedtek el. Nemcsak arról van szó, hogy a jobboldali és esetenként a „baloldali" opportunisták támadják a proletárdiktatúra eszméjét, hiszen ők mindig is ezt tették, hanem arról is, hogy jó szándékú, de a mai osztályharc bonyolult viszonyai között eligazodni nem tudó kommunisták is fellépnek a proletárdiktatúra szükségessége ellen.

Akadnak Nyugat-Európában olyan kommunista vezetők és teoretikusok, akik nyíltan kétségbe vonják a proletárdiktatúra szükségességét, s ezt az álláspontjukat igyekeznek elméletileg is megindokolni.

Ernst Fischer, az utóbbi években a jobboldali oppor-

tunista nézeteiről ismert osztrák író, az Osztrák Kommunista Párt Központi Bizottságának volt tagja, 1968. október 25-én cikket jelentetett meg a „Die Zeit" című hamburgi lapban, amelyben — a csehszlovákiai eseményekre utalva — nyíltan kijelentette: *„Mi vagyunk a gyengébbek, mi, a fantázia partizánjai. De mi nem adjuk fel... újra és újra jelentkezik a nagy alternatíva, a hatalom hatalomtalanítása... a szabadság birodalma, amelynek modellja néhány hónapon át Csehszlovákia volt..."* A „Les Tempes Modernes" című francia lap 1968 novemberi számában Ernst Fischer világosabban megmondta, miről van szó: cikke végén arra a következtetésre jutott, hogy a proletárdiktatúra hamis eszme, ezért fel kell adni. A fantázia Fischer-féle partizánjai tehát a munkáshatalmat hatalomtalanítani akarják, azaz megsemmisíteni a proletárdiktatúrát.

Mások nem mennek ilyen messzire, azt bizonygatják, hogy a proletárdiktatúra helyett jobb lenne valamilyen más jelszó, például a „monopolellenes demokrácia". Azt lehetne hinni, hogy a monopolellenes demokráciára a monopóliumok elleni harc céljából van szükség, ám az ide vonatkozó fejtegetésekből az derül ki, hogy ennek hívei akkor akarnak monopolellenes demokráciát, amikor föltehetően már nem is lesznek monopóliumok, azaz a szocialista forradalom után, a proletárdiktatúra helyett. Pedig „monopólium-ellenes demokráciának" csakis a kapitalizmus körülményei között lehet létjogosultsága és semmiképpen sem helyettesítheti a proletárdiktatúrát. Lényegében tehát a „monopolellenes demokrácia" hívei is a proletárdiktatúra szükségességét vonják kétségbe.

Egyes vélemények szerint a burzsoázia sajtójának hosszú időn át kifejtett propagandájával sikerült lejáratnia a proletárdiktatúra jelszavát, ezért az ma már nem vonzza a tömegeket. Ebben van némi igazság. A burzsoá sajtó nagy hatalom egy tőkésországban, s annak a rágalomhadjáratnak, amelyet a burzsoázia immár 50 esztendeje folytat a proletárdiktatúra ellen, kétségkívül vannak lerakódásai a dolgozók tudatában.

De van a dolognak egy másik oldala is. Éppen azok a kommunista vezetők, akik most a leginkább hivatkoznak a burzsoá sajtó és más propagandaeszközök hatására, keveset tettek a rágalomhadjárat visszaverésére, nem magyarázták meg világosan a proletárdiktatúra tartalmát, nem tárták fel megfelelően a burzsoá demokrácia osztálylényegét, s beletörődtek abba, hogy a burzsoá demokráciáról illúziók kapjanak lábra a dolgozó tömegek között is. Azt is meg kell jegyezni, hogy tapasztalataink szerint a proletárdiktatúrától Nyugat-Európában nem annyira a munkások félnek, mint inkább a kispolgári, vagy a kispolgársághoz közel álló értelmiségi rétegek, s a szóban forgó teoretikusok és pártvezetők nézetei főképp ezeknek a rétegeknek a hangulatát tükrözik.

A proletárdiktatúra jobboldali revíziója a proletárdiktatúráról való lemondást s annak valamiféle eklektikus államalakulattal való helyettesítését szorgalmazza. A kommunisták feladata ezzel kapcsolatban most is az, ami Lenin idejében volt: harc a proletárdiktatúra védelméért, annak mindennemű „reformja" ellen. Újból figyelmeztetni kell arra, hogy a marxisták – leninisták és az opportunisták vitájában ma is a proletárdiktatúrához való viszony a próbakő. A reformisták annak idején a proletárdiktatúra eszméjének tagadásával mutatták ki a leginkább, hogy a valóságban nem akarnak szocialista forradalmat. A proletárdiktatúra lényegéről való lemondás ma a revizionizmus, a reformizmus befolyását mutatja a kommunista mozgalomban.

Lényegében a proletárdiktatúra elleni támadásnak lehet tekinteni azokat a nézeteket, amelyek szerint elérkezett a szocialista állam elhalásának az ideje. Az ilyen nézetek képviselőinek válaszolt Kádár János elvtárs, a kommunista és munkáspártok moszkvai értekezletén elhangzott felszólalásában:

„A tapasztalatok szerint a szocialista állam elhalásának ideje még nem érkezett el, annak védelmi funkcióira a jelenlegi megosztott világban szükség van, gazdasági-

kulturális szervező szerepe is nélkülözhetetlen a szocialista társadalom építésében. Ennek megfelelően pártunk az állam intézményeinek szilárdításán, munkájának fejlesztésén dolgozik."

A maóista propaganda az európai szocialista országok párt- és állami szerveinek gyakorlatát „balról" bírálja, a kínai és az albán vezetők a proletárdiktatúrának ezekben az országokban bekövetkezett elfajulásáról, sőt megszüntéről beszélnek. Ez azzal függ össze, hogy a kínai és az albán vezetők egyoldalúan túlértékelik a proletárdiktatúra erőszak-oldalát, s ehhez képest szabják meg az osztályharc feladatait és módszereit is. Itt megintcsak a sajátos kínai helyzet és a legalábbis vitatható kínai módszerek kivetítéséről van szó. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az ilyesfajta nézetek veszedelmes következményekhez vezethetnek az élet gyakorlatában. Fennáll az a veszély, hogy a párt- és állami szervek a szükségesnél kevesebb figyelmet fordítanak a proletárdiktatúrának a belső építést szervező és a nevelő feladataira, a szocialista demokrácia fejlesztésére, s az osztályharc ismételt fokozására felhívó jelszavak ideges légkörében elszaporodhatnak az erőszakoskodások és a törvénytelenségek. Szemléletes példái ennek a Kínai Népköztársaságban tömegméretűvé vált erőszakosságok. Példák vannak arra is, hogy a belső osztályharc mesterséges fokozása, kiélezése összefügghet az illető országban meglevő bajokkal és nehézségekkel is, mert ezzel róluk akarják a figyelmet elterelni.

Kiáltó példája volt a proletárdiktatúra helytelen alkalmazásának a Magyar Dolgozók Pártja vezetőinek a politikája is: ők a proletárdiktatúra öklét törvénytelen módon sok esetben saját pártjuk tagjai ellen fordították, viszont súlyos mulasztásokat követtek el a valóságos belső és a külső ellenséggel szemben folytatandó harcban.

A szocialista demokrácia kérdése szorosan összefügg a proletárdiktatúrával, ahogy azt már Lenin tisztázta.

Lenin párhuzamot vont a burzsoá demokrácia és a szocialista demokrácia között: a burzsoá demokráciát a kizsákmányoló kisebbség demokráciájának nevezte, amely diktatúrát gyakorol a nép többsége fölött; a szocialista demokráciát viszont a nép többsége demokráciájának, amely diktatúrát valósít meg a kisebbség, a burzsoázia és más kizsákmányoló osztályok maradványaival szemben. Ezért a szocialista rendszer — még a hibákat elkövető szocialista rendszer is — sokkal demokratikusabb, mint bármilyen korábbi társadalmi rendszer, beleértve a legdemokratikusabb burzsoá köztársaságot is.

Miért demokratikusabb a proletárdiktatúra, mint bármely burzsoá köztársaság? A demokrácia leglényegesebb ismérve a gazdasági demokrácia. Ismeretes viszont, hogy a termelési eszközök a legdemokratikusabb burzsoá köztársaságban is a burzsoázia kezében vannak, s nagyfokú a gazdasági egyenlőtlenség. A mai kapitalizmusban az egyik oldalon a monopóliumok és néhány száz család tulajdonában óriási vagyonok halmozódnak fel, a másik oldalon a vagyontalan és kizsákmányolt emberek: munkások, parasztok, értelmiségiek, alkalmazottak sok millió helyezkednek el.

Mostanában néhány, magát marxistának nevező filozófus szinte a legfontosabb feladataként azt bizonygatja, hogy a mai, fejlett kapitalizmusban megszűnt a tömegek nyomora, gazdasági nivellálódás megy végbe, életmódban mindinkább közelednek egymáshoz a vagyonosok és a vagyontalanok. Cáfolatot erre az élet ad. Nem beszélve a harmadik világ kapitalista országai népeinek helyzetéről, akármelyik fejlett tőkésország viszonyait vizsgáljuk is, az Egyesült Államokét vagy Angliáét, Olaszországét vagy Nyugat-Németországét, mindenütt megtaláljuk a javak fokozódó egyenlőtlenségét, megfigyelhetjük a munkásosztály és más kizsákmányolt rétegek relatív, helyenként abszolút elnyomorodásának folyamatát.

Ezzel szemben a proletárdiktatúra társadalmasítja a termelési eszközöket, megszünteti az embernek ember általi kizsákmányolását, s a vagyoni különbségeket.

A szocializmusban érvényesül az egyenlő munkáért egyenlő bér elve, valamint az az elv, hogy aki nem dolgozik, az ne is egyék. És így az embereket nem a vagyonuk, hanem munkájuk alapján értékelik.

De a proletárdiktatúra demokratikusabb bármely burzsoá köztársaságnál akkor is, ha — mint ahogy azt a Nyugaton előszeretettel teszik — a politikai demokráciát, a politikai és társadalmi jogok biztosításának a kérdését vizsgáljuk.

Először is: viszonylag kevés azoknak a kapitalista országoknak a száma, amelyekben a politikai szabadságjogok valóban érvényesülhetnek. Hiszen olyan országokban, mint Spanyolország, Portugália, Görögország, Indonézia, a latin-amerikai kapitalista országok stb., valamint az Egyesült Államok, az NSZK és mások, nem működhet legálisan, illetőleg akadálytalanul például a kommunista párt vagy valamennyire is haladó nézeteket valló más párt, mert ezeknek a tevékenységét betiltják vagy — hol törvényes, hol törvénytelen eszközökkel — gátolják.

Másodszor: ma is teljesen igaz Leninnek az a megállapítása, hogy a burzsoá köztársaságban a politikai szabadságjogok, még ha érvényesülhetnek is, lényegében formális jogok.

Tegyük fel — bár ez nem is olyan magától értetődő —, hogy a burzsoá demokráciában minden polgárnak van választójoga, s minden négy-öt évben megválaszthatja képviselőjét. Szó sincs róla azonban, hogy valóban azt választhatja, akit akar, hiszen a legtöbbször nem szólhat bele a jelöltek kiválasztásába, csak azokból választhat, akik a jelölésig eljutottak. A burzsoá demokráciákban az állampolgár leginkább a két rossz közül választhat, ez az alternatíva. De a megválasztott parlament sem teheti azt, amit akar. Sok példa bizonyítja: ha az uralkodó osztálynak a parlament túlságosan kényelmetlenné válik, akkor más, olykor éppen nem demokratikusnak nevezhető módszereket alkalmaz uralmának biztosítására, nemegyszer minden teketória nélkül félretolja a

parlamentet. Nem érvényesülhet teljesebben a többi szabadságjog sem. Hiába írják elő egyes kapitalista országok alkotmányában a sajtószabadság biztosítását, ha a rendszerrel szemben álló embereknek vagy csoportoknak nincsenek anyagi lehetőségeik arra, hogy lapokat adjanak ki. Hiába szabad a gyűlések tartása, ha egy-egy gyűlés megszervezéséhez nagy anyagi eszközökre, gyűléstermekre, szervező apparátusra stb. van szükség.

A kommunista pártok többségében nyíltan nem vitatják a burzsoá demokráciára vonatkozó lenini következtetések helyességét, de egyes pártvezetők gyakorlatilag kétségeket támasztanak érvényességükkel szemben, sőt megkezdték revideálásukat is. Ide tartozik, amikor a politikai demokrácia elvont, általánosított, osztálytartalmától megfosztott fogalmát a szocialista forradalom fő hajtóerejének, a szocialista forradalom lényegének kiáltják ki. Franz Marek, az Osztrák Kommunista Párt Központi Bizottságának tagja és a párt Politikai Bizottságának volt tagja „A világforradalom filozófiája" című könyvében nem kevesebbet állít, mint azt, hogy a nyugati országok munkásosztályát ma már nem annyira a jobb élet utáni vágy sarkallja a szocialista forradalom kivívására, hanem a legszélesebb politikai demokrácia iránti vonzalom és bizonyos kulturális megfontolások.

És ezzel elérkeztünk a proletárdiktatúrával kapcsolatos helytelen felfogás lényegéhez: a proletárdiktatúra azért nem felel meg korunknak, mert az nem elég demokratikus... Szembekerül tehát a proletárdiktatúra diktatórikus oldala a demokráciával, s lényegében kétség támad a proletárdiktatúra demokratikus tartalmát illetően.

Nemcsak arról van szó, hogy az ilyen nézetek képviselői nem értik világosan a proletárdiktatúra lényegét, hanem inkább arról, hogy egyes vezető kommunisták is illúziókat táplálnak a nyugati burzsoá demokrácia tartalmáról. Tudatukban kezdenek elmosódni Lenin szavai a burzsoá szabadságjogokról és az úgynevezett szabad választásokról, s egyesek közülük valóban azt hiszik,

hogy országuk sorsdöntő kérdései a választásokon dőlnek el s nem a monopóliumok urainak tárgyalásain. Innen, bizonyára innen van az a fanyalgás, amellyel a szocialista országok politikai intézményeit, közéletét, közelebbről: pártjaiknak és kormányaiknak a szocialista demokrácia fejlesztésére tett erőfeszítéseit elbírálják. Valóban előfordulhat, hogy a szocialista országokban tapasztaltak nem fedik azokat az elképzeléseket, amelyeket egyesek — főként nyugat-európai kommunista körökben — a demokráciáról és a szabadságjogokról magukban kialakítottak. Nekünk azonban úgy tűnik, mintha olyasmit kérnének számon és szeretnének ide, hozzánk átplántálni, ami itt történelmileg előzmények nélküli és osztálytartalmában nagyon is zavaros. Mintha a burzsoá demokratikus — idealizált, a valóságban nem létező! — politikai felépítményt akarnák ráhelyezni egy — már történelmileg kialakult — szocialista alapra.

Nem állítjuk, nem állíthatjuk azt, hogy a már kialakult szocialista demokráciánál jobbat nem lehet létrehozni. Természetesen azt sem, hogy nincs javítanivalónk a dolgozók közvetlen részvételét tekintve a társadalom ügyeinek intézésében. Mert a szocialista demokráciában ez a legfontosabb. Annyit azonban alighanem megállapíthatunk, hogy a jelenlegi körülmények között nemigen lehetséges a már fennálló szocialista országokban kifejlesztett demokráciától minőségileg különböző — szocialista — demokrácia létrehozása, vagy az aligha lesz szocialista demokrácia!

Az 1956. évi magyar ellenforradalom előkészítésének periódusa, aztán maga az ellenforradalom, de az 1968. évi csehszlovák események is kézzelfoghatóan megmutatták, milyen messzire sodródhat egy szocialista ország, ha a „tiszta", vagyis osztálytartalmától megfosztott demokrácia elképzelései gyökeret eresztenek — kiváltképp ha felelős kommunisták fejében is. A dolog természetéből következik, hogy — mint az nálunk és Csehszlovákiában is történt — a szabadságjogok han-

goskodó bajnokai – polgári demokraták és a párton belül a jobboldali revizionisták – nem annyira a demokrácia valóságos kiterjesztéséért küzdenek, mint inkább a saját demokráciájukért, a saját befolyásuk növeléséért, magyarán: a saját hatalmukért. Ezért állhatott elő az a furcsa helyzet, hogy miközben sűrűn pufogtak a nagy frázisok az „igazi", a „tiszta" demokráciáról, lényegében csak azok szava hangozhatott, akik pocskondiázták és sárral dobálták a szocializmus vívmányait, s a jezsuitákat is megszégyenítő lelki terrorral fojtották bele a szót a politikájukat és módszereiket ellenzőkbe.

Még egy ide tartozó dologról. Egyes nyugat-európai kommunista pártokban sokat foglalkoznak manapság a többpártrendszer kérdésével, mint az eljövendő szocialista demokrácia egyik fontos biztosítékával. Természetesen egyes országokban kialakulhat olyan helyzet, a hagyományok és a fennálló körülmények szükségessé tehetik, hogy a kommunista párt más pártokkal szövetségben kényszeríti ki a szocialista forradalom győzelmét, sőt az is, hogy a szocializmus építése is többpártrendszer keretében történik. A probléma abban van, hogy vajon az ilyen többpártrendszerű szocialista országban intézményesen is biztosítják-e majd a kommunista párt vezető szerepét vagy sem, másrészt, hogy a többi pártok is a szocializmus talaján állnak-e, és hajlandók-e osztálytartalmában ugyanazért, hangsúlyozzuk, ugyanazért a szocializmusért küzdeni, amiért a kommunista párt, a marxisták – leninisták küzdenek. Mert hát, legalábbis az eddigi tapasztalatok alapján, csak olyan többpártrendszert lehet helyeselni, amelyben a többi párt nem jelent hatalmi alternatívát, s a rendszer jellegét tekintve nem lehet ellenzék. Másképp a szocializmus ellenségei legális erődöknek használhatják fel e pártokat a szocializmus ellenében.

Végül néhány szót a kínai és az albán vezetők viszonyáról a szocialista demokráciához. E vezetők szemében a szocialista demokrácia fejlesztése valóságos vörös posztó, az erre irányuló törekvések szerintük a revizio-

nizmus megnyilvánulásai. Ők a párttagságnak, a népnek lényegében alig biztosítanak demokratikus jogokat, s minden óhajt elfojtanak, amely a demokrácia szélesítésére irányul — ugyanakkor persze nem fukarkodnak a demokrácia fejlesztéséről szóló frázisok pufogtatásával.

4. A MUNKÁSOSZTÁLY ÉS A KOMMUNISTA PÁRT VEZETŐ SZEREPE A SZOCIALISTA FORRADALOMBAN

A munkásosztálynak a szocialista forradalomban betöltött vezető szerepét elsőnek Marx fogalmazta meg. Ő kifejtette, hogy a szocialista forradalmat, a kapitalista rendszer megdöntéséért folytatott forradalmi harcot nem vezetheti más, csak a munkásosztály. Ezt az indokolja, hogy a munkásosztály a legkövetkezetesebb antikapitalista forradalmi erő, mert osztályhelyzete alapján a leginkább érdeke a kapitalista rendszer lerombolása, a szocialista társadalom fölépítése. A közismert megfogalmazás szerint a forradalomban a saját láncain kívül semmit sem veszíthet, viszont egy világot nyerhet. Később, az 1905-ös oroszországi polgári demokratikus forradalom tapasztalatai alapján, Lenin továbbfejlesztette Marx tételét azzal, hogy a munkásosztály a polgári demokratikus forradalomban is vezető szerepre hivatott, mert a késői polgári demokratikus forradalmak idején a burzsoázia már elveszti forradalmiságát, fél a proletariátustól, s megalkuvásra hajlik a földesúri osztállyal. Amikor pedig napirendre kerültek az antiimperialista forradalmak, a marxisták — leninisták arra a következtetésre jutottak, hogy a helyi burzsoázia összefonódása az imperialista monopoltőkével általában lehetetlenné teszi, hogy a forradalomnak a nemzeti burzsoázia hivatott vezetője legyen, s így ez a proletariátusra vár. Bár ezt a következtetést napjainkban újra vitatják, szerintünk következetesen véghez vinni az antiimperialista forradalmat ma is csak a munkásosztály vezetésével lehet.

Ha korunk demokratikus, antiimperialista és szocia-

lista forradalmaiban egyaránt a munkásosztályt illeti a vezető szerep, ebből történelmi szükségszerűséggel következik, hogy a munkásosztályt ezekben a forradalmakban élcsapata, a marxista–leninista párt, a kommunista párt irányítja, vezeti. Ez érvényes a szocialista forradalom győzelme utáni időszakra is, a szocializmus, a kommunizmus felépítésének egész szakaszában.

Mindez a marxistáknak–leninistáknak közismert dolog. Ámde a munkásosztály és a párt vezető szerepével kapcsolatban az utóbbi időben számos új keletű, antimarxista, antileninista nézet keletkezett. S itt megint hangsúlyozni kell, hogy ezek a nézetek nem hatástalanok a kommunista pártokra nézve sem, sőt megoszlás forrásai lehetnek.

Régis Debray nézetei

Figyelmet kell fordítani azokra az antimarxista–antileninista nézetekre, amelyek kiváltképp Latin-Amerika forradalmárai között terjedtek el, s amelyeket Régis Debray francia újságíró „Forradalom a forradalomban?" című írásában foglalt össze. Félreértések elkerülése végett mindjárt leszögezzük, Debray nem kommunista, hanem tipikus kispolgári forradalmár. Azt is meg kell azonban mondani, hogy Debray, mint arra könyve előszavában hivatkozik, nemcsak a saját véleményét mondja el, művét azoknak a beszélgetéseknek a tapasztalatai alapján írta, amelyeket a latin-amerikai forradalmi mozgalom neves, kiemelkedő vezetőivel folytatott. „*Ismételjük* – írja Debray –, *hogy az, aminek ezekben a jegyzetekben súlya van, annak a sok dél-amerikai, kubai, venezuelai, guatemalai stb. elvtársnak köszönhető, akik elmondták nekem tapasztalataikat, vagy akiknek gondolatai nyomtatásban láttak napvilágot.*"

Nincs módunkban ellenőrizni, hogy a Debray könyvében kifejtett nézetek mennyiben felelnek meg azon latin-amerikai forradalmárok felfogásának, akikre név említése nélkül hivatkozik. Azt azonban tudjuk, hogy ezek vagy ehhez hasonló nézetek a latin-amerikai forradalmi

mozgalomban ma már eléggé kirajzolódott irányzatot képviselnek.

Debray fejtegetéseiben sok az ellentmondás és a zavar, azt sem tudni pontosan, mikor milyen forradalomról értekezik, mikor beszél antiimperialista és mikor szocialista forradalomról. Ha azonban átrágjuk magunkat nézetein, kihámozhatjuk belőlük a szerzőnek azt a véleményét, hogy a latin-amerikai forradalmi mozgalomban — legyen szó akár antiimperialista, akár szocialista forradalomról — nem a munkásosztály, nem a kommunista párt hivatott a vezetésre, hanem a kispolgári értelmiség, illetőleg a gerillamozgalom.

A munkásosztályról Régis Debray könyvecskéjében csak mellékesen és tizedrangú kérdésként esik szó, s leginkább csak annak a bizonyítására, miért nem képes az betölteni a forradalomban a vezető szerepet. Debray nézeteinek alátámasztására fölfedezte az „egyenértékűség és behelyettesítés" úgynevezett törvényét. Erről a következőket írja: *„Így érvényesül ezekben a féligmeddig gyarmati országokban az »egyenértékűség és behelyettesítés« törvénye; a munkásosztály túlságosan kis létszámú vagy reformista szakszervezeti arisztokráciájának befolyása alatt áll, a parasztság elszigetelt és megalázott tömeg, s így mindkét osztály elfogadja politikai vezető szervül ezt a kispolgári származású vezető csoportot."*

A forradalmi mozgalom számos példával szolgál arra, hogy a kispolgárságból származó emberek, kijárva a marxizmus–leninizmus, a forradalmi harc iskoláit, szívvel-lélekkel magukévá tudják tenni a munkásosztály ügyét és kiváló kommunista forradalmárokká, sőt vezetőkké válnak. De a kispolgárság — mint osztály vagy réteg — soha, semmilyen körülmények között nem helyettesítheti a munkásosztályt a szocialista forradalom vezetésében. Előfordulhat, hogy egyes forradalmi mozgalmak időlegesen, átmenetileg a kispolgárság vezetése alá kerülnek, s egyes győzelmeket is arathatnak, de véglegesen győztes szocialista forradalomra a kispolgárság vezetésével aligha kerülhet sor. Ha a szocialista for-

radalmat nem a munkásosztály vezeti, az megáll félúton, deformálódik, visszafejlődik.

Debray tudománytalan módszerét példázza az a bűvészkedés, ahogyan a burzsoából proletárt, a proletárból pedig burzsoát farag a földrajzi környezet, az életmód néhány éves megváltozásának hatására. A következőket írja: „*És minden ember, még ha az elvtárs is, aki városban éli le életét, a gerillaharcossal összehasonlítva burzsoá, anélkül, hogy tudna erről...*" És máshol: „*Következésképpen arra a szörnyű elhagyatottságra, amelyben számos gerillagócnak hónapokig, sőt sokszor évekig kellett élnie, nem annyira az illegális állapotban kell keresni a magyarázatot, nem a síkságon működő apparátus érdektelenségében vagy árulásában, hanem elsősorban a két szint életfeltételei és ebből kifolyólag a gondolkodás- és viselkedésmódja közötti feloldatlan különbségben. A legjobb elvtárs is, ha fővárosban vagy külföldön van — még akkor is, ha csak valamilyen fontos küldetés miatt szakadt el a csapattól és önfeláldozóan dolgozik —, hatása alá kerül ennek a különbségnek és a következmény »objektív árulás«. Sokan közülük tudják is ezt. Amikor egy gerilla a maga városi vezetőivel vagy külföldi képviselőivel tárgyal, a »saját« burzsoáziájával beszél. Még ha szüksége van is a burzsoáziára — mint egy mesterséges tüdőre fulladás esetén —, nem téveszthetti szem elől az érdekeik és környezetük között fennálló különbségeket. Ketten nem ugyanazt a levegőt szívják.*"

Furcsa logika ez, annyi bizonyos. Ezek szerint: ha valamilyen romantikus hajlandóságú burzsoá származású ifjú fegyvert ragad és néhány évet a hegyekben tölt, ezáltal proletárrá válik, míg a munkás, aki kemény osztályharcos csatákban tölti le egész életét, gondolkodásmódjában burzsoává lesz, csak azért, mert a városban és nem a hegyekben lakik.

Egyébként Debray lekicsinyléssel beszél a munkásosztálynak a politikai és gazdasági követelések teljesítéséért vívott városi, üzemi harcáról, amely azzal a fő céllal folyik, hogy maga magát és más dolgozókat előkészít-

ve, megszervezze az imperializmus, a kapitalizmus ellen, a szocialista forradalomért vívandó küzdelmet. Ez Debray szerint fölösleges gyülekezetesdi, sztrájkosdi, szószaporítás, fecsegés, de nem forradalmi tett. Forradalmi tett csak a hegyekbe vonulás és a gerillaharc.

Debray könyve szinte egyetlen vádirat a marxisták — leninisták azon nézete ellen, hogy a latin-amerikai forradalomban — legyen az akár antiimperialista, akár szocialista jellegű — a kommunista pártot illeti meg az élcsapat szerepe.

Addig Debray is eljut, hogy elfogadja, amit Fidel Castro mondott: nincs forradalom élcsapat nélkül. De ez az élcsapat őszerinte nem szükségképpen a marxista—leninista párt.

Debray ugyan nem mondja ki nyíltan, de fejtegetéséből logikusan következik: az a latin-amerikai kommunista párt, amelyik nem ért egyet a fegyveres gerillaharc azonnali megindításával, nem vindikálhatja magának az élcsapat szerepét a forradalomban. Miután a latin-amerikai kommunista pártok nagyobb része nem ért egyet ezzel a stratégiával, Debray — képletesen szólva — kizárja ezeket a pártokat a forradalmi pártok közül. Szerinte ezek a pártok elfajult, reformista pártok, nem akarnak forradalmat, s ezért nem is tölthetik be az élcsapat szerepét.

De hát akkor milyen erő az, amely jogosult az élcsapat szerepére a latin-amerikai forradalomban? Ez az erő a gerillamozgalom. A gerillamozgalom — minden, nemcsak katonai szervezete a forradalomnak, hanem politikai szervezete is. *„Az élcsapat szerepét betöltő párt a gerillagóc sajátos alakjában is létezhet. A gerillamozgalom a vajúdó párt"* — írja Debray. Majd máshol: *„A népi hadsereg lesz a magva a pártnak és nem megfordítva. A gerillamozgalom maga a csíraállapotban levő élcsapat, és csakis magának a gerillamozgalomnak a fejlődése teremtheti meg az igazi pártot... ...Ezért van az, hogy a jelenlegi helyzetben a fő súlyt a gerillaháború fejlesztésére kell he-*

lyezni, nem pedig a meglevő pártok erősítésére vagy új pártok alakítására."

Tehát: a gerillamozgalomnak kell betöltenie a párt szerepét, és ellenőrzés alá kell vonnia minden mást!

A sok évtizedes tapasztalatú, harcos latin-amerikai kommunista pártok, amelyeknek egyre szélesedő a befolyásuk a néptömegek körében, kikerülnek a látószögből, az országonként néhány tucatnyi, esetleg néhány száz gerillaharcos viszont az élcsapat szerepét játssza a forradalmi mozgalomban.

„*Nevük által és hivatalos ideológiájuk révén de jure a nép élcsapatának a helyét foglalják el. Ha azonban de facto nem töltik be ezt a helyet, ez végre is azt jelenti, hogy a hely üres. A forradalomnak nincsenek kizárólagos tulajdonosai*" — írja Debray, nyilván a kommunista pártokra célozva. De mikor nem tölti be a kommunista párt az élcsapat szerepét? Az ember azt hinné, hogy ez bonyolult és gondos választ igénylő kérdés. De Debray könnyedén megadja a választ: ha nem vív fegyveres gerillaharcot! Ezt írja: „*Fegyveres harc nélkül nem lehetséges világosan körülhatárolt élcsapat. Mindenütt, ahol nincs fegyveres élcsapat, noha a feltételek megvannak hozzá, a politikai élcsapat hiányában keresendő a magyarázat.*" Megjegyzendő, hogy Debray Uruguayt kivéve az egész Latin-Amerikát ilyen területnek tartja.

Rosszul bánik Debray a marxista–leninista elmélettel is. Szerinte az elméletnek semmi jelentősége nincs a forradalmi harc szempontjából. Az a régi marxista–leninista felfogás, miszerint az elmélet vezérfonal a cselekvéshez, Debray szerint üres fecsegés, bürokratikus betűrágás.

Sorolhatnánk még Debray megállapításait, de azt hisszük, ennyi is elegendő. Hiszen világosan látható, hogy itt a marxizmus–leninizmus alapvető elméleti tételeinek revíziójáról van szó.

A vezető szereppel kapcsolatos helytelen nézetek a kommunista mozgalomban

Az európai kommunista mozgalomban is jelentkeznek a munkásosztálynak a szocialista forradalomban betöltött vezető szerepét kétségbe vonó nézetek. E nézetek leginkább a tudományos-műszaki forradalomra, a munkásosztály képzettségének általános növekedésére, az üzemi dolgozók struktúrájának változására, a technikusok, mérnökök és más magasan kvalifikált dolgozók számarányának gyors növekedésére, az atomkorszakra, az űrkorszak beköszöntésére, a kibernetika fejlődésére való hivatkozással vitatják a munkásosztály vezető szerepét az „ipari társadalom" szocialista forradalmában, s az értelmiséget — beleértve a diákságot is — tartják annak az erőnek, amelyet ilyen körülmények között megillet a vezetés.

Ilyen nézeteket képvisel nyíltan a már említett Ernst Fischer. Az előzőkben ugyancsak idézett Franz Marek pedig abból indul ki, hogy az értelmiség ez ideig még nem kapta meg az őt megillető szerepet a munkásmozgalomban, s ezt a hibát korrigálni kell. Marek korrekciója így szól: ha Marx idején a forradalmi értelmiség szerepe az volt, hogy bevigye a marxizmust a munkásosztályba, ma az a szerepe, hogy a „modern" marxizmus eszméit terjessze a munkások között. Marek azonban néhány fontos körülményről megfeledkezik. Marx idején még nem létezhetett a marxista elmélettel fölfegyverzett munkásmozgalom, ez csak akkor kezdett szerveződni, nem létezett kommunista párt. Jó lenne pontosabban megismerni azt a „forradalmi" értelmiséget, amelynek Marek jelenleg ezt a szerepet szánja. Mareket ismerve valószínű, hogy ez a „forradalmi" értelmiség távol áll a szocialista forradalomtól, s hogy azoknak az eszméknek, amelyeket terjesztenie kellene a munkásosztály körében, nem sok közük van a marxizmus—leninizmushoz.

A már idézett neomarxista Herbert Marcuse szerint

a munkásosztály azért nem lehet a szocialista forradalom vezetője, mert „integrálódott" a kapitalista társadalomba. Szerinte a szocialista forradalmat nem valósíthatja meg a munkásosztály, csak azok a rétegek, amelyek még nem „integrálódtak", a kitaszítottak, az üldözöttek, diákok és intellektuelek, a harmadik világ népei. A neomarxizmus kispolgári irányzat, s egyes, forradalmiságukkal hivalkodó értelmiségi körökben és a nyugati diákszervezetek egy részében népszerű lett, sőt egyes kommunistákra is hatással van.

Az európai kommunista mozgalomban is előfordul tehát a marxista—leninista párt élcsapat jellegének, a párt vezető szerepének tagadása, de még gyakoribb a szemérmes hallgatás erről. Ha valaki ennek oka felől érdeklődik, rendszerint azt a választ kapja, hogy a kommunista párt élcsapat jellegének és a vezető szerepre való igényének hangsúlyozása taszítóan hatna a párt szövetségeseire, bántaná érzékenységüket. Eszerint egyes nyugati kommunista pártok vezetőinek a hallgatása ezekről a kérdésekről taktikai okokkal magyarázható. Félő azonban, hogy a hallgatás — legalábbis egyes esetekben — többet takar ennél, s inkább a leninizmus pártra vonatkozó tanításainak a revíziója forog fenn, azzal a megokolással, hogy a demokratikus társadalomban egyetlen pártot sem illet meg vezető szerep.

A munkásosztály és a kommunista párt vezető szerepét tagadó vagy kétségbe vonó nézetek, illetőleg az ezeknek megfelelő gyakorlat, nemcsak a kapitalista országok kommunista pártjaiban fordulnak elő. Egész sor téves nézet van forgalomban a szocialista országokban is, különösen ami a kommunista párt vezető szerepét illeti. S az ilyen nézetek a szocialista országokban a munkáshatalom pilléreit gyöngítik.

A kínai vezetők látszólag nem lépnek fel az ellen, hogy az antiimperialista és a szocialista forradalmat a munkásosztálynak és a kommunista pártnak kell vezetnie. Beszédeikben és írásos megnyilvánulásaikban mást sem tesznek, mint hogy kinyilatkoztatják tántorít-

hatatlan hűségüket ezekhez az elvekhez. A valóságban azonban már messzire elrugaszkodtak tőlük.

Néhány oldallal előbb már utaltunk arra, hogy a korunk fő ellentmondásával kapcsolatos kínai nézetek logikusan elvezetnek a munkásosztály vezető szerepének tagadásához az antiimperialista és a szocialista forradalomban. Mert ha korunk fő ellentmondása nem a szocialista világrendszer (melynek országaiban a munkásosztály a vezető társadalmi erő) és az imperializmus között áll fenn, hanem a harmadik világ népei, nemzetei és az imperializmus között, akkor a forradalmi harc vezetésére nem a munkásosztály és forradalmi élcsapata, hanem a nemzeti felszabadító mozgalom hivatott.

Igaz, Kínában az utóbbi időben ismét sűrűn hangzanak el kijelentések a munkásosztály vezető szerepének szükségességéről. Miután a „forradalmi diákság" fellépése zűrzavart idézett elő az országban, nem utolsósorban a termelésben, a kínai vezetőknek a jelek szerint újfent eszükbe jutott a munkásosztály. Arra viszont egyelőre semmi jel sem mutat, hogy a munkásosztályra valóban mint vezető osztályra tekintenek.

Mao Ce-tung és csoportja korábban sokat szónokolt a kommunista párt vezető szerepéről is, a „kulturális forradalom" megindulása után azonban ez nem szerepelt a jelszavak között. Tény, hogy a Kínai Kommunista Párt vezetését – mivel nem engedelmeskedett megfelelően Mao Ce-tung csoportjának – gyakorlatilag szétzúzták, s a „kulturális forradalom" úgynevezett vezető csoportjával helyettesítették. A párt vezetősége nem szabályszerűen, a párt szervezeti szabályzata alapján megválasztott vezetőség. Magát a pártot a IX. kongresszus előkészítése során tizedelték meg. Ezek után a mai KKP nem ugyanaz a párt, mint amit mi korábban Kínai Kommunista Pártnak neveztünk.

A kínai vezetők nemzetközi politikája szintén bizonyítékul szolgál rá, miként képzelik ők a munkásosztály és a kommunista párt vezető szerepét. Mao Ce-tung és csoportja egyetlen ország tekintetében sem orientálódik

a munkástömegeket valóban képviselő szervezetekre, a szakszervezetekre, a munkásokat tömörítő és őket képviselő kommunista pártokra, hanem anarchistákból, trockistákból, kispolgári forradalmárokból verbuválódott szűk csoportosulásokra támaszkodik.

Szocialista országokban másutt is tapasztalható a kommunista párt szerepének sajátos felfogása.

Itt csak érintve ezeket az ismert nézeteket: a kommunista pártnak — úgymond — nem szabad „beavatkoznia" a szocializmus építésébe, nem szabad „adminisztratív" intézkedéseket elrendelnie, egyetlen feladata a tömegek ideológiai-politikai nevelése. Eszerint „beavatkozás", ha például a párt határozatokat hoz a szocialista építés egyes kérdéseiről. Természetesen ellentétek forrása, ha az ilyen irányzat képviselői a más szocialista országokban kialakult és bevált gyakorlatot „etatista-bürokratikus", „adminisztratív" és más jelzőkkel illetik, s — nagyon is vitatható — nézeteiknek és gyakorlatuknak szemlátomást általános érvényt akarnak adni.

Ismeretes, hogy 1968 folyamán Csehszlovákiában is nagyarányú támadás bontakozott ki a kommunista párt vezető szerepe ellen. Az elkövetett súlyos hibákat ürügyül felhasználva, a jobboldali opportunisták kétségbe vonták a Csehszlovák Kommunista Pártnak azt a jogát, hogy a munkásosztály élén vezesse a szocialista építést. A jobboldali opportunisták a kommunista párt „hatalmi monopóliumát" támadták, a pártok szabad versenyéről, az ellenzék szükségességéről, a kommunista pártnak az állami életbe való be nem avatkozásáról értekeztek, s ezeknek az „elveknek" a gyakorlati megvalósítását szorgalmazták.

Térjünk ki külön is a következő kérdésre: mi az oka annak, hogy mostanában újra sűrűn felbukkantak az értelmiségnek a szocialista forradalomban betöltött vezető szerepéről szóló nézetek? Ezek — mint közismert — egyáltalában nem újak, a marxizmus–leninizmus történetében már számos alkalommal jelentkeztek.

Miért éppen most bukkannak ismét fel? Minden bizonnyal összefügg ez a kibontakozott tudományos-műszaki forradalommal, az értelmiségieknek a mai termelésben erősen megnövekedett szerepével. De az is megfigyelhető, hogy kifejezetten politikai tartalommal e nézetek akkor jelentkeznek, amikor a nemzetközi helyzet vagy a kommunista mozgalom egyes eseményei tápot adnak felbukkanásukhoz. Az értelmiség vezető szerepéről szóló nézet feléledt például a magyar ellenforradalom előkészítése során. Ez összefüggött azzal is, hogy az ellenforradalom előkészítőinek nagy része értelmiségiek köréből került ki, másrészt azzal is, hogy az értelmiségieket zavarta meg leginkább az a kampány, amely a hibák kijavításának ürügyén a munkáshatalmat támadta. Hasonló volt a helyzet Csehszlovákiában. Nyugat-Európában ezeknek a nézeteknek a parlamenten és pártokon kívül álló új baloldali mozgalom adott új lökést: ennek vezetése jórészt értelmiségiekből s nagy számban diákokból verbuválódik, mégpedig olyanokból, akik nem találták meg az utat a munkásmozgalomhoz, illetve nem kapcsolódnak hozzá. Számításba kell venni olyan jelenségeket is, mint az értelmiségi foglalkozásúak nagy száma a párt- és állami vezető posztokon a szocialista országokban, a kapitalista országokban pedig az értelmiségiek — számarányukat messze túlhaladó — részvétele a baloldali mozgalmakban, a kommunista pártokban, a tüntetéseken, demonstrációkon és más megmozdulásokban.

A kommunistákat azonban nem téveszthetik meg a felületi jelenségek. Egyfelől figyelembe kell venni azt, hogy a baloldali, főképp a kommunista mozgalomban részt vevő és szereplő marxista–leninista értelmiségiek a munkásosztály politikáját valósítják meg, s nem képviselnek valamiféle külön értelmiségi vezető réteget. Másfelől azt is látni kell, hogy az értelmiségi és diákmegmozdulások egymagukban nem fenyegetik létében a kapitalista rendszert, hogy a munkások nehezebben mozdulnak ugyan, mint az értelmiségiek, de ha meg-

mozdulnak, az mindig veszélyezteti a kapitalista hatalom alapjait. Tipikus példája ennek a tavaly tavasszal Franciaországban lezajlott általános sztrájk. A párizsi diákság egyes rétegei valóságos utcai csatákat vívtak a francia rendőrséggel, felszedték a kövezetet, barikádokat építettek, kőzáport zúdítottak a rendőrökre, s szemtől szemben elszenvedték azok brutális megtorlását. A diákok egy része az anarchizmus fekete zászlaját lobogtatva vonult az utcára, maóista jelszavakat hirdetett, s a hatalom azonnali megragadásának szükségességét hangoztatta. Kétségtelen, ez nehézséget okozott de Gaulle rendszerének, de alapjaiban nem veszélyeztette. Amikor azonban sor került a munkásosztály hatalmas, egységes megmozdulására, amikor majdnem tízmillió francia dolgozó rendkívül fegyelmezetten, nagy önuralmat tanúsítva, visszautasítva minden provokációt, a harc színterére lépett, de Gaulle rendszere a válság szélére került. Ez késztette meghátrálásra de Gaulle-t, nem az anarchista diákok fellépése, nem Cohn-Bendit és társai.

Soha nem szabad szem elől téveszteni azt az alapvető marxista–leninista igazságot, hogy az értelmiség azért sem lehet a szocialista forradalom vezető ereje, mert az nem osztály, hanem csak réteg, amely több osztályból verbuválódik. Igaz, az értelmiség nagy részét a kapitalista rendszer kizsákmányolja, de nem jelentéktelen részét még mindig korrumpálja, magához láncolja, érdekeltté teszi a kapitalizmus fenntartásában, megőrzésében. Az értelmiség tehát nem homogén réteg. Vannak „proletárjai", akik a munkásosztályhoz húznak, s vannak „burzsoái", akik a burzsoáziához hasonló körülmények között élnek. Forradalmat győzelemre vinni azonban csak olyan hadsereggel lehet, amelynek harcosait azonos célok lelkesítik, s helyzetüknél fogva eléggé fegyelmezettek a vezérkar döntéseinek végrehajtásában.

A munkásosztálynak a forradalomban betöltött vezető szerepével kapcsolatos antimarxista felfogás és gyakorlat – akár a jobboldali opportunisták nézeteiről

van szó, akik szerint a forradalom vezetője az értelmiségi elit vagy a diákság, akár Régis Debray nézeteiről, aki szerint egyes kispolgári értelmiségi csoportokat illeti a vezető szerep a forradalomban, akár a kínai gyakorlatról, amely a hadseregnek és a „forradalmi" diákságnak szánja a vezető szerepet a szocializmus építésében —: mindez elkerülhetetlenül súlyos vereségeket okoz. A munkásosztály vezető szerepe nélkül nem lehet következetesen végigvinni a szocialista forradalmat, s nem lehet fölépíteni a szocializmust. Minden eltérés a munkásosztály vezető szerepének érvényesítésétől — a szocialista forradalom és a szocializmus építésének deformálódását, végső soron bukását idézi föl.

A kommunista párt élcsapat jellegének és vezető szerepének tagadása — akár a jobboldali, akár a „baloldali" opportunisták teszik ezt — nem vezethet máshoz, mint hogy a szocialista forradalom rossz vágányokra téved vagy végleg megfeneklik.

5. A SZOCIALISTA ORSZÁGOK ÉS A KOMMUNISTA PÁRTOK ÖNÁLLÓSÁGÁNAK, FÜGGETLENSÉGÉNEK, SZUVERENITÁSÁNAK KÉRDÉSEI

A nemzetek és államok önállóságának, függetlenségének, szuverenitásának elve a népek nemzetté válásával került előtérbe, mint olyan elv, amely szabályozza a nemzetek illetve az államok egymás közti kapcsolatait. A kommunisták mindig elismerték a nemzetek és a népek jogát az önállóságra, a függetlenségre, és harcoltak is érvényesítéséért. Hadd utaljunk csak arra, hogy a világ első szocialista állama, az oroszországi proletárdiktatúra például elismerte a finn nép önrendelkezési jogát, s mindvégig tiszteletben tartotta a finn állam önállóságát, függetlenségét és szuverenitását.

A szocialista világrendszer kialakulása után a szocialista országok abból indultak ki, hogy önállóságukat, függetlenségüket, szuverenitásukat egyetlen nagy ve-

szély fenyegeti: a nemzetközi imperializmus. Ezért a szocialista országok létrejöttük első éveiben szoros szövetségi rendszert építettek ki egymással, abból a célból, hogy az imperialista hatalmak minden — az önállóságuk, függetlenségük és szuverenitásuk ellen irányuló — merényletét határozottan és — ha kell — a közös erő latbavetésével visszaverjék. S valóban, a szocialista világrendszer országai kemény és bonyolult harcot folytattak és folytatnak az imperialista hatalmak különféle megosztási és beavatkozási kísérletei ellen, általában véve az imperialistáknak az ellen a hosszú lejáratú terve ellen, hogy a szocialista rendszert aláaknázzák, majd megsemmisítsék.

Ilyen körülmények között a szocialista országok önállóságának, függetlenségének, szuverenitásának kidomborítása és védelme nagyon is fontos, s szerves része a szocialista országok politikájának, hiszen önállóságukat, függetlenségüket és szuverenitásukat változatlanul fenyegeti a nemzetközi imperializmus. Az utóbbi évtized fejleményei azonban azt mutatják, hogy ezeket az elveket — mint a marxizmus—leninizmus más fontos elveit is — a kommunista mozgalomban is visszájára kezdik fordítani, eltorzítják eredeti értelmüket, rendeltetésüket és céljukat.

Egyes kommunista pártok vezetői a szocialista országok, illetve a kommunista pártok egymás közötti kapcsolataiban elvontan és egyoldalúan a legfontosabbnak nyilvánítják az önállóság, a függetlenség, a szuverenitás tiszteletben tartásának elvét, s azt nem kapcsolják egybe a kommunista pártok és a szocialista országok kapcsolatainak alapelvével, a proletár internacionalizmussal. Az önállóság, a függetlenség, a szuverenitás eszméje így elveszti osztálytartalmát.

Más kommunista vezetők és propagandisták szinte naponként ismételgetik, hangsúlyozzák az önállóság, a függetlenség, a szuverenitás gondolatát, mégpedig úgy, hogy ez — mivel nem a valódi fenyegetéssel, az imperialista fenyegetéssel szemben történik — óhatatlanul

olyan hangsúlyt kap, mintha a szocialista nagyhatalomtól, a Szovjetuniótól és a Szovjetunió Kommunista Pártjától féltenék országuk, illetve pártjuk önállóságát, függetlenségét, szuverenitását. Annál is inkább erre kell gondolni, mert ilyesfajta gyanúsítgatások már nyíltan, mindenki számára érthetően, szóban is, írásban is megfogalmazódtak.

Nem véletlen, hogy a kommunista és munkáspártok 1969 júniusi moszkvai értekezletén számos párt képviselői bírálták ezeknek az elveknek elvont és egyoldalú túlhangsúlyozását. Az Izraeli Kommunista Párt Központi Bizottságának főtitkára, Meir Vilner hangsúlyozta: minden párt önállóan dolgozza ki saját politikáját, de pártja elveti a pártok önállóságának opportunista-nacionalista értelmezését, azoknak a nézeteit, akik ezt a függetlenséget a Szovjetunió Kommunista Pártjától való elhatárolódás fokával mérik.

Az önállóság, a függetlenség, a szuverenitás és a belső ügyekbe való be nem avatkozás kérdése 1968 nyarán és őszén a nemzetközi kommunista mozgalomban az egyik fő vitatéma lett. Azzal kapcsolatban történt ez, hogy öt szocialista ország — a Szovjetunió, a Lengyel Népköztársaság, a Német Demokratikus Köztársaság, a Bolgár Népköztársaság és a Magyar Népköztársaság — fegyveres segítséget nyújtott a baráti csehszlovák népnek, és ezzel gátat vetett az ellenforradalom kibontakozásának.

Számos kommunista párt és néhány szocialista ország egyes vezetői élesen bírálták az öt szocialista ország párt- és állami vezetésének ezt a lépését, mondván: ezzel megsértették egy szocialista ország, Csehszlovákia szuverenitását, beavatkoztak egy szocialista ország és egy kommunista párt belső ügyeibe. Egyesek — erősen belelovalva magukat a bírálatba — arról kezdtek értekezni, hogy az öt szocialista ország ezzel a lépésével a szocialista világrendszer legfontosabb tartópillérét ásta alá, s beláthatatlan károkat okozott a kommunista mozgalomnak.. Az imperialista propaganda pedig azzal rágal-

mazta a Szovjetuniót, hogy új elvet, a „korlátozott szuverenitás" elvét akarja érvényesíteni a kommunista pártok és a szocialista országok viszonylatában.

Egyes kommunista vezetők kijelentették, hogy a szocialista országok soha, semmilyen körülmények között sem avatkozhatnak bele más szocialista országok belső ügyeibe, még akkor sem, ha valamely testvéri és szövetséges szocialista országban az ellenforradalom, a kapitalizmus visszaállításának a veszélye fenyeget. Célzások történtek arra is, hogy az öt szocialista ország tulajdonképpen valamiféle haladó folyamatok feltartóztatása miatt küldte csapatait Csehszlovákiába, hogy ott újra a „konzervatív" kommunizmus uralmát segítse elő.

Véleményünk szerint azoknak a kommunista vezetőknek a nézeteiben, akik ily módon bírálják az öt szocialista ország csehszlovákiai lépését, nem sok nyoma van az osztályszemléletnek és a valódi, tettekben is kifejeződő proletár internacionalizmusnak.

Az első, amit meg kell jegyeznünk, az a következő: mint minden elvet, az önállóság, a függetlenség és a szuverenitás elvét sem szabad tértől és időtől elvonatkoztatva vizsgálni, tévútra vezet annak abszolutizálása, s torz következtetésre jut, aki azt pusztán jogi oldalról ítéli meg. Akik a fenti módon bírálják az öt szocialista ország lépését, azok teljesen megfeledkeznek arról, hogy imperialisták is vannak a világon. Az imperializmus nemcsak arra törekszik, hogy megakadályozza a kapitalista országok népeinek a felszabadulását, hanem arra is, hogy azokban az országokban, amelyekben már győzött a szocialista forradalom, visszaállítsa a kapitalista rendszert. A szocialista közösség, a nemzetközi kommunista mozgalom elemi kötelessége, hogy fellépjen a nemzetközi imperializmus, a vele szövetséges belső ellenforradalmi erők és a munkáshatalomra törő revizionista erők minden olyan törekvésével szemben, amely valamelyik szocialista országban a hatalmat, a rendszert veszélyezteti. Hagyni, hogy egy szocialista ország az imperialisták beavatkozásával kapitalistává váljon, olyan hiba, amelyet a

világ forradalmi és haladó erői soha nem bocsáthatnának meg a szocialista országoknak, a kommunista mozgalomnak. Annál is inkább így van ez, mert az ellenforradalomtól veszélyeztetett szocialista országok népei sem akarják feladni a szocialista vívmányokat. Ilyen látszat csak azért keletkezhet, mert az ellenforradalom előkészítői és az imperialisták – akik nagyon is tudatosan kihasználják elkövetett hibáinkat – időlegesen megzavarhatják nagy tömegek tisztánlátását, s azok egyes esetekben szándéktalanul is felléphetnek a szocializmus ellen. Amikor a nép harcokban és nagy áldozatok árán kivívott hatalmáról van szó, a szocialista országok, a kommunista pártok nem ülhetnek tétlenül, s nemcsak joguk, hanem kötelességük is, hogy széttépjék az ellenforradalom és az imperializmus propagandistáinak ködfüggönyét, s határozott intézkedéseket tegyenek. Belső ügy és közös ügy ilyen esetekben nem választható szét egymástól, s ilyenkor nem beavatkozásról, hanem a szocialista vívmányok közös védelméről van szó.

A kommunista mozgalomban ezek mind ez ideig általánosan elismert elvek voltak. Ezért értett egyet a kommunista mozgalom és a szocialista világrendszer teljes egészében azokkal a lépésekkel, amelyeket a magyar kommunisták és a Szovjetunió foganatosítottak 1956-ban az ellenforradalmi veszély elhárítására. Igaz, a bírálók között vannak olyanok, akik általában most is helyesnek tartják az elmondottakat, de szerintük Csehszlovákiában más volt a helyzet, nem volt ellenforradalmi veszély, következésképp a kapitalizmus restaurációja sem fenyegetett. Ez az értékelés azonban nem állja meg a helyét, a tények mást mutattak. Hadd hivatkozzunk itt csak arra, hogy Csehszlovákia belpolitikai életének fejleményei 1968 augusztusa után is szinte napról napra az ellenforradalmi erők jelenlétéről és fenyegetéséről tanúskodtak, s éppen augusztus 21-e után lett teljesen nyilvánvalóvá, hogy az öt szocialista ország lépése teljesen indokolt és megalapozott volt. Ma már egyre több

csehszlovák kommunista, pártvezető és dolgozó szól erről a tényről.

S mi van azzal a váddal, hogy az öt szocialista ország a csehszlovákiai haladó folyamatoknak akart gátat vetni, valamiféle „konzervatív kommunizmus" érdekében? A „haladó kommunizmus" már régen lelepleződött, s tudjuk, hogy az nem más, mint a jobboldali opportunizmus álcája, az ellenforradalom szálláscsinálója. Egyszersmind a kommunisták megosztását célozza. Így volt ez Csehszlovákiában is. Az igazság az elkövetett hibákkal szembeforduló és a szocializmust védelmező marxisták – leninisták oldalán volt és van.

Az 1969. évi moszkvai nemzetközi tanácskozáson is szó esett az úgynevezett csehszlovák kérdésről, annak következtében, hogy néhány fejlett tőkésország kommunista pártjának képviselője szóba hozta ezt, holott a csehszlovák küldöttség kifejezetten kérte ennek mellőzését. Figyelemre méltó volt, miként ítélik meg az öt szocialista ország katonai lépését azok a kommunista pártok, amelyek saját tapasztalataikból ismerik az imperializmus elnyomó politikáját. Manuel Mora, a Costa Rica-i Népi Élcsapat Párt főtitkára ezzel kapcsolatban a következőket mondotta:

„Mi úgy véljük, hogy az elveket nem szabad elvontan kezelni vagy mechanikusan alkalmazni. Mindenekelőtt mi sohasem tévesztjük szem elől azt, hogy az imperializmus a háború szélén tartja a világot, hogy háborúra készül, szakadatlanul a háború kirobbantásán mesterkedik. Pénz és rendőrség segítségével sikerül neki a legváratlanabb helyekre is behatolnia. Ügyesen, a tömegek számára nem nyilvánvalóan fejti ki felforgató tevékenységét. Ilyen körülmények között tűrhetetlen az elvek elvont alkalmazása, mivel ez esetben ügyünk szempontjából akadállyá válhatnak. Mindezt szem előtt tartottuk, amikor bekövetkeztek a csehszlovák események."

6. NÉHÁNY KÜLPOLITIKAI, SZERVEZETI ÉS TAKTIKAI KÉRDÉS

A vita nemcsak elvi, stratégiai kérdésekről folyik, hanem konkrét külpolitikai, szervezeti és taktikai kérdésekről is. Ezek rendszerint összefüggésben vannak az elvi, stratégiai jellegű problémákkal, de a jobb érthetőség kedvéért itt különválasztva tárgyaljuk őket. A vitás külpolitikai, szervezeti és taktikai problémák száma meglehetősen nagy, most csak néhányat ragadunk ki közülük, de úgy hisszük a legfontosabbakat.

Külpolitikai kérdések

A nemzetközi kommunista mozgalomban és a szocialista közösségben az egyik legtöbbet vitatott kérdés, hogy milyen magatartást tanúsítsanak a szocialista országok az Egyesült Államok politikájával szemben.

Mint ismeretes, az Egyesült Államok kormánya a szocialista országok vonatkozásában szelektív politikát folytat. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy míg az Egyesült Államok az európai szocialista országokhoz fűződő viszonyát igyekszik — kivéve a Német Demokratikus Köztársaságot — normalizálni, sőt javítani, más szocialista országokkal (a Vietnami Demokratikus Köztársasággal, a Kubai Köztársasággal, a Koreai Népi Demokratikus Köztársasággal) szemben politikája agresszív, fegyveres provokációkra orientálódó, sőt a Vietnami Demokratikus Köztársaság ellen hosszú ideig hadüzenet nélküli pusztító légiháborút folytatott. A vita lényegében akörül folyik, miképpen reagáljanak az európai szocialista országok erre a politikára.

Egyes kommunista pártok — például az albán, a kínai és más kommunista pártok — vezetői azt ajánlják, hogy az európai szocialista országok kormányai utasítsák vissza az Egyesült Államok kormányának „kapcsolatépítő" javaslatait, közeledési kísérleteit, ne tárgyaljanak vele, sőt egyesek szerint az európai szocialista országoknak diplomáciai kapcsolataikat is meg kellene

szakítaniuk az Egyesült Államokkal, ha az tovább folytatja agresszív politikáját.

Úgy hisszük, az európai szocialista országok nem fogadhatják el ezeket a tanácsokat. Az európai szocialista országok minden körülmények között, minden fronton, a szükséghez képest minden eszközzel harcolnak az agresszív amerikai külpolitikai irányzat megfékezéséért. Ha az Egyesült Államok kormánya fegyveres agressziót követ el a világ bármely részében, az európai szocialista országok az elsők között nyújtanak segítséget a megtámadott országnak és népének. Ha az Egyesült Államok politikai nyomást gyakorol egy államra, az európai szocialista országok harcba szállnak a politikai frontokon is, föltételek nélkül készek politikai támogatást nyújtani az adott országnak. Ha az Egyesült Államok imperialistái a gazdasági zsarolás eszközével akarnák térdre kényszeríteni valamelyik országot, a szocialista országok – erejükhöz és lehetőségeikhez mérten – gazdaságilag is segítik az illető országot. A szocialista országok segítségének egyetlen előfeltétele van, mégpedig hogy a megtámadott vagy megzsarolt ország kormánya és népe maga is akarjon harcolni az amerikai imperialisták tervei ellen.

Ugyanakkor: ha az Egyesült Államok kormánya valamilyen területen készséget mutat rá, hogy lemondjon agresszív céljairól, ha hajlandó bizonyos területeken a kölcsönösen előnyös együttműködésre a szocialista országokkal, akkor ezek nem utasíthatják el ezt a törekvést minden további nélkül. Következik ez a békés egymás mellett élés politikájából, amely ugyancsak a szocializmus érdekében való harc a tartós béke biztosítása, a háború elhárítása végett. Más kérdés az, hogy olyan helyzetben, mint amilyen a mai, amikor az Egyesült Államok kormánya irtóhadjáratot folytat a dél-vietnami nép ellen, és amikor nemrégiben még barbár légiháborút viselt egy szocialista ország, a Vietnami Demokratikus Köztársaság ellen, az ilyesfajta közeledésnek erős korlátai vannak.

Ha az európai szocialista országok nem ezt a politikát folytatnák, ha nem ezt a választ adnák az Egyesült Államok kormányának közeledési kísérleteire, akkor közvetve tulajdonképpen az amerikai imperialisták szélsőséges köreinek, a héjáknak a politikáját könnyítenék meg. A héják ugyanis éppen azt akarják bebizonyítani az Egyesült Államok népének és az egész kapitalista világnak, hogy a szocialista országokkal csak az erő, az erőszak nyelvén lehet beszélni, hogy felesleges minden olyan erőfeszítés, amelynek célja békés, tartós viszony létesítése a szocialista országok és az Egyesült Államok között, s meddő dolog a fontos világproblémák tárgyalások útján való rendezésére törekedni.

Az előbbiekkel szorosan összefügg a leszerelési tárgyalások kérdése, ezen belül az atomleszerelés érdekében tett lépések. Hiszen a leszerelési tárgyalások — így az atomleszerelés — sikere lényegében az Egyesült Államok szándékaitól, tetteitől függ.

A kínai vezetők élesen támadják a leszerelési tárgyalások gondolatát, s föllépnek az atomstop- és az atomsorompó-egyezmény ellen, mondván, hogy azok nem kielégítőek, inkább be kellene tiltani ezeket a tömegpusztító fegyvereket. A kínai vezetők ebben a kérdésben is a mindent vagy semmit álláspontjára helyezkednek, s szemlátomást a szovjet politikát akarják keresztezni ebben is.

A kínai és az albán vezetők arra hivatkoznak, hogy a leszerelés jelszava lefegyverzi a népeket, s megbénítja az antiimperialista harcot. Az igazság az, hogy a leszerelés jelszava és az érdekében folytatott politika hozzásegíti a szocialista országokat és a kommunista pártokat ahhoz, hogy minél szemléltetőbben, minél teljesebben leleplezzék az Egyesült Államok imperialistáinak manővereit, háborús törekvéseit, ily módon újabb és újabb tömegeket sorakoztathatnak föl az imperializmus ellenében a békéért folyó küzdelemre. Ezenkívül olyan egyezményeknek, mint az atomcsend- és az atomsorompó-

egyezmény, az is jelentőséget ad, hogy bizonyos mértékben megkötik az amerikai imperialisták kezét, megakadályozzák az atomfegyverek korlátlan elterjedését a Földön, s ezzel csökkentik egy nukleáris világháború kitörésének a veszélyét.

A kínai vezetők propagandájukban azzal is érvelni szoktak, hogy az amerikai imperialisták semmiféle szerződést nem tartanak meg, s ezért az ilyen szerződések becsapják, félrevezetik a világot. Természetesen nincs kizárva, hogy az Egyesült Államok uralkodó körei megsértik az ilyen egyezményeket, számtalan más egyezményt is megszegtek már. De azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy az egyezmények megtartása meglehetős pontossággal ellenőrizhető, ha pedig az Egyesült Államok kormánya mégis megszegi a szerződéseket, az imperializmus még inkább lelepleződik a népek szemében.

Az igazság az, hogy a kínai vezetőket a leszerelés jelszava és politikája ellen indított kampány során alapvetően a Szovjetunió és az SZKP elleni politikai harcuk szükségletei és kívánalmai vezérlik. Másképpen nem volna érthető, miért nem indított Mao Ce-tung és csoportja már korábban harcot a leszerelés politikája és a Szovjetunió ezt szolgáló lépései ellen. Hiszen a leszerelés több mint három évtizede a Szovjetunió, a szocialista országok, valamint a kommunista pártok nemzetközi politikájának fontos része. Miért éppen most indították meg a kínai vezetők az ellenkampányt, amikor a nemzetközi erőviszonyoknak a szocializmus javára történő eltolódása következtében nagyobb a remény a leszerelésre, mint korábban volt?

Az Egyesült Államokhoz fűződő viszonnyal függnek össze azok a bírálatok is, amelyek egyes kommunista pártok vezetői részéről elhangzanak az európai szocialista országok Európa-politikájával kapcsolatban, mondván, hogy az európai helyzet viszonylagos enyhülése következményeképpen az Egyesült Államok kivonhatta csapatainak egy részét Európából és a vietnami frontra

vagy más területre dobhatta vagy dobhatja át, s ezzel az európai szocialista országok tulajdonképpen segédkezet nyújtanak az amerikai imperializmus agresszív politikájának megvalósításához. Ehelyett Európában valamilyen mesterséges feszültséget kellene teremteni, egy újabb berlini krízist vagy valami ehhez hasonlót, hogy az Egyesült Államok kormánya kénytelen legyen erre a „második frontra" nagy létszámú hadseregeket átvezényelni, következésképp ezáltal is gyengüljenek vietnami erői.

Az európai szocialista országok kormányai nem érthetnek egyet ilyesfajta elképzelésekkel; ezek nem a szocializmusnak, a haladásnak kedveznének, hanem az imperializmusnak, a reakciónak. Az európai szocialista országoknak két évtizedig tartó erőfeszítésbe került szertefoszlatni a Szovjetunió és a szocialista országok agresszív szándékairól, Európa lerohanásának szovjet tervéről koholt imperialista rágalmakat. Ismeretes, hogy éppen ilyesfajta „veszélyekkel" indokolták az amerikai uralkodó körök a Marshall-tervet és az Észak-atlanti Szövetség megalakítását. Ma már a szocialista országok agresszív szándékairól terjesztett imperialista propagandaszólamok nem találnak hitelre az európai népeknél, de még az európai kormányoknál sem. Jellemző, hogy Konrad Adenauer volt nyugatnémet kancellár, a hidegháború hírhedt bajnoka is elismerte — nem sokkal halála előtt —, hogy a Szovjetunió békét akar.

Figyelembe kell venni a kérdés másik oldalát is. Az utóbbi esztendőkben tanúi vagyunk annak, hogy az imperialista hatalmak szövetségi rendszereiben, így például az Észak-atlanti Szövetségben is, centrifugális erők keletkeztek, s ezek hatása lazító. A centrifugális erők keletkezése és működése a kapitalista rendszer belső fejlődésének következménye, de a nemzetközi helyzetnek az imperialista hatalmakra nézve kedvezőtlen fejlődése is erősíti ezt a tendenciát. Nos, ha feltételezzük, hogy az imperialista hatalmak egyik legerősebb összetartó kapcsa az a közös harc, amelyet a szocializmus elő-

nyomulása, a szocialista országok ellen folytatnak, akkor feltételeznünk kell azt is, hogy a szocialista országok részéről őket fenyegető közös veszélyek esetén leküzdenék, félretennék ellentéteiket abból a célból, hogy szorosabbá tegyék együttműködésüket a szocialista országok, a szocializmus elleni harcban. A kisebb európai kapitalista országok pedig még inkább függő helyzetbe kerülnének a nagyobb imperialista hatalmaktól, mindenekelőtt az Egyesült Államoktól.

Egy ilyen politika károkat okozna a szocialista országok és az európai kapitalista országok viszonylag jól fejlődő kapcsolatainak, esetleg évekre, ha nem évtizedekre visszavetné őket. De nem kedvezne ez a politika a nyugat-európai haladó mozgalmaknak sem. A feszültség növekedése kitűnő ürügyet szolgáltatna az antikommunista hisztéria még nagyobb arányú felkeltésére, a kommunista pártok elleni támadások megújítására, az esetleges megtorló intézkedésekre a kommunista pártok és más haladó mozgalmak ellen.

Egyáltalán: naivitás azt gondolni, hogy egy ilyen politika lényegesen tehermentesítené a vietnami frontot. Az Egyesült Államok kormánya ugyanis tisztában van azzal, hogy bármilyen feszültté válna is az európai helyzet, a szocialista országok nem intéznének fegyveres támadást Nyugat-Európa ellen. Ezt egyébként alátámasztja az amerikai kormány reagálása az NSZK kormányának arra a követelésére, hogy küldjön Európába nagy létszámú hadsereget a Csehszlovákiából fenyegető „szovjet támadás" ellensúlyozására. Johnson kormánya enyhén szólva langyosan reagált erre a nyugatnémet kérésre.

Végeredményben tehát az az eljárás, amelyet az európai szocialista országok Európa-politikájának bírálói ajánlanak, aligha változtatna a katonai helyzeten, politikai tekintetben viszont roppant károkat okozna a szocialista országoknak, a kommunista mozgalomnak, a haladás, a szocializmus ügyének.

Több olyan szervezeti probléma ismeretes, amelyekről viták folynak a nemzetközi kommunista mozgalomban. A leglényegesebbek ezek között a marxista–leninista párt szervezeti elveinek revízióját, ezen belül is a demokratikus centralizmus revízióját célzó törekvések.

Ahogy az ismeretes, a kommunista pártok belső életét a demokratikus centralizmus elve szabályozza. Ez az elv többek között azt jelenti, hogy a kommunista pártban szabad vita folyhat egyes politikai kérdésekről, egyes javasolt intézkedésekről, állásfoglalásokról, ennek kapcsán minden párttag szabadon, korlátozás nélkül kifejtheti a véleményét, ha azonban valamely felsőbb szerv döntött, határozott, ez a határozat kötelező a párt minden tagjára. Ha a határozatot az illetékes vezető szerv nem egyhangúlag hozta, a kisebbség köteles alávetni magát a többség döntésének, s köteles végrehajtani a többség által elfogadott határozatot. Ez azt is jelenti, hogy a párttag munkája során csak a párthatározat útmutatásai szerint járhat el, nem fejthet ki vele szemben semmiféle ellenállást, sőt köteles propagálni és védelmezni a felsőbb szerv döntését. A marxista–leninista pártban nem létezhetnek a többség döntésével szembehelyezkedő kisebbségi frakciók, amelyek a saját maguk által meghatározott irányvonal szerint járnak el.

Ezek ellen a gyakorlatban kipróbált szervezeti alapelvek ellen egyes kommunista pártokban jelenleg támadásokat folytatnak, némely kommunista pártban pedig már nem is érvényesülhetnek teljesen ezek az elvek.

A demokratikus centralizmus elvének eltorzításában is két véglettel találkozhatunk. A jobboldali opportunisták ennek az elvnek csak a demokratikus oldalát hangsúlyozzák, anélkül, hogy rámutatnának a centralizmus jelentőségére. A „baloldali" opportunisták a demokratikus centralizmusból inkább a centralizmusnak szentelnek figyelmet, s elhanyagolják demokratikus oldalát.

A demokratikus centralizmus elvének jobboldali jel-

legű elferdítése a pártot tehetetlen vitaklubbá változtathatja. A vég nélküli viták közben senki sem törődik a központi utasításokkal, s lényegében mindenki azt tesz, amit akar. Az ilyen gyakorlat a párt kommunista jellegének feladásához vezet, megfosztja harcképességétől, cselekvési erejétől. A „baloldali" opportunisták ezzel szemben nem sokat törődnek a párttagság véleményével, azzal, hogy egyes fontos kérdéseket megvitassanak a párt tagjaival, s demokratikus módon alakítsák ki a vezető szervek döntéseit. Ehelyett parancsolgatnak, s megkövetelik az alsóbb szervektől, hogy utasításaikat minden zúgolódás nélkül hajtsák végre, akkor is, ha a párttagok nem értik a döntés indítékait. Az ilyen gyakorlat következménye, hogy a párt vezetősége elszakad a tagságtól, nem ismeri annak őszinte véleményét, s végső soron olyan utasításokat adhat ki, olyan határozatokat fogadhat el, amellyel a párttagok sem értenek egyet. Ha a párt vitaklubbá válása megbéníthatja a párt cselekvési képességét, a diktatórikus, a tagság véleményét semmibe vevő vezetési stílus nem kevésbé komoly károkat okozhat, s végső következményeiben ugyanoda vezet.

Úgy véljük, a demokratikus centralizmus elvének „baloldali" elferdítése a legszemléltetőbben a Kínai Kommunista Párt vezetőinek, Mao Ce-tungnak és csoportjának politikájában mutatkozik meg. A kínai pártban a centralizmus bürokratikus, torz jelleget öltött. A kínai vezetők durván megsértették a demokratikus centralizmus olyan konkrét normáit, mint a pártszervek választottsága, a vezetők beszámoltatása, a párt irányvonalának megvitatása a pártban stb. Mao Ce-tung és csoportja teljesen félretéve a párton belüli demokráciát, a párt választott szerveit kikapcsolta a vezetésből és a pártra egy szűk csoport diktátumát kényszerítette rá. A IX. kongresszus előkészítése is a demokrácia elveinek súlyos megsértésével történt. A Központi Bizottságnak azon az ülésén, amelyen a kongresszust meghirdették, a KB-tagok többsége nem volt jelen, a kongresszus részvevőit

nem a párttagság választotta, hanem „demokratikus konzultációk" után kinevezték őket stb.

Az utóbbi években néhány európai kommunista pártban jobboldalról ferdítik el a demokratikus centralizmus elvét, kikezdik, idejétmúltnak nyilvánítják, más pártokban pedig a gyakorlatban már nem is érvényesülhet.

Egyes kommunista pártok vezetői kétségbe vonják azt az elvet, hogy a kisebbség köteles alávetni magát a többség akaratának. Arra irányuló törekvések tapasztalhatók, hogy a kisebbség a párt illetékes vezető szervének a határozata után is élhessen a különvélemény jogával, hirdethesse a párt vezetésétől eltérő álláspontját, s híveket toborozhasson maga köré. Ez lényegében a frakciózás szabadságát jelenti a kommunista pártban. Ennek megfelelően egyes kommunista pártokban jobboldali vagy „baloldali" frakciók léteznek, amelyek lényegében külön szervezetet alkotnak, sőt lapokat adnak ki, támadásokat intézve a pártvezetőség, a párt kongresszusán elhatározott politika ellen. Azok a párttagok, akik például valamilyen szakszervezetben is tagok, nincsenek kötelezve rá, hogy ott a párt irányvonalát képviseljék. Nem kötelesek tehát a párt irányvonala szerint dolgozni, propagálni és védelmezni a párt politikáját.

A kisebbség jogainak problémája kerül az utóbbi időben egyre inkább a kommunista párt szervezeti elveiről folyó vita középpontjába. A jobboldali opportunisták a kisebbség jogainak a kiterjesztését követelik a pártdemokrácia biztosítékaként. A valóságban arról van szó, hogy ha egy pártban a kisebbség megkapja a jobboldali opportunisták által követelt jogokat, akkor nyitva áll az út a frakciók szabad tevékenységéhez, ez pedig a lenini típusú kommunista párt deformálódását hozza magával.

Egyesek a demokratikus centralizmus elleni fellépésüket azzal indokolják, hogy a marxista–leninista párt e szervezeti alapelve összeegyeztethetetlen a demokráciával. Ez tiszta szociáldemokratizmus, bár meg kell jegyezni, hogy a szociáldemokrata pártok vezetőségei

ma már nem tűrik, hogy a vezetésen belül valamiféle kisebbség folyamatosan fellépjen a többség ellen.

Taktikai kérdések

Több olyan taktikai kérdés van, amelyről most viták folynak a kommunista pártok és a szocialista országok között. Ezúttal csak egy kérdésre térünk ki, a szociáldemokrata pártokhoz való viszony kérdésére. Ennek véleményünk szerint nagy jelentősége van.

Mint ismeretes, az SZKP XX. kongresszusa ráirányította a figyelmet a kommunista és a szociáldemokrata pártok együttműködésének fontosságára, és felhívta mind a kommunista, mind a szociáldemokrata pártokat, tegyék félre nézeteltéréseiket, s keressék az együttműködés útjait a békéért folytatott harcban. Csakhogy egyes kommunista pártok vezetői nemcsak az elkövetett hibákat javították ki, hanem számos engedményt is tettek a jobboldali szociáldemokrata vezéreknek, szem elől tévesztve fontos tényeket. Például, hogy a mai szociáldemokrata pártok általában csak összetételüket tekintve munkáspártok, politikájukat, a vezetők céljait tekintve azonban polgári, legjobb esetben kispolgári pártok.

A legtöbb nyugat-európai szociáldemokrata párt vezetői az utóbbi 10—15 évben mindentől igyekeztek megszabadulni, ami ez ideig őket a tőkés rendszertől — legalábbis szavakban és programnyilatkozatokban — elválasztotta. Ezzel mintegy demonstrálni akarták, hogy beleilleszkednek a kapitalizmusba. Az Osztrák Szocialista Párt vezetői például mindent töröltek a párt programjából, ami még emlékeztetett az ausztromarxizmusra, az osztrák szociáldemokrata mozgalom e büszke hagyományára, s ma már nyíltan azzal kérkednek, hogy nem akarnak változtatni a kapitalizmus lényegén. A Német Szociáldemokrata Párt godesbergi programjában ugyancsak hiába keresünk egyetlen kitételt is, amit valóban szocialistának lehetne nevezni.

A kommunista pártoknak figyelembe kell venniük ezeket a tényeket. Igaz, különbség van a nyugat-

európai szociáldemokrata pártok és például a Japán Szocialista Párt között, a nyugat-európai szociáldemokrata pártok és néhány kapitalista országban az utóbbi években alakult baloldali szocialista pártok között. Sőt a nyugat-európai szociáldemokrata pártok sem mind egyformák. Általában azonban az a tény, hogy a jelenlegi szociáldemokrata pártok vezéreinek többsége nem megdönteni, hanem erősíteni akarja a tőkés rendszer alapjait, s aligha hajlandó együtt harcolni a kommunista pártokkal a kapitalista rendszer megdöntésében, a szocialista társadalom kivívásában.

Más a helyzet természetesen ezeknek a pártoknak a tagságával. A szociáldemokrata pártok tagsága nagyrészt munkásokból áll, nekik pedig igenis érdekük a kapitalizmus megdöntése, megnyerhetők tehát a kapitalizmus elleni harcra is. A kérdés itt az: miként, milyen taktikával érhető el, hogy ezek a szociáldemokrata munkások a kommunistákkal együtt harcoljanak?

A szociáldemokrata pártokhoz való viszony elferdülésének — habár azóta a kommunista pártok sok ilyen hibát kijavítottak, egyes kommunista pártok pedig nem is követtek el ilyeneket — még mindig vannak lerakódásai néhány kommunista pártban. Különösen néhány kisebb kommunista pártban tapasztalható e téren zavar. Ha elemezzük ezek taktikáját, abban az alábbi lényeges elemeket találhatjuk:

A korábbi elképzelésekkel ellentétben a kommunista és a szociáldemokrata párt akcióegységéhez nem alulról fölfelé haladva lehet a leghamarabb eljutni, azaz nem a szociáldemokrata párt tagságával való egyetértésre kell elsősorban törekedni, hanem a szociáldemokrata vezetőkkel való megegyezésre kell építeni. A két módszer kombinálása sem helyes, mert az „dühíti" a szociáldemokrata vezetőket. Ezért inkább az akcióegység felülről való létrehozása a célszerű. Továbbá: a kommunista pártnak le kell mondania arról, hogy sorait a szociáldemokrata pártból átjött munkásokkal erősítse, mert ez „ingerli" a szociáldemokrata vezetők érzékenységét. Le

kell mondania arról is, hogy – miként azt azelőtt tette – a napi cselekedetek tükrében bírálja a szociáldemokrata párt vezetőit, csak elvi bírálatot szabad gyakorolnia, éspedig csak programatikus, elvi kérdésekben. Végül: a községi képviselőtestületi vagy az országgyűlési választásokon a kommunista pártnak csak azokban a kerületekben szabad jelöltet állítania, ahol esélyei vannak, más kerületekben hívja fel választóit, hogy szavazzanak a szociáldemokrata párt jelöltjére, függetlenül attól, hogy az milyen programmal lép fel, milyen a személyes hozzáállása a kommunistá és a szociáldemokrata párt együttműködéséhez, a kommunista követelésekhez.

Ebben a taktikában vannak helyes elemek is, ám célszerűen kell alkalmazni őket, semmiképp se egyoldalúan. Például nem lehet lemondani arról, hogy a kommunista párt alulról fölfelé haladva is építse a kommunisták és a szociáldemokraták együttműködését, s arról sem, hogy szociáldemokrata párttagokat, ha arra alkalmasak, áthozzon a kommunisták soraiba. S nem elégséges, ha a kommunista párt csakis programatikus, elvi kérdésekben bírálja a szociáldemokrata vezetők álláspontját. Helytelen volt például az a taktika, amelyhez a fenti elvek alapján a Norvég Kommunista Párt volt vezetősége folyamodott az 1966. évi országgyűlési választásokon. S a következmény? A Norvég Kommunista Párt súlyos vereséget szenvedett.

Egyes kisebb kommunista pártokban – különösen azokban, amelyekben hosszú évek óta nem érnek el lényeges eredményeket – olyan törekvések kaptak lábra, amelyek lényegében a pártnak a szociáldemokrata pártba való beolvasztását célozzák. Például a Svédország Baloldali Pártja – Kommunisták nevű pártban egyes irányzatok e pártnak valamiféle szocialista néppárttá való átalakítását szorgalmazzák. Az Osztrák Kommunista Pártban befolyásos párttagoknak az a véleményük, hogy a kis létszámú kommunista párt adja fel az önállóságát, egyesüljön a „nagyobb testvérrel", az Osztrák Szocialista Párttal. Ez már nyílt likvidátorság.

III.

HARC A NEMZETKÖZI KOMMUNISTA MOZGALOM EGYSÉGÉNEK HELYREÁLLÍTÁSÁÉRT ÉS MEGSZILÁRDÍTÁSÁÉRT

Az elmérgesedett vita, a szerteágazó ellentétek, egyes kommunista pártok vezetőségének szakadár aknamunkája a kommunista mozgalomban, a haladás és az imperialistaellenes harc táborában — mint azt megállapítottuk — óriási károkat okoz az antiimperialista harc, a szocializmus ügyének. A kínai vezetők dühödt szovjetellenes politikája pedig jelenleg még beláthatatlan káros következményekkel járhat. Mindez olyan körülmények között történik, amikor az imperializmus — elsősorban az amerikai imperializmus — fokozza támadását a haladás, a szocializmus pozíciói ellen. Ez parancsolóan megköveteli valamennyi kommunista párttól, hogy minden rendelkezésre álló erővel és eszközzel küzdjön az egység helyreállításáért és megszilárdításáért. Ez a harc nagy türelmet, kitartást és körültekintést követel a kommunistáktól, a szocializmus minden hívétől, de végül is döntően ezen múlik az imperializmus támadásának sikeres visszaverése, a szocializmus, a haladás további térhódítása a világban.

1. A KOMMUNISTA MOZGALOM PÁRTJAINAK VISZONYA A MOZGALOM MARXISTA—LENINISTA ALAPON NYUGVÓ EGYSÉGÉHEZ

Vessünk egy pillantást a kommunista mozgalom egységéért tett erőfeszítésekre és azok eredményeire.

A kommunista és munkáspártok mintegy háromne-

gyed része: a Szovjetunió Kommunista Pártja és más szocialista országok marxista–leninista pártjai, az európai kommunista pártok nagyobb része, a latin-amerikai kommunista pártok, az arab, az afrikai és részben az ázsiai kommunista pártok nemzetközi tevékenysége a kommunista mozgalom és a szocialista világrendszer megosztottságának megszüntetésére, marxista–leninista elveken alapuló egységének helyreállítására, megszilárdítására irányul. Ezek a pártok az egység fontosságáról elhangzó nyilatkozataikat tettekkel támasztják alá. Ezek a kommunista és munkáspártok mindenütt az egység helyreállításán fognak munkálkodni, ennek érdekében készek a kommunistákra háruló feladatok megbeszélésére minden kommunista párttal, beleértve a Kínai Kommunista Pártot és az Albán Munkapártot is.

A kommunista pártok másik, kisebb része – amely elfogadta a Mao Ce-tung-csoport szakadár nemzetközi irányvonalát és ehhez hasonló politikát folytat – nem segíti elő az egység helyreállítását, ellenkezőleg, erősíti a megoszlást, növeli a további széthúzást. Ezeknek a pártoknak a tevékenysége a kommunista mozgalom marxista–leninista alapokon létrehozandó egysége ellen hat. Szavakban ezeknek a pártoknak a képviselői is gyakran kiemelik az egység fontosságát, szükségességét. Csak hát milyen egységre gondolnak ők? Ez azonnal kiderül, ha megvizsgáljuk az egységgel kapcsolatos elképzeléseiket.

A kínai, az albán és egyes más kommunista pártok vezetői számtalanszor kijelentették, hogy a nemzetközi kommunista mozgalom egységének helyreállítását csak úgy tudják elképzelni, ha ebből az egységből kirekesztik azokat a „revizionista" pártokat és szocialista országokat, amelyek – úgymond – kapitalista úton járnak. Azaz a kommunista mozgalom egysége szerintük csak a kommunista pártok háromnegyed részének a kizárásával valósítható meg! Egységet tehát, de csak a Szovjetunió Kommunista Pártja és a többi marxista–leninista párt nélkül. Vagy ha velük, csak akkor, ha gyö-

keresen revideálják eddigi nemzetközi politikai irányvonalukat, feladják nézeteiket a marxizmus – leninizmus alapvető kérdéseiben, s elfogadják Mao Ce-tungnak és csoportjának eklektikus, a jobboldali és a „baloldali" opportunizmus elemeitől terhes platformját.

Önként adódik a következtetés: ha valaki a kommunista mozgalom egységét csak úgy tartja elképzelhetőnek, hogy abból kirekeszti a kommunista mozgalom osztagainak háromnegyed részét, illetőleg csak azokkal óhajt egységben haladni, akik elfogadják a kínai vezetők platformját, az nem is akarja az egységet, hanem csak hangoztatja azt, hogy megtévessze a világot, leplezze igazi törekvéseit, szovjetellenes, hegemonisztikus céljait.

Egyes pártokban az egység helyreállításának útjaival-módjaival kapcsolatban helytelen nézetek terjedtek el. Ismertetünk néhányat.

Néhány párt egyes vezetői leegyszerűsítik a kommunista mozgalomban felszínre került ideológiai nézeteltéréseket és a vitát alapjában véve a Szovjetunió és a Kínai Kommunista Párt vitájának tartják. Szem elől tévesztik, hogy ezúttal nem két kommunista párt nézeteltéréséről van szó, hanem a nemzetközi kommunista mozgalom nagyobb részének és egy, a kínai vezetők által befolyásolt kisebbségének a vitájáról, amely arról folyik, hogy kinek a koncepciója, kinek a stratégiája, taktikája alkalmasabb a nemzetközi kommunista mozgalom előtt álló feladatok megoldására, melyik viszi jobban előre a szocializmus, a kommunizmus ügyét. E pártok vezetői nem veszik tekintetbe azt a már említett tényt sem, hogy a kínai vezetőket ma már tulajdonképpen nem is annyira az ideológiai vita érdekli, mint inkább a vezető szerep megszerzése, a hegemónia biztosítása a nemzetközi kommunista mozgalomban és a szocialista világrendszerben.

Egyes pártok vezetőit esetenként megtévesztik a kínai vezetők internacionalista mezbe öltöztetett szólamai, s nem veszik észre, hogy a kínai koncepció tulajdonképpen egyoldalú „nemzeti" platform, amely Mao Ce-tung-

nak és csoportjának véleménye szerint a legjobban szolgálja a kínai érdekeket.

Más pártok vezetői illúziókat kergetnek, nem mérik fel reálisan a kommunista mozgalomban jelentkező elvi, stratégiai nézeteltérések mélységét, s azt hangoztatják, hogy pártjuk jó viszonyt tart fenn minden kommunista párttal, így a Kínai Kommunista Párttal is. Azt hiszik, hogy ezzel a „rugalmassággal" azok az elvi nézetkülönbségek is eltűnnek, amelyek történetesen közöttük és a kínai vezetők között is fennállanak. Az ideológiai nézeteltérések jelentőségének lebecsüléséből és a módszerek jelentőségének túlbecsüléséből erednek azok a nézetek is, hogy jószolgálati delegációkkal, közvetítési kísérletekkel a vitatkozó felek „kibékíthetők" egymással. Csakhogy a módszerek — bármilyen nagy fontosságot tulajdonítsunk is azoknak — nem döntik el a kérdést olyankor, amikor mélyreható ideológiai és politikai nézeteltérésekről van szó, amikor a kínai vezetők az ideológiai nézeteltéréseket is alárendelik annak a politikai harcnak, amit a nagyhatalmi sovinizmustól áthatott céljaik elérése érdekében folytatnak. Ilyen körülmények között a kínai vezetőket a valóságban nem is az érdekli, hogy ki milyen módszereket alkalmaz a vitában, támadja-e őket vagy sem. lényegében egyetlen dolog érdekli őket, éspedig az, hogy melyik párt vezetői hajlandók alávetni magukat az általuk követett politikai vonalnak, illetve a Szovjetunió és az SZKP ellen fordulni.

Az elmondottakhoz szükségesnek tartunk még egy-két megjegyzést tenni.

Ha néhány éves távlatra visszatekintve vizsgáljuk az egység problémáját és elemezzük a kirajzolódó tendenciákat, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy ha lassan is, de nő azoknak a pártoknak a tábora, amelyek a kommunista mozgalom marxista—leninista egységének helyreállításáért és megszilárdításáért harcolnak. Ez azt jelenti, hogy a kommunista pártok vezetőinek, a kommunisták tömegeinek mind nagyobb része igényli a mozgalom marxista—leninista egységének helyreállítását,

megszilárdítását, következésképp eltávolodik a kínai nézeteket képviselő, valamint az egység helyreállításáért folyó küzdelem szempontjából passzív pártoktól, és közeledik az internacionalista irányvonalat követő pártokhoz. Igaz, időnként fordított előjelű jelenségekkel is találkozhatunk, ez azonban olyan kivétel, ami erősíti a szabályt.

Az egységtendenciák erősödésének az utóbbi években kézzelfogható jelei is mutatkoznak. Ezek közül figyelemre méltónak tartjuk, hogy a kommunista mozgalom egysége szempontjából rendkívül súlyos veszélyt jelentő maóista nézetek mindinkább diszkreditálódnak és elszigetelődnek mind a kommunista, mind a felszabadító mozgalomban. A maóista csoport szakadár tevékenysége kudarcot vall, nem sikerült megszereznie a hegemon szerepet a nemzetközi kommunista mozgalomban és a szocialista világrendszerben. Albánián kívül egyetlen szocialista ország sem tette magáévá a kínai vezetők nézeteit, a kommunista mozgalom osztagai közül pedig csak néhány párt — főképpen néhány kisebb befolyású ázsiai párt — fogadta el politikájukat. Nem jártak eredménnyel a kínai vezetőknek azok a kísérletei sem, hogy az Európában, Latin-Amerikában és Ázsiában életre hívott úgynevezett marxista—leninista „pártok" segítségével szétbomlasszák a hagyományos kommunista pártokat, s létrehozzák a pro-kínai nemzetközi kommunista mozgalmat.

Diszkreditálódtak a kommunista mozgalom egységét fenyegető jobboldali opportunista nézetek is, azok a kísérletek, amelyek az alkotó marxizmus—leninizmus tógájában lényegében a leninizmus reformjára irányulnak. A jobboldali opportunistáknak nem sikerült megvalósítaniuk elképzeléseiket Csehszlovákiában sem. Elszigetelődtek azok a próbálkozások is, amelyek a revizionisták úgynevezett pozitív tapasztalatait kísérelték meg általánosítani, nemzetközi érvényűvé tenni.

Az egységtendenciák erősödésének legbeszédesebb bizonyítéka a kommunista és munkáspártok moszkvai tanácskozásának létrejötte 1969 júniusában. Az egység-

tendenciák megerősödését mutatták a tanácskozás eseményei is, s az ott elfogadott dokumentumok. A tanácskozás arról tanúskodik, hogy a kommunista mozgalom egysége túljutott a mélyponton, s ma már fölfelé vezet az út.

A kommunista mozgalom marxista–leninista egységének helyreállítását szorgalmazó törekvések erősödése ellenére is számolni kell azzal, hogy a divergencia, a szétházás még hosszú ideig hathat a kommunista mozgalomban, sőt esetenként bizonyos kérdésekben és bizonyos területeken még erősödhet is.

A kommunista mozgalom egységét erősítő tendenciák

A fentiekben megállapítottuk, hogy az egység helyreállítását és megszilárdítását szolgáló törekvések az utóbbi években a kommunista mozgalomban erősödőben vannak. Ez azzal függ össze, hogy a kommunista pártok mindinkább meggyőződnek a mozgalom egységének nélkülözhetetlenségéről, s keresik az ahhoz vezető utat.

A kommunista mozgalom egysége nélkülözhetetlen az imperializmus elleni harcban. „*A kommunista és munkáspártok tömörülése minden imperialistaellenes erő egyesítésének legfontosabb tényezője*" – olvashatjuk a kommunista és munkáspártok moszkvai nemzetközi tanácskozásán elfogadott fő dokumentumban. Valóban: a kommunista mozgalom egysége nélkül nem valósulhat meg az antiimperialista erők szilárd összefogása, ezek az erők nem folytathatnak igazán eredményes harcot, s nem teljesíthetik a moszkvai nemzetközi tanácskozás fő dokumentumában megfogalmazott feladatot. „*Hogy véget vessenek az imperializmus bűnös tevékenységének, amely még szörnyűbb csapásokat hozhat az emberiségre, a munkásosztálynak, a demokratikus és forradalmi erőknek, a népeknek egyesülniük kell és közösen kell fellépniük. Megfékezni az agresszort, megmenteni az emberiséget az imperializmustól – ez a küldetés jutott a munkásosztály és minden imperialistaellenes erő osztályrészéül, amely a békéért, a demokráciáért, a nemzeti függetlenségért és a*

szocializmusért harcol" – hangsúlyozza a fő dokumentum.

A kommunista mozgalom egysége nélkül a munkásosztály azokat a célokat sem érheti el, amelyek érdekében a kommunista pártot létrehozta. A kommunista mozgalom csakis az egységes ideológia, az egységes stratégia, az összehangolt erőfeszítések, az egyeztetett politika, az akarat és a cselekvés egysége alapján teljesítheti történelmi feladatait: az imperializmus hatalmának megtörését, a kapitalista rendszer megdöntését, a szocialista forradalom világméretű győzelmének kivívását.

Egyre több kommunista párt vezetői, a kommunisták mind nagyobb tömegei győződnek meg arról, hogy a kommunista mozgalom megosztottsága akadályozza a szocialista világrendszer befolyásának nagyobb mérvű növekedését a nemzetközi porondon. Egyre többen látják be a kommunisták soraiban: a kommunista és munkáspártok 1960. évi moszkvai értekezletének az a következtetése, hogy a szocialista világrendszer mindinkább a nemzetközi fejlődés meghatározó tényezőjévé válik, a kommunista mozgalom egységének a hiányában nem érvényesülhet olyan mértékben, mint ahogy az egység fennállása esetén érvényesülne.

A jelenlegi helyzet hátráltatja a kommunista pártok erejének, befolyásának megfelelő növekedését a saját országaikban is. A mozgalom megosztottsága demoralizálóan hat a kommunista pártok tagságára, gyengíti aktivitásukat, s csökkenti a párt vonzerejét. Ezen az sem segít, hogy egyes kommunista pártok vezetői „elhatárolják" magukat a kommunista mozgalom egészétől. A kommunista pártok együtt élnek a nemzetközi kommunista mozgalommal, s ha valamelyik pártnak megszűnik az eleven kapcsolata a mozgalom egészével, akkor meggyöngül az illető párt kommunista jellege. Éppen ezért az egység helyreállítása nemcsak a nemzetközi kommunista mozgalom egészének válna előnyére, hanem minden egyes kommunista pártnak is.

Egyre több kommunista párt vezetői látják be, hogy a jelenlegi helyzet, a szüntelen és meglehetősen éles vita, de főképpen az, hogy a nemzetközi kommunista mozgalom jelenleg nem tud a kívánt mértékben közös, egységes akciókat megszervezni, végül is az imperializmus malmára hajtja a vizet. A nemzetközi imperializmus alaposan kihasználja a kommunista mozgalom megosztottságát saját céljai érdekében, tulajdonképpen erre építi „globális stratégiáját".

És végül: mind több kommunista párt vezetői ismerik fel, hogy kiket, milyen erőket terhel a felelősség a jelenlegi helyzetért, s elhatárolják magukat mind a Mao-csoport, mind pedig a jobboldali opportunisták politikájától.

A fentiekből következik, hogy bármily nagynak tűnik is most a kommunista mozgalom megosztottsága, a mozgalom – mint jó néhányszor történelme folyamán – föltétlenül legyőzi majd megosztottságát, s helyreállítja, megszilárdítja egységét. A kommunista mozgalom természetes állapota az egység (ami persze nem nyugalmi állapot, mert folyamatosan meg kell valósítani az osztályharcban). Ez a kommunista mozgalom fejlődésének törvénye, és semmi kétségünk nem lehet afelől, hogy ez minden akadályon át érvényesülni fog.

A divergencia, s növekedésének néhány oka

Jelenleg az egység helyreállítását célzó törekvések, az egységtendenciák folyamatos erősödésével együtt jelentkeznek a kommunista mozgalomban a divergens, a szétható tendenciák is, sőt ezek időnként és bizonyos vonatkozásokban még erősödnek is.

A divergencia tendenciája a nemzetközi kommunista mozgalomban két fő vonatkozásban hat: egyrészt a nemzetközi kommunista mozgalom, másrészt egyes kommunista pártok belső élete vonatkozásában. A divergencia tendenciájának bizonyos mértékű és időnkénti erősödése egyfelől olyan új vitaelemek felbukkanásában jelentkezik, amelyek tovább bonyolítják a nemzetközi

kommunista mozgalom helyzetét, másfelől abban, hogy több ország kommunista pártjában belpolitikai és nemzetközi kérdéseket illető súlyos nézeteltérések keletkeztek és ezek következtében több kommunista párt kettészakadt.

Új és heves véleménykülönbségeket kiváltó vitaelemet vitt a mozgalomba a Csehszlovákiában kialakult helyzet és az öt szocialista ország katonai lépésének megítélése. A kommunista pártok egy része — ahogy erről az előbbiekben szó volt — tőlünk és más testvérpártoktól eltérő módon ítélte meg a csehszlovákiai helyzet alakulását, s az öt szocialista ország baráti segítségnyújtását helytelenítette, számos európai kommunista párt vezetése pedig nyilvánosan is ellene foglalt állást. Azt hisszük, hogy az öt szocialista ország segítségnyújtásáról a kommunista mozgalomban egy ideig még vitatkozni fognak, s ez a probléma véglegesen csak akkor kerül le a napirendről, amikor majd az élet, kiváltképp a szocializmus csehszlovákiai eredményei egyértelműen bebizonyítják ennek a lépésnek a teljes indokoltságát. Megjegyezzük, hogy az utóbbi hónapokban magában Csehszlovákiában és a nemzetközi kommunista mozgalomban is terjed az a fölismerés, hogy az öt szocialista ország időben megtett katonai lépésével igenis a csendes ellenforradalom útját torlaszolta el Csehszlovákiában.

A kommunista mozgalomban az utóbbi évek folyamán felvetődött új vitaelemek egy része egyes latin-amerikai forradalmárok — lásd Régis Debray nézeteit — és egyes európai kommunista vezetőknek a munkásosztály vezető szerepével, a párt élcsapat jellegével, a szocialista forradalom útjaival és formáival kapcsolatos — már ismertetett — helytelen nézeteivel függ össze.

Ami az egyes kommunista pártok kettészakadását illeti: ez azt mutatja, hogy a nemzetközi síkon folyó vita és politikai harc már átgyűrűzött egyes kommunista pártok határain és e pártok soraiban folyik, továbbá hogy — részben az előbbiek hatására, részben tőlük függetlenül — egyes kommunista pártokban ellentétek

keletkeztek az illető országok belpolitikai fejlődésének megítélését és a párt teendőit illetően is.

Mik a divergencia esetenkénti növekedésének az okai?

Ennek a kérdésnek a vizsgálatánál feltételezzük, hogy minden esetben az ügy érdekeit szem előtt tartó, becsületes kommunistákról van szó, s nem fordítunk figyelmet a kommunista mozgalomtól idegen elemek nézeteire, sem az ellenséges elemek szándékos kártevő munkájára, amelyet a kommunista mozgalom egységének bomlasztása, a divergencia fokozása céljából fejtenek ki.

A divergencia alapvető objektív és szubjektív okait ugyanazokban a tényezőkben kell keresnünk, amelyekben az antimarxista–antileninista nézetek keletkezésének okait láttuk. Mégis szükségesnek tartjuk, hogy kiemeljünk néhány ilyen objektív és szubjektív tényezőt, amelyek véleményünk szerint elősegítik a divergencia növekedését.

Elsőnek említjük – de természetesen nem a legfontosabb tényezőként – egyes kommunista pártok tevékenységének viszonylagos sikertelenségét. Egy-egy kommunista párt vezetésére és tagságára is demoralizálóan hat, ha politikája tartós sikertelenségét látja, különösen pedig ha nem tudja tartani pozícióit. Ismeretes, hogy Európában van néhány olyan kommunista párt, amelynek 1948 óta szinte folyamatosan csökken a taglétszáma, stagnál vagy gyöngül a tömegbefolyása, s mind kevesebb szavazatot kap a választásokon. Ilyen esetekben a vezetőkön és a párttagokon is türelmetlenség, elégedetlenség lehet úrrá, megindul az okok keresése, s ahelyett, hogy alaposan feltárnák politikájuk fogyatékosságait és kijavítanák a hibákat, esetenként bűnbakokat keresnek. A balos nézőpontból ítélkező emberek általában abban keresik a hibát, hogy a párt politikája nem eléggé „forradalmi", s „radikálisabb" jelszavakat és tetteket követelnek. A jobboldali opportunisták viszont a marxista–leninista elvek kárára akarnak engedményeket tenni, s ily módon növelni a párt tömegbefolyását. Ilyenkor, a

„baloldali" és jobboldali opportunisták kettős tüze között, előfordul, hogy a kommunista párt vezetése elvéti a helyes irányt, s nem ott keresi a hibák okait, ahol azokat valóban keresni kellene. Egyes nyugat-európai kommunista pártokban mostanában szokássá vált, hogy politikájuk sikertelenségének okait ne annyira a saját politikájukban, mint inkább másban, a nemzetközi körülményekben s különösen a szocialista országok pártjainak a politikájában keressék. Eléggé elterjedt nézet ezekben a pártokban, hogy ha a szocialista országok kommunista pártjai a nyugati közvéleménynek megfelelőbb politikát folytatnának, ez sokat segítene a nyugat-európai kommunista pártok helyzetén. Ezeket a nézeteket azonban ilyen formában nem oszthatják a szocialista országok kommunista pártjai, bármennyire is tekintettel vannak a nyugat-európai kommunista pártok sajátos helyzetére. Politikájukat a nemzetközi munkásosztály és saját népük érdekei szabják meg, s nem alakíthatják azt az úgynevezett nyugati közvélemény ízlése szerint. Ez egyes nyugat-európai kommunista pártok és egyes szocialista országok kommunista pártjai között újabb vitaelemet teremt.

Az egyes kommunista pártokon belül is folyik vita részben a nemzetközi helyzet, a nemzetközi kommunista mozgalom kérdéseiről, részben pedig arról, hogy a párt a forradalom adott szakaszában milyen irányvonalat kövessen. S mint a nemzetközi kommunista mozgalomban, az utóbbi években egyes kommunista pártokon belül is kiéleződtek a viták. Vizsgálódásaink során arra a következtetésre jutottunk, hogy a kommunista pártokban különösen két taktikai kérdésben mutatkoznak nézeteltérések a különböző párton belüli áramlatok közt, éspedig a saját kormányhoz és a szociáldemokráciához való viszony kérdésében.

Ide tartozik az is, hogy az utóbbi években bonyolultabbak lettek a nemzetközi viszonyok és a kommunista mozgalom helyzete, s ilyen körülmények között párttagok és pártvezetők is könnyebben kerülhetnek egyes

divatos eszmeáramlatok hatása alá. Az utóbbi években fokozódott a kommunista pártokra nehezedő káros külső hatás is, részben a kínai vezetők és a jobboldali opportunisták eszméinek terjedése, részben pedig annak következtében, hogy az imperialista hatalmak, kihasználva a kommunista mozgalom megosztottságát, fokozták az ideológiai diverziót. Végül említést kell tenni azokról az utóbbi években keletkezett és főként álradikális irányzatokról, amelyek mindegyike arra tart igényt, hogy a forradalmi ifjúság zászlaja legyen. Kétségtelen, hogy ezeknek a nézeteknek a hatása is szerepel a divergencia fokozódásában.

Úgy véljük, a divergencia fokozódását elősegíti az is, ha a kétfrontos harcot helytelenül folytatják, illetve ha nem folytatják. Ha valamelyik kommunista párt nem folytat kétfrontos harcot, akkor óhatatlan, hogy az a káros irányzat, amely ellen nem küzdenek, megerősödik és veszélyessé válik. Néhány kommunista párt gyakorlatában megmutatkozott, hogy nem lehet addig várni a „baloldali" vagy a jobboldali opportunizmus elleni harccal, amíg bármelyik is az egységet bomlasztó veszéllyé válik, mert ekkorra a helytelen nézeteket képviselő párttagok már külön frakcióvá vagy irányzattá szerveződnek a pártban, s ilyenkor az ellenük indított harc — különösen a nem szocialista országokban — rendszerint pártszakadáshoz vezet.

A jelenlegi helyzetben a divergencia növekedését az egyes pártokon belül kétségtelenül jelentős mértékben elősegíti az a szakadár tevékenység, amely a nemzetközi kommunista mozgalomban és egyes pártokon belül folyik. Mao Ce-tung és csoportja, az albán vezetők, de a jobboldali szakadárok is igyekszenek maguknak híveket toborozni, éspedig nemcsak a nemzetközi kommunista mozgalom síkján, hanem az egyes pártokon belül is.

Megemlítünk egy módszernek tűnő kérdést is. Sok hibát elkerülhetnének a kommunista pártok, ha vezetésük bátran szembenézne saját hibáival s kijavítaná tévedéseit. Úgy tűnik, hogy az utóbbi években több

kommunista pártban kisebb-nagyobb mértékben eltávolodtak a bolsevik munkastílustól. A bolsevikokat az jellemezte, hogy mindig, minden helyzetben kritikusan tekintettek saját tevékenységükre, s ha hibákat követtek el, levonva a szükséges következtetéseket, gyökeresen kijavították őket. Manapság gyakran előfordul, hogy egy-egy kommunista párt vezetése — bár felismeri az elkövetett hibákat — rosszul értelmezett tekintélyféltésből nem fordul velük szembe, s érvényben tartja helytelennek bizonyult határozatait. Ez pedig súlyos következményekkel járhat: akár akarják az ilyen pártok vezetői, akár nem, ha ragaszkodnak helytelen nézeteikhez és rossz politikájukhoz, törvényszerűen eljutnak a szakadár tevékenységhez. Nincs más út: a kommunista párt vagy lemond helytelennek bizonyult nézeteiről, megváltoztatja rossz politikáját, s csatlakozik a kipróbált marxista–leninista politikát folytató többséghez, vagy előbb-utóbb a szocializmus, a kommunizmus ellenfeleinek a táborában köt ki. Ez ennek a logikája.

2. A KOMMUNISTA MOZGALOM ÚJ EGYSÉGÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSE

Mint e tanulmány elején már szó volt róla, a kommunista mozgalomnak az az egysége, amely — heves vajúdások közepette — most van kialakulóban, nem lehet a régi típusú egység, hanem csakis egy új, a jelenlegi viszonyoknak megfelelő egység. Ez az új egység előreláthatóan meg fogja tartani a régi egység több fontos elemét, de magában foglal majd bizonyos új elemeket is.

Az alábbiakban a kialakuló új egység néhány eleméről lesz szó.

A proletár internacionalizmus elvének maradéktalan érvényre juttatása a nemzetközi kommunista mozgalomban

Egyes szocialista és nyugati kapitalista országok kommunista pártjaiban meglehetősen széles körben propagált és védelmezett nézet, hogy a kommunista mozgalom kialakítandó új egységének fő eleme a kommunista pár-

tok önállóságának, függetlenségének, szuverenitásának érvényesülése lesz. Mi sem tagadjuk, hogy ezek az elvek fontos szerepet játszanak a kommunista mozgalom új egységében, vitatjuk azonban azt, hogy ezeknek az érvényesülése lesz az új egység fő eleme.

Megjegyzendő: ennek a nézetnek a képviselői nem is helyesen értelmezik ezeket a valóban fontos elveket. Mert a pártok önállósága, függetlensége, szuverenitása nem jelentheti azt, hogy a kommunista pártok teljesen önállóan, a közös érdektől függetlenül alakítják ki politikájukat. Vajon a kommunista pártok, ha úgy tetszik nekik, szuverén módon elzárkózhatnak a nemzetközi munkásosztály, a kommunista mozgalom közös érdekeinek érvényesítése elől, a föltétlenül szükséges politikai és erkölcsi elkötelezettségtől, az esetleges áldozatoktól? Vajon nincs szükség arra, hogy minden párt összhangba hozza politikáját a kommunista pártok közös stratégiájával és taktikájával? Az első kérdésre egyértelmű nemmel, a másodikra pedig határozott igennel kell válaszolnunk. Ha valamelyik kommunista párt ezekben a kérdésekben akár csak következetlen is, akkor — véleményünk szerint — a nemzeti szűkkeblűség és önzés hibájába esik. Az önállóság, a függetlenség, a szuverenitás elvének abszolutizálása pedig végső soron lehetetlenné tenne mindenféle egységet a kommunista mozgalom osztagai között. Figyelembe kell venni, hogy egy kommunista párt vagy egy szocialista ország, amikor bel- és külpolitikáját kialakítja, vagy akár egyetlen nemzetközi horderejű kérdésben állást foglal, bizonyos körülményeket, tényezőket és kötelezettségeket nem kerülhet meg, mert kommunista mivolta nem enged meg másmilyen magatartást. Vajon egy kommunista pártnak vagy szocialista országnak, amikor kialakítja nemzetközi politikáját, nem kell szem előtt tartania nemzetközi elkötelezettségeit és feladatait is, s nem köteles magára vállalni esetleg olyan feladatokat is, amelyek nem minden esetben állanak teljes összhangban a saját maga által kialakított politika közvetlen elgondolásaival?

Ebből kiindulva úgy véljük, hogy a kommunista mozgalom most kialakuló új egységében is a proletár internacionalizmus érvényesítése lesz a legfontosabb elem. Ez nem csorbítja az egyes pártok és szocialista országok helyesen, a proletár internacionalizmus alapján értelmezett önállóságát, függetlenségét, szuverenitását. A proletár internacionalizmus feltételezi ezeknek az elveknek az érvényesülését. De ezek az elvek mindenkor osztálytartalommal telítődnek. A proletár internacionalizmus és a szocialista internacionalizmus legfontosabb ismérve napjainkban is a kommunista pártok, illetve szocialista országok azon képessége, hogy politikájukat összhangba hozzák a nemzetközi kommunista mozgalom, a szocialista világ érdekeivel, s szükség esetén legyen erejük ahhoz is, hogy előretekintve a nagy, közös célokra, alárendeljék sajátos nemzeti érdekeiket a nemzetközi munkásosztály, a nemzetközi kommunista mozgalom általános érdekeinek, s az esetleges külön érdekek ellenére a közösen kimunkált stratégiához és taktikához tartsák magukat. Ha valamely kommunista párt erre nem képes, óhatatlanul távolodni kezd az internacionalizmustól, s közeledik a nemzeti korlátoltság felé. Ezt világosan meg kell mondani.

Nem véletlen, hogy a kommunista és munkáspártok 1969. évi moszkvai értekezletén oly nagy fontossággal szerepelt az internacionalizmus. Ez is azt mutatja, hogy a kommunista mozgalomban nincs minden rendben e téren. Nem arról van szó, hogy kommunista pártok vezetői elhatárolnák magukat az internacionalizmustól, hanem arról, hogy egyesek helytelenül értelmezik azt, illetve a belőle adódó kötelezettségeket és feladatokat.

A Mao-csoportnak egyszerű a képlete: aki nem ítéli el a Szovjetunió Kommunista Pártjának a politikáját, aki nem követi a Kínai Kommunista Párt vezetőit, az nem internacionalista. Mások abszolutizálják az internacionalista szempontok érvényét, s ezáltal se veszik eléggé tekintetbe országuk, népük nemzeti sajátosságait. A jobboldali opportunisták a nemzeti szempontok érvé-

nyesítése nevében gyakorlatilag a Szovjetunió és az SZKP politikájától való elhatárolódásra törekszenek. Ezt nevezik ők internacionalizmusnak.

A kommunista és munkáspártok 1969. évi moszkvai értekezletén elhangzottakból ezzel a kérdéssel kapcsolatban érdemes kiemelni a következő gondolatokat:

a) azok a kísérletek, hogy a kommunista párt helyzetét az országon belül az internacionalista kapcsolatok meggyengítésével, mi több, megszakításával, az akcióegység tagadásával szilárdítsák meg, csak azt eredményezhetik, hogy a párt elveszíti ideológiai függetlenségét a burzsoáziával szemben;

b) azok, akik a szocializmust egyes országok szűk nemzeti kereteire igyekeznek korlátozni, akik megkísérlik, hogy szembeállítsák az internacionalista és a nemzeti érdekeket, szakítanak a szocializmus világméretű fejlődésének objektív igényével és végeredményben szem elől tévesztik az egyes országok nemzeti érdekeit is;

c) á proletár nemzetköziséget nem lehet egyoldalúan megvalósítani, a szocialista országok minden tekintetben segítséget nyújtanak az imperializmus és a reakció ellen küzdő népeknek, de a tőkésországok kommunistáinak is kötelességük minden tekintetben segítséget nyújtani a szocialista országoknak, védelmezni a szocialista országokat az imperializmus, a reakció támadásával szemben;

d) ha egyes pártok nézeteiben vagy politikájában a harci feltételek objektív, indokolt különbözőségein túlmenő eltérések figyelhetők meg, olyan eltérések, amelyek a nemzetközi szolidaritás megbontásához és az antiimperialista egységfront aláásásához vezetnek, ezt a proletár internacionalizmustól való eltérésnek kell tekintenünk;

e) a kommunistáknak a hazafiságot elszakíthatatlanul össze kell kapcsolniuk a proletár internacionalizmussal, és egyaránt el kell utasítaniuk mind a nacionalista szűklátókörűséget, mind a nemzeti sajátosságok lebecsülését.

Úgy hisszük, az internacionalista magatartás lényege kifejezést nyert Khaled Bagdasnak, a Szíriai Kommunista Párt főtitkárának, valamint másoknak a felszólalásában, akik kijelentették: a proletár internacionalizmus nem csupán a nemzetek és népek egyenjogúságának elismerését tételezi fel, hanem — mint azt Lenin állandóan hangsúlyozta — azt a képességet is, hogy amikor az szükséges, az egyik országban folyó harc érdekeit alárendeljük az imperializmus ellen, a szocializmusért folyó közös, világméretű harc érdekeinek.

Az SZKP-hoz és a Szovjetunióhoz való viszony kérdése

A kommunista pártok az ötvenes évek közepéig általában a Szovjetunió Kommunista Pártjának a stratégiájára és taktikájára orientálódtak, azaz — mivel ugyanazokért a célokért harcoltak — stratégiájuk és — fő vonásaiban — taktikájuk egyezett a Szovjetunió Kommunista Pártjáéval. E pártok szemében a Szovjetunió Kommunista Pártjának a stratégiája és taktikája volt az a mérce, amelyhez saját elképzeléseiket viszonyíthatták, s ezen ellenőrizhették: helyes irányban mennek-e, vagy rossz vágányra csúsztak?

A XX. kongresszus után a nemzetközi kommunista mozgalom fejlődésének új szakaszában ez a helyzet megváltozott. A kommunista pártokban elterjedt az a vélemény, hogy „felnőttek" lettek, eléggé éretté váltak ahhoz, hogy a nemzetközi helyzet és saját helyzetük elemzése alapján helytálló következtetésekre jussanak, a körülményeknek megfelelő stratégiát és taktikát dolgozzanak ki, s nincs szükség olyan mércére, mint amit addig az SZKP stratégiája és taktikája adott. Utólag visszatekintve a nemzetközi kommunista mozgalom azóta megtett útjára, ez a következtetés legalábbis elhamarkodottnak tűnik. A gyakorlatban ugyanis hamarosan kiderült: ahhoz, hogy egy kommunista párt a helyes úton járjon, hogy maximálisan figyelembe vehesse a nemzetközi munkásosztály, a nemzetközi kommunista mozgalom érdekeit, bármilyen edzett és tapasztalt párt

legyen is, szüksége van valamilyen általános mércére, amelyhez saját elképzeléseit viszonyíthatja.

Mi legyen ez a mérce? Egyes kommunista politikusok, elvetve a szerintük elavult formulát, hogy az internacionalizmus próbaköve a Szovjetunióhoz, a Szovjetunió Kommunista Pártjához való viszony, de érezve, hogy valamilyen mércére mégiscsak szükség van, azt kezdték hangoztatni, hogy ez a mérce a szocialista világrendszer stratégiája és taktikája legyen, mert napjainkban a szocialista világrendszer politikájában fejeződnek ki a leginkább a nemzetközi munkásosztály, a nemzetközi kommunista mozgalom érdekei.

Úgy véljük, az ilyen mérceállítás és viszonyítási mód a mai körülmények között egyrészt megfoghatatlan, másrészt semmit nem mondana, mert ennek alapján a helyes útra rátalálni és azon járni nem lehetne. Korábban egyszerűbb volt a helyzet: a Szovjetunió stratégiája és taktikája lényegében megegyezett a szocialista világrendszer többi országáéval, s a szocialista világrendszer érdekeivel. Jelenleg azonban a szocialista világrendszer nem egységes, a szocialista világrendszerhez tartozik például a Szovjetunió is és Kína is, s ezeknek az országoknak a stratégiája és taktikája számos fontos kérdésben radikálisan eltér egymástól. Melyik szocialista ország stratégiájához és taktikájához viszonyítsa elképzeléseit az a kommunista párt, amely mércét keres? Igaz, a Kínai Népköztársaság vezetői is hangoztatják, hogy pártjuk törekvései híven tükrözik a nemzetközi proletariátus és a szocialista világ érdekeit. Csakhogy ez nem felel meg a valóságnak! Úgy véljük, hogy a nemzetközi kommunista mozgalom nagy károkat okozna önmagának, ha a kínai párt stratégiáját és taktikáját fogadná el viszonyítási alapul, hiszen ennek politikája kimutathatóan ellentétben áll a proletár internacionalizmus szellemével. Tehát az a jelszó, hogy az egyes kommunista pártoknak a szocialista világrendszer stratégiájára és taktikájára kell orientálódniuk, nem egyéb frázisnál, vagy ami még rosszabb, kibúvónál.

Elérkeztünk a lényeghez. Szerintünk az az alap, amelyhez a kommunista pártok stratégiájukat és taktikájukat viszonyíthatják, továbbra is a Szovjetunió Kommunista Pártjának, a Szovjetuniónak a stratégiája és taktikája.

Úgy véljük, hogy a kommunista pártok számára a régi egységtől az új egységhez való átmenet időszakában, de a jövőbeni új egység időszakában sem lehet megbízhatóbb mérce, mint a Szovjetunió Kommunista Pártjának a stratégiája és taktikája. Sőt, messzebbre megyünk: a kommunista mozgalom új egységét egyáltalában nem lehet megteremteni, ha nem vesszük tekintetbe, hogy a nemzetközi munkásosztály, a szocialista világrendszer, a kommunista mozgalom, a nemzeti felszabadító mozgalom, az antiimperialista mozgalom, tehát az összes forradalmi erők közös, nagy érdekei a legtisztábban a Szovjetunió Kommunista Pártjának a stratégiájában és taktikájában tükröződnek. Miért? E párt objektív helyzeténél és tapasztalatainál fogva.

A kommunista és munkáspártok 1969. évi moszkvai tanácskozásán ez a kérdés a felszólalások középpontjába került. A pártok képviselőinek nagy többsége felszólalásában állást foglalt a Szovjetunió, a Szovjetunió Kommunista Pártja szerepe mellett. Ezzel kapcsolatban a legfontosabb megállapításokat a következőkben lehetne összefoglalni:

a) a pártok egyenlők, de nem egyenlő a pártok felelőssége; nem lehet összehasonlítani a Szovjetunió felelősségét más pártok felelősségével a két világrendszer között nemzetközi méretekben folyó harc kimeneteléért, a nemzetközi munkás- és antiimperialista mozgalom, az egyetemes béke és a szocializmus sorsáért;

b) a szocializmus világrendszere objektívan a központi helyet foglalja el a modern világban, és a Szovjetunió különleges helyet foglal el a szocialista világrendszerben;

c) a Szovjetunió képezi a fő akadályt a nemzetközi imperializmus terveinek útjában, a Szovjetunió védelmezi az emberiséget az imperializmus atomzsarolásától,

támogatást és segítséget nyújt a nemzeti felszabadító mozgalmaknak, a szabadságért és függetlenségért küzdő valamennyi nép támasza, döntő fontosságú tényező az imperializmus ellen, a szocializmusért és a békéért folyó harcban;

d) a Szovjetunióval, a Szovjetunió Kommunista Pártjával vállalt szolidaritás minden egyes párt, minden egyes szocialista ország nemzetköziségének próbaköve volt és marad.

Władysław Gomulka a küldöttségek döntő többségének az álláspontját fejtette ki, amikor a tanácskozás után adott fogadáson – L. I. Brezsnyev köszöntő szavaira válaszolva – kijelentette:

„A Szovjetunió Kommunista Pártja egyenlő az összes többi párttal, de egyben az első is az egyenlők között. S hogy miért nevezzük első pártnak, azt mi valamennyien jól tudjuk. Senki sem adományozta neki ezt a címet, ezt a történelem adta."

A kommunista és munkáspártok közös nemzetközi irányvonala

A monolitikus egység egy másik fontos eleme az volt, hogy a kommunista és munkáspártok a nemzetközi helyzet, a nemzetközi kommunista mozgalom problémáinak elemzése alapján időnként közös nemzetközi irányvonalat dolgoztak ki. A kommunista mozgalom közös nemzetközi irányvonala kijelölte a kommunista pártok összes lényeges stratégiai és taktikai feladatait, s az volt a jellemző, hogy a kommunista pártok tartották is magukat a közösen elfogadott irányvonalhoz. A közös nemzetközi irányvonal kidolgozását a kommunista pártok nemzetközi szervezete, a Komintern vállalta magára, s ilyen szerepet bizonyos mértékben a kommunista és munkáspártok Tájékoztató Irodája is betöltött.

Miként vetődik fel ez a probléma a kommunista mozgalom fejlődésének új szakaszában, szüksége van-e a kommunista mozgalomnak továbbra is a közös stratégiára és taktikára?

Vannak olyan nézetek, hogy a régi egység megszűnése egyben azt is jelenti, hogy nincs szükség közös irányvonalra, mert ma már minden kommunista párt „külső beavatkozás" nélkül is meg tudja határozni nemzetközi stratégiáját és taktikáját. Sőt, egyesek olyan messzire mennek, hogy kijelentik: a nemzetközi kommunista mozgalom fejlődése olyan fokhoz ért, a szocializmusért folytatott küzdelem olyan sokrétű és bonyolult harccá vált, az egyes kommunista pártok érdekei annyira eltérőek, hogy a nemzetközi stratégia és taktika kidolgozása nemcsak hogy nem szükséges, hanem lehetetlen is.

Úgy véljük, az ilyesfajta felfogások nem felelnek meg sem a kommunista mozgalom fejlődési törvényszerűségeinek, sem a nemzetközi munkásosztály, a nemzeti felszabadító mozgalom és az antiimperialista harc érdekeinek. Ennek elvi indokait már az előbbiekben kifejtettük: a kommunista mozgalom leglényegesebb vonása nemzetközisége, így közös nemzetközi irányvonalának kidolgozása nemcsak lehetséges, de egyenesen szükségszerű; a kommunista pártokat azonos célok vezérlik, a szocializmus, a kommunizmus; közös az ellenségük is, az imperializmus, a nemzetközi tőke, amely igyekszik nemzetközi méretekben szervezett ellenállást és ellentámadást kibontakoztatni a haladás, a szocializmus, a kommunizmus ellen; ezt a manővert a kommunista mozgalom csak szoros összefogással, a közös feladatok megállapításával és a kommunista pártok tevékenységének összehangolásával hiúsíthatja meg. Következésképp a kommunista és munkáspártok közös nemzetközi irányvonalának kidolgozására — a nemzetközi helyzet, a kommunista mozgalom fejlődésének időnkénti elemzése alapján — továbbra is szükség van, ez a kommunista mozgalom új egységének is lényeges eleme marad.

A kommunista és munkáspártok 1969. évi nemzetközi tanácskozásán több kommunista párt delegációja juttatta kifejezésre ezzel kapcsolatos véleményét. Idézzük Gus Hallnak, az Egyesült Államok Kommunista Pártja főtitkárának álláspontját:

„Veszedelmes ábránd lenne azt hinni, hogy az imperializmusra vereséget lehet mérni a világot átfogó kommunista és antiimperialista mozgalom összeegyeztetett harca nélkül."

Cheddi Jagan, a Guyanai Népi Haladó Párt vezetője pedig kijelentette:

„A nemzetközi kommunista mozgalomnak ma nagyobb szüksége van a világos ideológiai vonalra mint valaha."

Véleményünk szerint a régi helyzethez képest bizonyos módosulások is elkerülhetetlennek látszanak. Az egyik várható módosulás, hogy a kommunista mozgalom közös nemzetközi irányvonala nem valamilyen pártok felett álló szerv elemzése és döntése alapján alakul majd ki, hanem az összes kommunista pártok munkájának, harci tapasztalatainak mélyreható kollektív elemzése, közös vita és közös következtetések, megállapodások alapján, amelyek csak akkor léphetnek érvénybe, ha az egyes részt vevő kommunista pártok központi bizottságai jóváhagyják őket. Másrészt a kommunista mozgalom közös irányvonala a jövőben valószínűleg csak kevés taktikai elemet tartalmaz. A kommunista és munkáspártok valószínűleg arra az álláspontra jutnak, hogy a stratégiai jellegű kérdésekben alakítsanak ki egységet, esetleg egységesen járjanak el néhány kiemelkedően fontos taktikai jellegű feladat megoldásában, viszont a taktikai feladatok nagy többségében — mivel ezeket amúgy is a stratégiai feladatok határozzák meg — közös egyeztetés nélkül cselekedjenek.

Az új egységnek a fentieken kívül természetesen lehetnek — és szükségképpen lesznek — más elemei is. Ezeket itt nem érintettük, mert még nem rajzolódtak ki teljesen.

3. A NEMZETKÖZI KOMMUNISTA MOZGALOM EGYSÉGE HELYREÁLLÍTÁSÁNAK ÚTJAI

A nemzetközi kommunista mozgalomban jelenleg különböző vélemények vannak az egység helyreállításának, az új egység kikovácsolásának útjairól és módszereiről.

Mielőtt ezekre rátérnénk, szükségesnek tartjuk megvizsgálni az egység helyreállításának lehetőségeit.

Az eddig elmondottakból – úgy hisszük – nyilvánvalóvá vált, hogy a nemzetközi kommunista mozgalom teljes egységéről csak akkor beszélhetünk, ha sikerül helyreállítani az egységet a fő elvi, stratégiai kérdésekben, vagyis ha elértük a kommunista mozgalom ideológiai egységének helyreállítását. Ha ebből a szempontból vizsgáljuk a kommunista mozgalom egységének problémáját, arra a következtetésre jutunk, hogy a mozgalom teljes egységét rövid idő alatt helyreállítani aligha lehet. A kommunista és munkáspártok eddigi tanácskozásain, de magán az 1969. évi moszkvai tanácskozáson is, számos kommunista párt képviselője hangsúlyozta: pártja jelenleg még nem tartja lehetségesnek, hogy a vitás elvi, stratégiai kérdések megtárgyalásra kerüljenek, mert ezekben a kérdésekben az eltérő vélemények közös nevezőre hozása ma még nagyon nehéz vállalkozásnak bizonyulna. Így a kommunista mozgalom ideológiai-stratégiai egységéhez csak fokozatosan juthat el. A jelenlegi helyzetre kivetítve ez azt jelenti, hogy a kommunista mozgalom most – és feltehetően még huzamosabb ideig – csak olyan részcélokat tűzhet maga elé, amelyeket az összes kommunista pártok, vagy legalábbis nagyobb részük, magukévá tesznek, és azokért harcolni is készek. Ezért a kommunista mozgalom új egysége megvalósításának első fontos láncszeme a mai helyzetben nem lehet más, mint az, amit a kommunista pártok budapesti konzultatív találkozója meghirdetett és a moszkvai nemzetközi tanácskozás formába öntött: a kommunista és munkáspártok antiimperialista akcióegységének a megvalósítása.

Az antiimperialista akcióegység szerepe

Egyes kommunista pártok vezetői azon a véleményen vannak, hogy a kommunista pártok antiimperialista akcióegységének létrehozása nem reális célkitűzés, mert ezt az egységet nem lehet a gyakorlatban működtetni,

vagy ha igen, a jelenlegi körülmények között nem lesz hatásos fegyver az imperialistaellenes harcban.

Mások az ideológiai egység oldaláról közelednek ehhez a problémához. Bár elismerik, hogy elvi, stratégiai kérdésekben nagy különbségek vannak a kommunista pártok között, azt hangsúlyozzák, hogy az elvi, stratégiai kérdések megvitatása s ennek alapján a kommunista mozgalom közös stratégiájának a kidolgozása olyan sürgető feladat, hogy hosszú ideig nem szabad várni vele. Felhívják a figyelmet arra, hogy *a)* a kommunista és munkáspártok akcióegysége alacsonyabb fokú egység, mint az ideológiai egység, hiszen az nem követel nézetazonosságot a kommunista mozgalom fontos elvi, stratégiai kérdéseiben; *b)* ideológiai egység nélkül nem valósítható meg a kommunista mozgalom cselekvési egysége, nem dolgozható ki a kommunista mozgalom közös stratégiája; *c)* közös stratégia nélkül a kommunista mozgalom akcióképessége elmarad a követelmények mögött s ez az imperializmusnak „a kommunista mozgalommal szemben számos előnyt biztosít.

Úgy véljük, ezekben a meggondolásokban sok az igazság. Az elvi, stratégiai kérdések tisztázása, a kommunista mozgalom közös stratégiájának a kidolgozása valóban fontos és sürgős feladat. Különösen az 1968. évi csehszlovák események, azoknak a kommunista mozgalomban kiváltott hatása jelezte, hogy a maóizmus mellett milyen nagy veszélyek fenyegetik a kommunista mozgalom egységét, a szocialista országok internacionalizmusát a jobboldali opportunizmus oldaláról is. A „baloldali" és a jobboldali opportunizmus irányzatai ellen a marxista–leninista politikát folytató pártok csak akkor tudnak igazán hatékonyan küzdeni, ha minden lényeges kérdésben tisztázzák álláspontjukat, ha ennek alapján közös stratégiában egyeznek meg, s aszerint dolgoznak is.

Figyelembe kell azonban venni a kommunista mozgalom mai helyzetét. Ha a mozgalom ideológiai egységének a megteremtésére nincsenek meg a reális lehetőségek

— márpedig a jelek szerint nincsenek meg —, annak gyors megvalósítását nem tűzhetjük ki célul, s nem marad más hátra, mint bizonyos fokozatokon át eljutni ehhez az egységhez.

A pro-kínai színezetű kommunista pártok vezetői azzal érvelnek az antiimperialista akcióegység ellen, hogy a kommunista pártok és a szocialista országok közötti ellentétek mélysége és tartóssága eleve lehetetlenné tesz mindenféle akcióegységet közöttük és a „revizionista" pártok között. A történelmi tapasztalatok azonban mást mutatnak. A kommunista mozgalom története példák tucatjával bizonyítja, hogy kommunista pártok szocialista vagy szociáldemokrata pártokkal is létrehoztak akcióegységet, s egyesíteni tudták erőfeszítéseiket egy bizonyos, közösen elhatározott cél elérésére. Miért volna lehetetlen, hogy a kommunisták, félretéve ideológiai nézeteltéréseiket, egyesítsék erőfeszítéseiket az imperialistaellenes harc egyes területein, s együttes csapásokat mérjenek a közös ellenségre? Miért volna lehetetlen a kommunista pártok akcióegysége például a vietnami nép megsegítése ügyében? Az amerikai imperialisták Vietnamból való kiűzése érdekében elvileg nem lehetetlen Kína és a többi szocialista ország szélesebb körű együttműködése, erőfeszítéseik szoros összehangolása, még mielőtt megoldódnának azok az ideológiai nézeteltérések, amelyek a kínai vezetők és az európai szocialista országok kommunista pártjainak többsége között fennállanak.

Az ilyen meggondolásokkal szemben felhozható, hogy a kommunista pártok akcióegysége bizonyos politikai egyetértést is feltételez, enélkül nem lehet szó akcióegységről. Ez természetesen igaz. A vietnami kérdésben csak úgy lehet akcióegységet létrehozni, ha az abban részt vevő kommunista pártok bizonyos minimális célokban — így például az amerikai intervenciósok kiűzésében Vietnam földjéről és a vietnami béke megteremtésében — egyetértenek. Ha azonban az egyik fél nem akarja ezt, ha politikája nem erre irányul, hanem a fegyveres konflik-

tus elhúzására, sőt kiszélesítésére, akkor akcióegységet nem lehet létrehozni. A kínai vezetők távolabbi és valóságos terveit e téren a kommunista pártok és szocialista országok akcióegységének a megteremtése minden bizonnyal keresztezné, ezért tehát azt nem segítik elő, hanem gátolják. Ez is arra vall, hogy a kínai vezetőknek a békéről szóló fogadkozásai nem őszinték, igazi céljaikat elhallgatják, eltitkolják.

Ezzel szemben határozott véleményünk, hogy az antiimperialista akcióegység megvalósítása és a gyakorlatban való működtetése nemcsak lehetséges, hanem szükséges is, és eredményes eszköze lehet a kommunista mozgalom teljesebb egysége kikovácsolásának. A közös antiimperialista akciók végrehajtása során, a közös ellenség elleni harcban a kommunista pártok közelebb kerülnek egymáshoz, jobban megismerik egymás nézeteit, politikáját és annak indítékait. Ennek a harcnak a során a politikai nézeteltérések egész sora tisztázódhat, mert a gyakorlatban bizonyosodik be, kinek az elgondolása életképesebb, használhatóbb. Az antiimperialista harc nagyon sok olyan tapasztalatot ad, amelynek elemzése és a következtetések levonása elősegítheti az ideológiai nézeteltérések tisztázását. Az ebben a harcban kivívott győzelmek lelkesítően hatnak a kommunista pártokra, s a gyakorlatban bizonyítják a kommunista pártok összefogásának erejét.

Az ideológiai vita szerepe

Mint az eddigiekből is kiderült: a kommunista mozgalom mai helyzetének kialakulásában igen nagy szerepet játszottak a kommunista mozgalom lényegét érintő, alapvető problémákban támadt ideológiai jellegű nézeteltérések. Ezek megoldása nem könnyű, annál inkább nem, mert ilyen kérdésekben nincs helye a kompromisszumnak. Az ilyen jellegű kérdések tisztázása, a helyes álláspont kialakítása csakis a gyakorlati harc tapasztalatainak összegezése, új következtetések levonása, a nézetek szembeállítása, azaz elvtársi viták útján képzelhető el.

Az ideológiai vita nem új jelenség a kommunista mozgalomban. A nagy jelentőségű elméleti kérdésekben a közös álláspontok kialakítását korábban is rendszerint hosszú vita előzte meg. Ismeretes, hogy Lenin következetes elvi vitát folytatott a munkásmozgalomban jelentkezett jobboldali és „baloldali" opportunizmus ellen. A húszas években és később a Szovjetunió Kommunista Pártjában és a Kominternben éles viták zajlottak le a trockisták és követőik nézeteivel és politikájával kapcsolatban. A Komintern keretében később is voltak a kommunista mozgalom lényeges kérdéseit illető viták, elméleti összeütközések.

Ezek a viták hozzájárultak a bonyolult elméleti problémák tisztázásához, megoldásához.

A kommunista mozgalom fejlődésének új szakaszában az ideológiai vita ismét előtérbe került, éspedig a jobboldali és a „baloldali" opportunista elhajlás, a revizionizmus és a dogmatizmus jelentkezése, illetve az ellenük folytatott harc kapcsán.

Fölmerül a kérdés: milyen szerepet játszhat a kommunista mozgalomban jelenleg folyó ideológiai vita az egység helyreállításában, az új egység megteremtésében?

Akadnak olyan kommunisták, akik elutasítják a kommunista mozgalomban napjainkban kibontakozott ideológiai vitát, mondván, hogy az többnyire haszontalan, s mérgezi a kommunista pártok közötti kapcsolatokat, feszültté teszi a viszonyukat, tehát megnehezül, esetleg teljesen lehetetlenné válik a mozgalom egységének helyreállítása.

Úgy véljük, az ilyesfajta állásfoglalásokat nem lehet helyeselni. Az ideológiai vita a kommunista mozgalomban elkerülhetetlen, az mindig volt és mindig lesz, amíg csak kommunista mozgalom létezik, s nem lehet valamilyen rendelettel vagy közös megállapodással megszüntetni. Amíg csak létezni fog a kommunista mozgalom, mindig felbukkanhatnak antimarxista, antileninista nézetek, amelyekkel szemben a kommunistáknak fel kell venniük a küzdelmet; fel kell tárni igazi lényegü-

ket, el kell szigetelni és le kell győzni őket. Nem lehet kitérni az elől, ami elkerülhetetlen, ellenkezőleg, szembe kell szállni vele és vállalni a harcot. Csakis az ideológiai vita vállalásával segíthetjük elő az elméleti tisztázódást, a marxizmus–leninizmus eszméinek védelmét. Ilyen értelemben bátran állíthatjuk, hogy a kommunista mozgalomban jelenleg is zajló ideológiai vita nem gátolja, hanem elősegíti a marxista–leninista egységet.

Más kérdés az, hogy jelenleg milyen módszerek helyesek az ideológiai vitában. A jelenleg is tartó vita kezdetén a kommunista pártok a nemzetközi jellegű ideológiai nézeteltéréseket igyekeztek zárt körben, értekezleteken és konferenciákon, a nyilvánosság kizárásával megvitatni és közös nevezőre hozni az álláspontokat. Az internacionalista irányvonalat követő és egységre törekvő kommunista pártok kezdetben úgy vélték, hogy a nyilvános polémia árthat a kommunista mozgalom egységének, s az ideológiai ellentéteket sikerül majd más útonmódon rendezni. Mint kiderült, ez az út nem volt járható, főképpen azért nem, mert az ideológiai ellentétek mélyebbeknek bizonyultak, mint ahogyan azt kezdetben föltételezték. Napjainkban a kommunista mozgalomban már széles fronton folyik a nyilvános vita.

Két megjegyzés kívánkozik még ide.

Az első az, hogy az ideológiai vitának valóban ideológiainak kell lennie, a helytelen nézeteket támadják és ne az őket képviselő embereket. Az ideológiai vita természetének és céljának ellentmond a megbélyegzés. Mint ismeretes, a kínai és az albán vezetők ezen a téren már régen félredobtak minden mértéket, s „ideológiai" vitájuk szakadatlan mocskolódásba fulladt.

A másik megjegyzésünk: az ideológiai vitának a kommunista mozgalom szempontjából valóban lényeges kérdésekre kell koncentrálódnia, és semmiképp sem szabad megengedni, hogy a vita másodlagos kérdésekről, sőt egy-egy párt sajátos módszereiről folyjék. Más szóval, a kommunista mozgalom fő elvi, stratégiai, esetleg egyes nagyon fontos taktikai kérdéseiről kell és szabad vitat-

kozni, s a vitának semmiképpen sem szabad kiterjednie a marxista–leninista elvek, tehát az alapvető tartalom megjelenési formáira, valamint a kommunista pártok sajátos taktikájára és módszereire. Ennek a szabálynak a megtartása rendkívül fontos, mert enélkül az ideológiai vita – mint azt a kínai és az albán vezetők gyakorlata mutatja – elmérgesedik, eldurvul, s általános vádaskodássá fajul.

Világítsa meg két példa, hogy mire gondolunk. Az Októberi Szocialista Forradalom sikeres végigviteléből, a szocializmus szovjetunióbeli felépítéséből a kommunisták azt a történelmi tapasztalatot szűrték le, hogy a proletárdiktatúra nélkülözhetetlen a szocialista forradalom befejezéséhez, a szocializmus felépítéséhez. Az azonban, hogy a proletárdiktatúra milyen formát ölt egyes szocialista országokban, másodlagos kérdés. Például Európában az új szocialista országokban a proletárdiktatúra nem a szovjet rendszer, hanem a népi demokratikus rendszer formájában valósult meg. Mind a két formának egy a lényege: a proletárdiktatúra. A másik példa. Egyes szocialista országokban a kommunista párt vezető szerepe direkt módon érvényesül. Ez azt jelenti, hogy a párt határozatait közvetlenül megkapják az illetékes állami és társadalmi szervek, s azokat kötelesek végrehajtani. Néhány más szocialista országban a párt határozatai csak az állami és társadalmi szervekben dolgozó kommunistákra kötelezőek, s ők biztosítják azok érvényesülését. A párt vezető szerepe tehát indirekt módon érvényesül. De így is, úgy is biztosítható a párt vezető szerepe, s ez a lényeg, nem a módszer, a forma.

Palmiro Togliatti, a nemzetközi kommunista mozgalom nagy alakja, a kommunista pártok leendő új egységét nem sokkal halála előtt úgy jellemezte, hogy az „egység lesz a különbözőségben". Togliatti szavait különbözőképpen értelmezik. Szerintünk a kommunista pártok egységét és különbözőségét csak úgy lehet elképzelni, hogy a kommunista pártoknak egységre kell jutniuk a

lényegbeli, a nagy elvi, stratégiai kérdésekben, esetleg nagyon fontos taktikai kérdésekben, s különbözniük lehet – és eltérő körülményeik folytán különbözniük is kell – az egész kommunista mozgalom szemszögéből nem annyira lényegbevágó, formai és taktikai kérdésekben.

Szeretnénk kiemelni, hogy a vita és az egység egymástól elválaszthatatlan, szorosan összetartozó fogalmak, amelyek a mozgalom gyakorlatában is dialektikus kapcsolatban vannak egymással. A mozgalomban támadt vitával kapcsolatban a szemlélődőben támad olyan benyomás, hogy a vita gyengítőleg hat. A nyilvános vitának, különösen ha valamelyik fél helytelen, az egységre nézve káros módszereket alkalmaz, föltétlenül van ilyen következménye is. Ugyanakkor vita nélkül elképzelhetetlen az új egység létrehozása, hiszen csakis a különböző nézetek szembeállítása útján lehet kialakítani a helyes elvi felismeréseket, amelyek a legjobban megfelelnek a helyzet követelményeinek, s a legjobban segítik közös ügyünk előrehaladását. A pártok igazi tartós egysége tehát feltételezi a vitát, ha az pártszerűen, kommunista módszerekkel folyik, elősegíti az egységet. Természetesen nem beszélünk itt a szakadár tevékenységről, amely nem vita, hanem aknamunka a kommunista mozgalom egysége ellen.

Figyelemre méltó, amit Gomulka elvtárs mondott a moszkvai nemzetközi tanácskozáson:

„Ha az eltérő nemzeti körülmények és harci tapasztalatok következtében a kommunista pártok nézetei és koncepciói egyes kérdésekben különböznek, ennek önmagában véve még nem kell megingatnia mozgalmunk internacionalista egységét. Ez a jelenség éppúgy lehet mozgalmunk erejének, mint gyengeségének forrása.

Erőnk forrása lesz, ha a nemzeti tapasztalatok gazdagságát tükrözi, amelyeket az egyes pártok szereznek a közös marxista–leninista fő irányvonal megvalósítása során. Gyengeségünk forrása lesz, ha centrifugális és szakadár tendenciák alapját képezi."

A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácsko-

zása – annak ellenére, hogy nem ez volt a fő feladata – figyelmet szentelt a kommunista mozgalomban felmerült ideológiai jellegű nézeteltérések megoldási lehetőségeinek is. Szerkesztőbizottsága megvitatta egyes testvérpártok képviselőinek azokat a javaslatait, amelyek előirányozzák az ideológiai problémák kollektív megvitatását és kidolgozását, egyes testvérpártok pedig konkrét javaslatokat tettek az elméleti kérdések közös tisztázásának megkezdésére is.

A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozásainak szerepe

Válaszolnunk kell arra a kérdésre is, milyen szervezeti formák lehetnek alkalmasak a kommunista és munkáspártok között felmerült, vagy ezután felmerülő nézeteltérések tisztázására és megoldására, valamint a kommunista és munkáspártok közös nemzetközi irányvonalának kidolgozására, miután a mozgalom korábbi időszakában alkalmazott módszerek és szervezeti formák egy része ma már nem használható.

Gyakran találkozni azzal a véleménnyel, hogy ezeknek a feladatoknak az elvégzésére a legalkalmasabbak a kétoldalú párttalálkozók. Mások főként a regionális értekezletek mellett állnak ki. Kétségtelen, hogy a testvérpártok érintkezésének e két formája nagyon hasznos szerepet töltött és tölthet be a kommunista pártok kapcsolataiban. Szerintünk nem nyújtanak azonban kellő lehetőséget arra, hogy a világ különböző tájain dolgozó kommunista pártok képviselői széles körben ismertessék tapasztalataikat, összevessék nézeteiket, és közösen, a kollektív vita és következtetés módszerével alakítsák ki egyes kérdésekben a marxista–leninista álláspontot, s dolgozzák ki a kommunista mozgalom stratégiáját és taktikáját. Egyre inkább terjed a kommunista mozgalomban az a vélemény, hogy erre a célra napjainkban – és még inkább a jövőben – a kommunista és munkáspártok széles körű nemzetközi tanácskozása, nemzetközi értekezlete a legalkalmasabb forma és fórum.

Mint ismeretes, a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa után a kommunista és munkáspártok két széles körű nemzetközi értekezletet tartottak, 1957-ben és 1960-ban Moszkvában. Ezek az értekezletek — minden hiányosságuk mellett is — alapjában véve helytállóan értékelték a világhelyzetet, egy-két kivételtől eltekintve jó következtetéseket vontak le, és helyesen állapították meg a kommunista mozgalom feladatait. Az 1969 júniusában Moszkvában lezajlott újabb nemzetközi tanácskozás is — igaz, korlátozottabb területen, az antiimperialista harc területén — azt bizonyította, hogy az ilyen nemzetközi értekezletek célravezetőek, s tovább fejlesztve módszereiket: föltétlenül betölthetik azt a szerepet, amely a nemzetközi kommunista mozgalomban vár rájuk.

A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozásának a kommunista pártok közös irányvonalának kidolgozásán kívül más politikai haszna is van. A kommunista pártok munkája és harca során szerzett tapasztalatok kicserélésére és hasznosítására gondolunk. Az 1968 februárjában Budapesten lezajlott konzultatív találkozón, majd az 1969. évi moszkvai tanácskozáson a kommunista pártok képviselői számos megszívlelendő tapasztalatról számoltak be. Ezekből a tapasztalatokból minden párt meríthet, alkalmazhatja azokat saját viszonyaira, gazdagíthatja velük saját taktikáját, harci formáit.

A mostani moszkvai tanácskozáson több delegáció vezetője foglalkozott azzal a gondolattal, hogy a kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozását rendszeresítsék. Dange, az Indiai Kommunista Párt főtitkára, azt javasolta, hogy a pártok nemzetközi tanácskozása időszakonként üljön össze, s alakuljon egy olyan szerv, amely vállalná az ilyen tanácskozások összehívását, amikor az szükségesnek mutatkozik. A moszkvai tanácskozásról kiadott közlemény is állást foglal ebben a kérdésben:

„Megerősítették a kétoldalú és regionális találkozók,

valamint a kommunista és munkáspártok szükség szerinti nemzetközi tanácskozásai megtartásának célszerűségét, hogy kollektívan megvitassák és kidolgozzák az időszerű politikai és elméleti kérdéseket, az imperializmus ellen, a béke, a nemzeti függetlenség, a demokrácia és a szocializmus diadaláért folyó harc problémáit."

Ezt azt jelenti, hogy a nemzetközi kommunista mozgalom pártjainak nagy részében megszűnt az az előítélet, amelyet egyes részt vevő pártok is tápláltak a nemzetközi tanácskozások gondolatával szemben.

4. A MOSZKVAI NEMZETKÖZI TANÁCSKOZÁS

A kommunista és munkáspártok — másfél éves előkészítő munka után — 1969. június 5—17 között tartották meg Moszkvában újabb nemzetközi tanácskozásukat.

Az eredeti elképzelések szerint e tanácskozásnak az volt a fő feladata, hogy az ott képviselt kommunista és munkáspártok elemezzék a világhelyzetet, egyeztessék elképzeléseiket, nézeteiket az antiimperialista harc kérdéseiben, kidolgozzák az imperialistaellenes küzdelem platformját, s világosan meghatározzák a fő csapás irányát és a fő ellenséget, amely ellen az egész forradalmi és demokratikus mozgalom erőfeszítéseit összpontosítani kell. Ez a kérdés állt az értekezlet figyelmének középpontjában.

A nemzetközi tanácskozásnak „*Az imperializmus elleni harc feladatai a jelenlegi szakaszban, s a kommunista és munkáspártok, az összes antiimperialista erők akcióegysége*" című fő dokumentumából kitűnik, hogy a tanácskozás mélyrehatóan és helyesen elemezte a nemzetközi helyzetet, az egyes földrészek helyzetét, a világfejlődés tendenciáit, az imperializmus táborában meglevő fejlődési irányokat, az imperialista országok egymás közötti ellentéteit, az imperialista hatalmak céljait, politikájukat, módszereiket, az imperializmus törekvései ellen ható tényezőket, s a három forradalmi erő: a szocialista világrendszer, a nemzetközi munkásosztály és a nemzeti felszabadító mozgalom sikereit, nehézségeit és problémáit.

A tanácskozás megállapította, hogy az imperialista-ellenes akcióegység elsőrendű célja a hős vietnami nép mindenoldalú támogatása, az amerikai imperialisták meghátrálásra kényszerítése, a vietnami nép győzelmének elősegítése. Az értekezlet az antiimperialista akcióegység alapvető feladatai közé sorolta a háborús veszély elhárítását, az imperialisták háborús mesterkedései elleni küzdelmet, a világbéke megvédelmezését, s ennek érdekében a békés egymás mellett élés politikája érvényre jutásának elősegítését. A kommunista és munkáspártok rámutattak a leszerelésért folyó harc, a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozására vonatkozó nemzetközi szerződés aláírásának jelentőségére, s közös harcot javasoltak a nukleáris, a kémiai és a bakteriológiai fegyverek betiltásáért. Az értekezlet hangsúlyozta: a kommunista pártoknak fel kell lépniük a fegyverkezési hajsza, a militarizmus minden formája ellen, az egyes kontinenseket érintő speciális problémák megoldásáért, a katonai blokkok felszámolásáért, az európai biztonsági rendszer megteremtéséért stb. A tanácskozás felhívta a figyelmet néhány olyan jelenségre, amely ellen a kommunistáknak harcolniuk kell: az imperializmus provokációira néhány szocialista ország ellen, a még gyarmati uralom alatt élő népek helyzetére és a neokolonializmus új jelenségeire, az elmaradottságra a világ jelentős területein, a fasizmus, a faji megkülönböztetés megnyilvánulásaira, s harcot hirdetett a demokratikus szabadságjogok védelmére, biztosítására.

Ezek a kérdések alkotják annak a platformnak a fő tartalmát, amelyet a kommunista és munkáspártok az antiimperialista akcióegység alapjául javasolnak.

A kommunista és munkáspártok a fő dokumentumban felhívással fordulnak a világ összes kommunistáihoz, a szocialista világrendszer népeihez, a világ munkásaihoz, a felszabadító mozgalmakhoz, hogy e platform alapján erősítsék egységüket, zárják szorosabbra soraikat és fokozzák a harcot az imperializmus ellen. Felhívással fordulnak mindazokhoz a szervezetekhez és néprétegekhez,

amelyek készek a kommunistákkal közösen küzdeni az imperializmus ellen, hogy egyesítsék erőfeszítéseiket a kommunista pártok erőfeszítéseivel. Javasolják e pártoknak és szervezeteknek egy széles körű, konstruktív véleménycsere megvalósítását az antiimperialista harc egyes fontos kérdéseiről.

A fő dokumentum 4. fejezete a kommunista pártok tömörítésének a feladatait foglalja össze.

A fő dokumentumon kívül a nemzetközi tanácskozás még három jelentős dokumentumot fogadott el, a „Függetlenséget, szabadságot és békét Vietnamnak!", a „Felhívás a béke védelmére" és a „Vlagyimir Iljics Lenin születésének 100. évfordulójáról" című dokumentumot. A tanácskozás több nyilatkozatot adott ki: szolidaritást vállalt az arab népek harcával az izraeli agresszió ellen, állást foglalt a görögországi politikai foglyok mellett, az indonéz és a haiti kommunisták üldözése ellen. Ezenkívül megalakulása alkalmából üdvözölte a Dél-vietnami Köztársaság ideiglenes forradalmi kormányát.

A kommunista és munkáspártok moszkvai nemzetközi tanácskozásának jelentőségét nehéz röviden méltatni. Méltán nevezhetjük ezt a tanácskozást történelmi jelentőségűnek. Megítélésünk szerint ez a tanácskozás a kommunista mozgalom egységtörekvéseinek hatalmas demonstrációjává vált, és kitűnő alapot teremtett a nemzetközi kommunista mozgalom teljesebb egységének kikovácsolásához. Joggal állapította meg L. I. Brezsnyev elvtárs:

„...az értekezlet úgy kerül be a kommunista világmozgalom történetébe, mint igen fontos esemény közös harcunkban az imperializmus ellen, minden kommunista erőfeszítéseinek egyesítésében és összefogásában, közös nagy céljaink elérése érdekében."

A tanácskozás lefolyása megmutatta, hogy a kommunista mozgalom egységének igénye a kommunista pártokban az utóbbi években jelentősen megerősödött; minden felszólaló kiemelte a kommunista pártok és az összes antiimperialista erők egységének fontosságát az

imperializmus elleni harcban; még a fő dokumentumot bírálók is hangsúlyozták a mozgalom egységéért folytatott harc szükségességét és jelentőségét; a felszólalásokban a közös feladatok hangsúlyozása volt a döntő.

Igen nagy mértékben elősegíti mind a kommunista mozgalom, mind az antiimperialista erők egységének fejlődését az, hogy a tanácskozás a kommunista mozgalomnak, az antiimperialista erőknek közösen kimunkált, a legfontosabb időszerű feladatokat tartalmazó, a marxizmus – leninizmus elvi alapján álló közös politikai platformot adott. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1969. június 26-i üléséről, a moszkvai tanácskozással kapcsolatosan kiadott közleményben erről a következőket olvashatjuk:

„A Központi Bizottság felbecsülhetetlen fontosságúnak tartja, hogy a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom kollektívan kidolgozott közös politikai platformmal rendelkezik a legfontosabb feladatok eredményes megoldásához. Az elfogadott okmányokban, elsősorban a nemzetközi tanácskozás fő dokumentumában megfogalmazott feladatok végrehajtása nagyban előmozdítja a nemzetközi kommunista mozgalom harcának sikerét, egyúttal segítséget nyújt valamennyi kommunista és munkáspárt sajátos feltételek között végzett munkájához."

A moszkvai tanácskozás más módon is hozzájárult az egység erősítéséhez. Majdnem kétesztendős előkészítő munka előzte meg. Ennek során a tanácskozásért harcoló pártoknak számos nehézséggel kellett megküzdeniük, számos akadályt kellett eltávolítaniuk az útból. Nemcsak az imperialisták zavaró manővereiről van szó, nemcsak a jobboldali és a „baloldali" opportunisták ellenakcióiról, hanem jó néhány kommunista párt vezetőinek szkeptikus, a tanácskozást illető negatív magatartásáról is. Ezek a kommunista vezetők azt jósolgatták, hogy a nemzetközi tanácskozás az egység ártalmára lesz, elmélyíti az ellentéteket a kommunista mozgalmon belül, és szakadékot teremt a kommunista mozgalom és az antiimperialista mozgalom, valamint más haladó moz-

galmak között. Ezeknek a szkeptikusoknak nem volt igazuk: a kommunista mozgalom egysége a tanácskozás következtében nem gyengült, hanem általa megerősödött, az antiimperialista és más haladó mozgalmak rokonszenvvel követték a tanácskozás munkáját, s általában helyeselték az ott elfogadott antiimperialista platformot.

Az 1969. évi moszkvai nemzetközi tanácskozás nyomán minden bizonnyal erősödni fog a kommunista pártok harca az imperializmus béke- és szocializmusellenes terveivel és akcióival szemben, fejlődik együttműködésük, s ezzel növekszik harcuk hatékonysága. Ezáltal biztosítani tudják majd az eredményes antiimperialista harc legfontosabb feltételét: a kommunista mozgalom nagyobb részének szilárd, egységes fellépését.

A moszkvai értekezlet eredményei minden bizonnyal nagy hatást gyakorolnak majd a nemzeti felszabadító mozgalomra, az összes antiimperialista erőkre, a demokratikus mozgalmakra és pártokra, a békéért folytatott küzdelemre, s arra ösztönzik majd e mozgalmakban részvevőket, hogy imperialistaellenes harcukban keressék a kommunistákkal való szorosabb együttműködés lehetőségeit.

A kommunista és munkáspártok moszkvai tanácskozása fontos lépést tett az antiimperialista harc kiszélesítésére, új erők bevonására a harcba azzal, hogy javaslatot tett az összes antiimperialista erők eszmecseréjének megszervezésére. Ezen a találkozón előreláthatólag képviselteti majd magát az imperialistaellenes küzdelemben részes társadalmi erők nagyobb része, s a kommunista pártok velük együtt határozhatják meg az időszerű közös feladatokat.

A nemzetközi tanácskozás jelentősége ezzel nem merül ki. A tanácskozás részvevői sokoldalú, elmélyült eszmecserét folytattak egymással, beszámoltak pártjaik tevékenységének tapasztalatairól, azokról a tanulságokról, amelyeket munkájuk elemzése során, eredményeikből és hibáikból levontak. Ez alkalmas volt arra, hogy a kommunista és munkáspártok vezetői jobban megismerked-

jenek egymás tevékenységével, megismerjék azokat a körülményeket, amelyek között más testvérpártok dolgoznak, s így jobban megértsék azok szándékait, politikáját, cselekedeteit.

A moszkvai tanácskozás lemérhetően hozzájárult a marxizmus – leninizmus fejlődéséhez. Bár a legfontosabb vitás elméleti kérdések megtárgyalása nem tartozott a tanácskozás feladatai közé, mégis: az előkészítés során és magán a tanácskozáson számos testvérpárt képviselői kifejtették nézeteiket a fontos, vitás elméleti kérdésekről is, így a szocialista világrendszer szerepéről és jelentőségéről, a proletár internacionalizmusról, a Szovjetunióhoz való viszonyról, a proletárdiktatúráról, a kínai szakadárok tevékenységéről, a jobboldali és a „baloldali" opportunizmus elleni harcról.

A tanácskozáson elhangzott felszólalásokból kiderült, hogy a kommunista pártok döntő többsége érti és tiszteli a Szovjetunió Kommunista Pártja, a Szovjetunió kiemelkedő szerepét a népek békéjéért és szabadságáért, a szocializmusért folytatott világméretű küzdelemben. A tanácskozáson megnyilvánult a kommunista pártok hűsége a proletár internacionalizmus lenini értelmezéséhez, és kitűnt, hogy elutasítják az ezzel kapcsolatos jobboldali és „baloldali" opportunista nézeteket.

A tanácskozás vitája is megmutatta, hogy a „baloldali" opportunizmus fő képviselői, a kínai vezetők, reménytelenül elszigetelődtek a kommunista mozgalomban; s hogy a jobboldali opportunizmus megújult tevékenységére a testvérpártok fölfigyeltek, s ellene is erősítik a harcukat.

A tanácskozás bizonyítékát szolgáltatta annak is, hogy a kommunista mozgalomban támadt nézeteltérések nem áthidalhatatlanok és megfelelő munkával leküzdhetők.

Nagy figyelmet keltettek a tanácskozás előkészítése során és a tanácskozáson kialakult újszerű demokratikus módszerek, amelyeknek előreláthatólag nagy szerepük lesz a kommunista pártok jövőbeni két- és többoldalú kapcsolataiban.

A tanácskozást alapos, sokoldalú és türelmes előkészítő munka előzte meg. Az előkészületi munka idején szervezett értekezletekre, s a moszkvai tanácskozásra is meghívták a világ összes kommunista és munkáspártjait, beleértve a Kínai Kommunista Pártot, az Albán Munkapártot és a Jugoszláv Kommunisták Szövetségét. Nem a szervezők tehetnek arról, hogy nem képviseltette magát minden kommunista párt, annak ellenére, hogy számos, a tanácskozáson részt nem vett párt képviselőivel a szervezők többször is konzultáltak.

A tanácskozás megtartása mellett álló kommunista pártok az előkészítő munka folyamán is az egység elérésére törekedtek: azokat a szálakat keresték, amelyek összekötik a kommunista pártokat, s kerülték a szétválasztó tényezőket.

A pártok képviselői szabadon részt vehettek minden munkabizottságban, a konzultatív találkozó, a nemzetközi tanácskozás minden szervének munkájában, s ezek ülésein korlátozás nélkül kifejthették véleményüket minden kérdésről. Az összejöveteleken bátor és őszinte eszmecsere folyt, úgynevezett kényes kérdések nem voltak. A tanácskozáson minden részvevő szót kapott. A cél a helyzet és a feladatok minél pontosabb tisztázása és meghatározása volt, nem pedig egyes pártok kirekesztése vagy a velük való szakítás. A tanácskozás különböző okmányait a kidolgozás egyes fázisaiban véleményezés végett megküldték a pártok központi bizottságainak, sőt azoknak a pártoknak is, amelyek nem vettek részt az előkészítő munkában sem, s előre látható volt, hogy a tanácskozáson sem vesznek részt. Az okmányok tehát valóban kollektív munka gyümölcsei. Minden párt önállóan, minden befolyás nélkül, szabadon dönthette el, aláírja-e a tanácskozás dokumentumait, vagy sem. A Dominikai Kommunista Párt küldöttsége nem írta alá a fő dokumentumot. Négy párt — az olasz, az ausztráliai, a San Marinó-i, a réunioni párt — képviselői pedig csak e dokumentum harmadik fejezetét fogadták el, ame-

lyik az antiimperialista harc feladatait fogalmazta meg.

Mind az előkészületek, mind a tanácskozás nagy nyilvánosságot kapott, ami szintén újszerű a kommunista pártok tanácskozásainak történetében.

Bármennyire elégedettek vagyunk is a moszkvai tanácskozás munkájával, látnunk kell azt is, hogy a nemzetközi tanácskozás most még nem végezhetett teljes munkát. Bár a tanácskozáson 75 kommunista és munkáspárt, tehát az összes kommunista és munkáspártok több mint négyötöde képviseltette magát, nem vettek részt a tanácskozáson olyan fontos pártok, mint a Kínai Kommunista Párt, a Japán Kommunista Párt, a Vietnami Dolgozók Pártja, a Koreai Munkapárt, az Albán Munkapárt, a Jugoszláv Kommunisták Szövetsége képviselői. Világos, hogy ezeknek a pártoknak a távolmaradása nem jó dolog, velük együtt a tanácskozás jobban teljesíthette volna feladatát. De nem a tanácskozást előkészítő pártokon múlt, hogy így történt; ők mindent megtettek, hogy ne alakuljon így a helyzet. Ennek ellenére hisszük, hogy az elfogadott döntések és állásfoglalások segítenek majd abban is, hogy azok a pártok, amelyek – ismételjük – különböző meggondolásokból nem küldték el képviselőiket Moszkvába, az antiimperialista harc kérdéseiben s más kérdésekben is közelednek a moszkvai tanácskozáson kialakított akcióegység platformjához.

5. A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT TEVÉKENYSÉGE A NEMZETKÖZI KOMMUNISTA MOZGALOM EGYSÉGÉNEK HELYREÁLLÍTÁSA ÉRDEKÉBEN

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága több alkalommal is behatóan foglalkozott a nemzetközi kommunista mozgalom helyzetével, állást foglalt a nemzetközi helyzet és a kommunista mozgalom problémáiban. A Központi Bizottság számos ülésén tárgyalt a kínai

vezetők egységbontó és szakadár tevékenységéről, folyamatosan foglalkozott a kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozásának előkészítésével és megszervezésével kapcsolatos kérdésekkel, valamint az egységet bomlasztó tényezők elleni harc feladataival.

Pártunk állásfoglalásai a nemzetközi helyzet és a kommunista mozgalom problémáit illetően közismertek. Szükségesnek tartjuk mégis, hogy emlékeztessünk néhány korábbi állásfoglalásra, annál is inkább, mert az idő igazolta őket.

Mindenekelőtt azt szeretnénk hangsúlyozni, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága elemzéseiben helyes következtetéseket vont le a nemzetközi helyzet alakulásából, és helyesen állapította meg a párt soron következő feladatait a nemzetközi tevékenység terén.

A Magyar Szocialista Munkáspárt már évekkel ezelőtt rámutatott néhány olyan jelenségre, illetve nézetre, amelyek a továbbiak folyamán súlyos nehézségeket okoztak — és okoznak ma is — a kommunista mozgalomban. Így rámutatott arra, hogy

— a kommunista és munkásmozgalom, az antiimperialista és más haladó mozgalmak nagyobb arányú erősödését, következésképp a béke, a szocializmus, a haladás még jelentősebb sikereit gátolják a kommunista mozgalomban keletkezett nézeteltérések s ezek következményeként a kommunista mozgalom elvi, politikai és cselekvési egységének megbomlása;

— a kínai vezetők szakadár tevékenységet folytatnak a kommunista mozgalomban, és politikai harcot bontakoztattak ki a Szovjetunió, a Szovjetunió Kommunista Pártja, más szocialista országok és kommunista pártok ellen. Ebben a harcban bizonyos kezdeti eredményeket értek el, a hatvanas évek közepétől azonban megkezdődött a kínai vezetők külön irányvonalának fokozatos diszkreditálódása, elszigetelődése;

— a revizionizmus, amely ellen korábban kemény harc folyt, néhány pártban új formában újra jelentkezik;

— a békés egymás mellett élés politikáját helyesen kell értelmezni: az a szocialista országok külpolitikájának egyik elve, a nemzetközi osztályharc egyik formája, érvényesítése harc kérdése, s ez a politika nem korlátozza a népeknek azt a jogát, hogy megvívják társadalmi forradalmukat;

— helytelenek az olyan nézetek, amelyek a szocialista forradalom békés útját eltúlozzák vagy a szocialista forradalom fegyveres útját erőltetik, idő előtt szorgalmazzák.

A Központi Bizottság számos ülésen foglalkozott a Magyar Szocialista Munkáspárt nemzetközi tevékenységének irányaival és módszereivel is. Ezzel kapcsolatban az alábbi fő elvek követését tartja szükségesnek:

— A párt nemzetközi tevékenységében azt helyezze előtérbe, ami összeköti a kommunista és munkáspártokat, a forradalom és a haladás erőit az imperializmus elleni harcban és nem azt, ami szétválasztja őket.

— A párt folytasson harcot a dogmatikus, az álbaloldali, álforradalmi nézetek és törekvések ellen, de ugyanakkor a revizionista tendenciák ellen is; tehát a nemzetközi tevékenységben is folytasson kétfrontos harcot.

— A párt mindenkor határozottan lépjen fel a szovjetellenes tendenciák ellen, akár jobboldali, akár „baloldali" jellegűek is azok; képviselje azt az álláspontot, hogy a Szovjetunióhoz, a Szovjetunió Kommunista Pártjához való viszonyt továbbra is az internacionalizmus próbakövének kell tekinteni.

— A párt törekedjék az együttműködés mélyítésére, a tervek, a sorra kerülő lépések egyeztetésére, a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésére a többi kommunista párttal, vegyen részt a két- és többoldalú párttanácskozásokon, a regionális jellegű értekezleteken, s munkálkodjék a kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozásának összehívásán.

A Magyar Szocialista Munkáspárt néhány év alatt — bátran mondhatni — jelentős munkát végzett a kommunista mozgalom egységének elősegítése érdekében.

A párt meghívására három év leforgása alatt több mint 100 kommunista pártdelegáció járt hazánkban, ezekkel pártunk vezetői eszmecserét folytattak a nemzetközi helyzetről és a nemzetközi kommunista mozgalom időszerű kérdéseiről. Ezenkívül a Központi Bizottság tagjai számos kommunista pártnál tettek látogatást, hogy a helyszínen tanulmányozzák e pártok helyzetét, munkáját és felhasználhassuk tapasztalataikat. Különösen nagy figyelmet fordított pártunk a szocialista országok, valamint a fejlett tőkésországok pártjaira, de számos delegáció járt hazánkban a latin-amerikai, az afrikai és az ázsiai kommunista és munkáspártok képviseletében is. Ezen túlmenően pártunk képviselői számos tanácskozást folytattak az antiimperialista felszabadító mozgalmak, valamint egyes nem kommunista baloldali pártok és mozgalmak képviselőivel is.

Tapasztalható volt, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt belpolitikája és a nemzetközi kérdésekben kialakított állásfoglalásai hatást gyakoroltak a kommunista pártok nálunk járt képviselőire. Különösen hasznosnak bizonyult pártunk tapasztalatokban gazdag útjának ismertetése, az eredmények és a győzelmek, nem kevésbé az ideiglenes vereségekből levont következtetések ismertetése.

A kommunista és munkáspártok megtisztelő bizalmából pártunk vállalta a moszkvai nemzetközi tanácskozás előkészítő munkálataiban a házigazda szerepét. 1968 februárjában Budapesten tartották meg a kommunista és munkáspártok konzultatív találkozóját. Ezen a pártok képviselői megállapodtak a nemzetközi tanácskozás jellegében, az előkészítés ütemében, irányában stb. A konzultatív találkozó által kiküldött előkészítő bizottság három, a bizottság munkáját segítő munkacsoport pedig több ülést tartott Budapesten. Ezeken az összejöveteleken a Magyar Szocialista Munkáspárt képviselői — a házigazda szerepén kívül — közreműködtek a közös álláspontok kimunkálásában, a helytelen álláspontok vissza-

utasításában, s ennek folyamán a kritikus helyzetek megoldásában, a nehézségek áthidalásában.

Minden magyar kommunistát megelégedéssel tölthet el, hogy a kommunista és munkáspártok képviselői nagyra értékelték pártunk közreműködését a nemzetközi tanácskozás előkészítésében, és elismerésüket fejezték ki érte.

6. A KOMMUNISTÁK FELADATAI A KOMMUNISTA MOZGALOM EGYSÉGÉNEK HELYREÁLLÍTÁSÁBAN

Tanulmányozva a kommunista mozgalom egyes pártjainak viszonyát a mozgalom egységéhez, és azokat az utakat, amelyeken a pártok e felé az egység felé közelednek, arra a következtetésre jutunk, hogy az egység helyreállításának egyetlen útja az az út, amelyen az internacionalista irányvonalat követő kommunista és munkáspártok járnak. E pártok felfogását a kommunista mozgalom egységéért vívott harc feladatairól az alábbiakban lehetne összefoglalni:

a) Az internacionalista irányvonalat követő kommunista és munkáspártok mindent megtesznek azért, hogy a moszkvai nemzetközi tanácskozás döntései végrehajtásra kerüljenek, beleértve az eszmecsere megszervezését a kommunista pártok és más antiimperialista erők s mozgalmak között az imperializmus elleni harc feladatairól.

Hadd jegyezzük itt meg: a döntések végrehajtásának fontosságára szüntelenül fel kell hívni a figyelmet. A kommunista pártok nem elégedhetnek meg a nemzetközi tanácskozás eredményes megszervezésével, nem elegendő, hogy ezen a tanácskozáson közös döntések születtek. Még fontosabb ennél a közös döntések valóra váltása, az életbe való átültetése. Az egységet tettekkel is szolgáló kommunista pártok a tanácskozás után azt tartják legfőbb feladatuknak, hogy harcoljanak azoknak a feladatoknak a megvalósításáért, amelyeket a

tanácskozás dokumentumai tartalmaznak. Habár feltételezhető, hogy a nemzetközi tanácskozáson képviselt kommunista és munkáspártok központi bizottságai jóváhagyják delegációik tevékenységét a tanácskozáson, s utólag is kötelezőnek ismerik el magukra nézve a tanácskozás dokumentumaiban foglaltakat, mégis: minden kommunista pártnak – külön-külön is, együttesen is – nagy erőfeszítéseket kell tennie, hogy a tanácskozás dokumentumaiban összefoglalt feladatok ne maradjanak papíron. A kommunista és munkáspártok eddigi értekezleteinek döntéseivel, helyesebben azok végrehajtásával kapcsolatban vannak nem kielégítő tapasztalatok is. A szocialista országok kommunista és munkáspártjainak 1957. évi moszkvai értekezletén elfogadott okmányban a részt vevő pártok körvonalazták a szocialista forradalomnak és a szocializmus építésének azokat a törvényszerűségeit, amelyek általános érvényűek és kötelezőek minden kommunista és munkáspártra. Habár a kínai vezetők is aláírták ezt a dokumentumot, jó néhány pontját semmibe vették. A kommunista és munkáspártok 1960. évi moszkvai értekezletén elfogadott nyilatkozat közös állásfoglalásait számos kommunista párt nem hajtotta végre. Hasonló volt a tapasztalatunk az európai kommunista és munkáspártok Karlovy Varyban elfogadott nyilatkozatával kapcsolatban, ebből is kevés valósult meg. Mindezek arra figyelmeztetnek, hogy a nemzetközi tanácskozáson részt vett kommunista pártoknak a tanácskozás után az eddiginél sokkal nagyobb figyelmet kell szentelniük a nemzetközi tanácskozáson elfogadott döntések végrehajtásának. A kommunista és munkáspártok önként vállalt nemzetközi fegyelmének javítása nélkül aligha növekedhet a kommunista mozgalom hatékonysága.

b) A nemzetközi tanácskozáson képviselt pártok továbbra is erőfeszítéseket tesznek avégett, hogy azok a pártok is csatlakozzanak a tanácskozás dokumentumaihoz s bekapcsolódjanak a mozgalom teljesebb egységének kialakításáért folyó munkába, amelyek különböző

meggondolásokból nem vettek részt a moszkvai tanácskozáson. Ebből a megfontolásból határozták el a tanácskozás pártjai, hogy az elfogadott dokumentumokat megküldik minden testvérpártnak, függetlenül attól, hogy részt vettek-e a tanácskozáson vagy sem.

c) Bár a nemzetközi tanácskozás az antiimperialista akcióegység megvalósítása jegyében ülésezett, az internacionalista irányvonalat követő kommunista és munkáspártok a jövőben az eddiginél sokkal nagyobb erőfeszítéseket tesznek a kommunista mozgalom ideológiai és stratégiai problémáinak tisztázására. Számításba kell venni, hogy a kommunista mozgalom egyes területein tapasztalható ideológiai zűrzavar erősen gátolja a további előrehaladást, s a kommunista mozgalom közös stratégiájának hiánya végeredményben kedvező lehetőséget nyújt az imperialista hatalmaknak a manőverezésre, a kommunista pártok egymás ellen való kijátszására.

d) Az internacionalista irányvonalat követő kommunista és munkáspártok tisztában vannak azzal, hogy csak úgy sikerül helyreállítaniuk a kommunista mozgalom egységét, ha következetes elvi harcot folytatnak a marxizmus—leninizmus továbbfejlesztésének jelszavával fellépő antimarxista—antileninista nézetek ellen. Eza harc azonban csak kétfrontos harc lehet, azaz következetes harc a „baloldali" opportunizmus ellen az egyik oldalon és a jobboldali opportunizmus ellen a másikon, bárhol és bármilyen formában jelentkezzenek is. Ebben a harcban a szűkebb politikai megfontolások minden jel szerint a jövőben nem játszanak majd olyan nagy szerepet, mint eddig. Továbbra is figyelembe kell venni természetesen egyes pártok tevékenységét, s ezt a pártok központi bizottságainak határozataiban és a vezető politikusok nyilatkozataiban mérlegelni kell. De egészen más kérdés az, s nem szabad támadásnak minősíteni, ha egy-egy párt vagy egy-egy politikus nézeteit vizsgálva az ideológiai munkások, az elméleti emberek, az újságírók nyíltan és őszintén kifejtik szocialista meggyőződésű véleményüket. Szerintünk az ideológiai munkában csak-

is így lehet tiszta helyzetet teremteni, csakis így lehet helyesen orientálni a pártot és a közvéleményt, csakis így kímélhetjük meg magunkat a tájékoztatásban még mindig kísértő és oly sok nehézséget okozó cikcakkoktól.

Kétségtelen, hogy a kínai vezetők külön irányvonala és tevékenysége ma is a legnagyobb veszélyt jelenti a kommunista mozgalomra nézve. Az a sokéves harc azonban, amelyet a kommunista pártok a kínai vezetők eklektikus irányvonala ellen folytattak, de főképpen a kínai vezetők irányvonalának gyakorlatban megmutatkozó kudarcai oda vezettek, hogy a Mao-csoport nézetei kompromittálódtak, elszigetelődtek. Ez természetesen — különösen a „kulturális forradalom" és a KKP IX. kongresszusa után — nem azt jelenti, hogy a Mao-csoport uralma Kínában már vereség elé nézne, de a maóista nézetek újabb, jelentősebb térhódítása a forradalmi mozgalmakban ma már nem valószínű. Megint más kérdés, hogy a kínai vezetők elvakult szovjetellenes politikája az elkövetkező időszakban milyen nagy nehézségeket okozhat az internacionalizmushoz hű kommunista pártok és a szocialista országok céljainak valóra váltásában. Ezekre a nehézségekre — sajnos — föl kell készülni. Számolni kell a maóizmussal szimpatizáló anarchista, álforradalmi nézetek hatásával és zavartkeltésével is a forradalmi és haladó mozgalmakban.

Ugyanakkor nagy erővel újjáéledt a jobboldali opportunizmus. Új erőre kaptak már nem is egyszer vereséget szenvedett jobboldali revizionista eszmék, de több — főképpen nyugat-európai — kommunista pártban új jobboldali revizionista elméletek is jelentkeznek. A jobboldali opportunizmus azonban nemcsak Európában válik veszedelmessé, azt kell mondanunk, hogy a jobboldali opportunizmus a nemzetközi kommunista mozgalom más régióiban is súlyos veszéllyé vált. Ez arra kötelezi a marxizmus—leninizmushoz hű kommunista és munkáspártokat, hogy erősítsék a jobboldali opportunizmus elleni harcot, anélkül, hogy figyelmen kívül hagynák a

„baloldali" opportunizmus veszélyét, a balos dogmatizmus jelentkezésének károsságát.

A következetesen marxista–leninista elveket valló kommunista és munkáspártok különös fontosságot tulajdonítanak a proletár és a szocialista internacionalizmus védelmének, a nacionalizmus elleni következetes harcnak. Mint arról már szó volt, a jobboldali és a „baloldali" fertőző gócok éppen a nacionalizmus feléledésének és burjánzásának a talaján keletkeztek, s ugyanezekben a gócokban kezdik ki a proletár internacionalizmust is. A szovjetellenesség a nacionalizmus fölöttébb veszedelmes válfaja, az ellene való küzdelem a proletár internacionalizmus egyik legfontosabb követelménye.

e) A kommunista mozgalom egységéért folyó harcban rendkívül nagy fontossága van a taktika helyes megválasztásának. Az internacionalista irányvonalat követő kommunista pártok nézeteltérései nem egyformán súlyosak minden helytelen nézeteket valló kommunista párttal. A kínai és az albán vezetőkkel a kommunista mozgalom lényeges, alapvető kérdéseiben, a mozgalom elvi, stratégiai és fontos taktikai kérdéseiben vannak nézeteltéréseik. Más kommunista pártokkal csak néhány elvi és taktikai kérdésben van nézetkülönbség. És vannak olyan kommunista pártok, amelyekkel a nézeteltérések csak alárendelt jelentőségű taktikai kérdésekben mutatkoznak. Ezeknek a különbségeknek a szem előtt tartása nagyon is szükséges, egyben megmutatják a nézeteltérések rendezésének útjait és lehetőségeit.

f) A kommunista mozgalom marxista–leninista egységén munkálkodó kommunista pártok egyik fontos kötelességüknek tartják, hogy gondosan elemezzék azokat a hibákat, amelyeket a kommunista pártok – így maguk is – elkövettek, s levonják belőlük a jövőre nézve a megfelelő tanulságokat.

– E kommunista pártok minden lépésüknél figyelembe veszik a kommunista mozgalom jelenlegi helyzetét, a mozgalom megosztottságát, tehát hogy a kommunista pártok álláspontja a nemzetközi helyzet, a kom-

munista mozgalom kérdéseiben szerteágazó. Ez azt jelenti, hogy a kommunista mozgalom egységének helyreállításához hosszú idő, rendkívül nagy türelem szükséges, s azt nem lehet „előrehajtani", nem lehet siettetni. E kommunista pártok tisztában vannak azzal, hogy tudniuk kell várni, amíg a különböző nézetek a gyakorlatban bizonyítják be életképességüket, illetőleg bebizonyosodik alkalmatlanságuk. Ez a megítélés ez ideig is célravezető volt, s fordítva, amikor bizonyos türelmetlenség töltötte el az egység helyreállításán munkálkodó pártokat, hibákat követtek el.

— E pártok nagy erőfeszítéseket tesznek a marxizmus – leninizmus fő elveiben, a kommunista mozgalom legfontosabb feladataiban velük egyetértő, de bizonyos taktikai kérdésekben eltérő nézeteket valló pártok meggyőzésére, közelebb hozására. Inkább legyen lassúbb az előrehaladás, de feltétlenül fontos az egyetértők táborának növekedése, elvszerű alapon. E pártok nem osztják az olyan nézeteket, amelyek szerint nem az a fontos, hány kommunista párt halad együtt az egység útján, hanem hogy milyen szilárd az összetartásuk. A tapasztalatok arra intenek, hogy óvakodni kell az ilyen türelmetlenségtől. A lemaradók – ha egyszer lehagyják őket – nem zárkóznak olyan könnyen fel, sőt előfordulhat, hogy ellenfeleink táborában kötnek ki.

— A múlt tanulságai nyomatékosan figyelmeztetnek arra, hogy a kommunista pártok képviselőinek tárgyalásain, a közös irányvonal meghatározása céljából tartott értekezleteken semmiféle elvi engedményt tenni nem szabad. Ha az elvi nézeteltérések miatt egyes kérdésekben pillanatnyilag nem jöhet létre megegyezés, helyesebb a kérdés megoldásának elhalasztása, semmint elvi engedmények tétele az egység látszatának a megőrzésére.

— Sok nehézségük keletkezett a kommunistáknak abból is, hogy fontos elvi kérdéseket nem tisztáztak egyértelműen, s ezt a marxizmus – leninizmus ellenségei, a maoisták és más elhajlók is alaposan kihasználták. Két-

ségtelen, az elvi kérdések tisztázatlanul hagyása bátorítást és lehetőséget ad a jobboldali és a „baloldali" opportunistáknak ahhoz, hogy kétségbe vonják, rágalmazzák, elvessék a marxista – leninista elveket. Ilyenformán napjainkban az elméleti munka rendkívüli fontosságra tett szert. Semmiféle olyan támadási felületet nem szabad hagyni, amit eszmei ellenfeleink kihasználhatnak.

g) A nemzetközi kommunista mozgalom egységének helyreállításában rendkívül nagy szerep, különleges felelősség hárul a szocialista országok kommunista és munkáspártjaira. Ahogyan a szocialista országok kommunista pártjai között támadt nézeteltérések és ellentétek nagymértékben szerepet játszottak az egység megbomlásában, a jelenlegi helyzetben a szocialista világrendszer országainak kommunista pártjai döntő módon hozzájárulhatnának a kommunista mozgalom egységének helyreállításához, ha sikerülne minden fontos, elvi kérdésben egyetértésre jutniuk. A helyzetet ismerők előtt azonban világos, hogy jelenleg nem lehet reményünk gyors változásra e tekintetben sem. Az, hogy a szocialista világrendszer összeforrottságának erősítésében hosszú évek óta nem sikerült lényeges eredményeket elérni, nem az internacionalista irányvonalat követő szocialista országok kommunista pártjain múlt, hanem főként a kínai vezetőkön.

h) Az eddiginél nagyobb figyelmet kell fordítani az imperialista hatalmak ideológiai diverziós tevékenységének a megfékezésére. Nagyarányú ideológiai offenzívát kell kibontakoztatni az imperializmus ideológiai aknamunkájával szemben.

*

Biztosak lehetünk benne, hogy az internacionalista irányvonalat követő kommunista és munkáspártok kitartó erőfeszítései végül is oda vezetnek, hogy kialakul

a nemzetközi kommunista mozgalom új, szilárd egysége. Ennek következményeképp mozgalmunk erősebb, hatékonyabb lesz, mint bármikor is volt, és győzelmesen előrehalad a békéért, a demokráciáért, a nemzeti függetlenségért folytatott harc útján.

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szerkesztette Bognár Károly
A borító Kolosváry Bálint munkája
Műszaki vezető Szecs Andor
Műszaki szerkesztő Lengyel József
A szedést 1969. VII. 28-án kezdték meg
Megjelent 1969. X. 20-án, 25 000 példányban
Terjedelme 8,8 (A/5) ív
PL—221—K—6970
69.0260/1 — Zrínyi Nyomda, Budapest
Felelős vezető Bolgár Imre igazgató

10,– Ft